

*Majoritetsungdoms tolkning av og holdning til
radikalisering: Refleksjon rundt mediers makt og
dialogens rolle i forebygging av ekstremisme*

Mastergradsoppgave i religion og samfunn

Veileder: Ingvild Flaskerud

Det teologiske fakultet

Universitetet i Oslo

Våren 2018

En analyse av ungdommens tolkning av radikaliserings, og dialog som metode i opparbeiding av gjensidig forståelse - i lys av mediers påvirkningskraft

© Nina Lian

2018

«Ungdom om radikaliserings, dialog og sosiale mediers makt i en sosial dynamikk»

Nina Lian

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Representeren, Universitetet i Oslo

Til ungdommen -

Sammendrag

Medieoffentlighetens økte fokus på radikaliserings, islam og terror gjør at ungdommers tolkning og holdning omkring dette har verdi. Denne studien har til hensikt å undersøke hva majoritetsungdoms tolkning av og holdning til radikaliserings er. Målet er å belyse makten begrepet "radikaliserings" kan ha gjennom medias framstilling og symbolmakt, og ringvirkningene det kan ha i en sosial dynamikk. Jeg forsøker også å gi økt innsikt i hvordan majoritetsungdom forholder seg til representasjonen av islam i pressen, gjennom deres refleksjoner om temaet. Årsaken er at mediene ofte assosierer radikalisme med islam og muslimer. Viktige spørsmål gjennom avhandlingen er: Hvordan påvirker sosiale medias representasjon av radikalisme majoritetsungdoms holdninger til islam og muslimer? Er fokus på radikaliserings en fruktbar inngang til å bekjempe utenforskap?

Studien har en kvalitativ tilnærming. En fokusgruppe bestående av religionsfaget på tredje årstrinn ved KKG, Kristiansand Katedralskole Gimle, har vært samlet for samtale rundt begrep, medias makt og påvirkende faktorer til undergrunnsmiljø. I tillegg ble ungdommene presentert for to utdrag fra norske aviser som dannet utgangspunkt for en videre refleksjon rundt hvem som ofte tilknyttet begrepet "radikaliserings," og hvem ungdommen mener utgjør den største faren for terror. Det teoretiske rammeverket for avhandlingen trekker på perspektiver fra mediefag, begrepsanalyse, kritisk tenkning og ungdomspsykologi. Da tematikken i studien er lite behandlet i tidligere forskning, befinner teorigrunnlaget seg derfor i et krysningsfelt mellom ulike fagområder.

Analysen viser at ungdommen i studien på et overordnet nivå er nyanserte i sine refleksjoner. De definerer seg selv som "generasjon kjærlighet", hvilket vil si at de vektlegger en åpenhet for ulikheter, men samtidig har de i utgangspunktet negative assosiasjoner til islam. I fokusgruppens diskusjon om islam utviste de forståelsesrammer de ikke hadde et kritisk forhold til. Studiens overordnede konklusjon er at seks av syv uttrykker tillit til massemediers bidrag til kunnskap. Samtidig utviser de kompetanse til å nyansere representasjoner av islam i media. Likevel viser de ikke innsikt når det gjelder påvirkningen medias framstilling av begrep og religion kan ha for dannelsen av stereotype holdninger. Deres oppfattelse av og ønske om å være "generasjon kjærlighet" som står for toleranse samsvarer derfor ikke helt med forestillingene de har av muslimer.

Forord

Aller først vil jeg takke min veileder, Ingvild Flaskerud, som jeg fra første samtale opplevde så meg og mine mål – midt i et uoversiktlig mylder av ideer og brennende engasjement. Du har staket vei for meg og gjort det enklere å systematisere tiltak jeg mener kan bidra til utvidede strategier i forebygging av ekstremisme. Dermed har jeg også fått styrket tro på det jeg vier mitt liv til. *Takk.*

Jeg vil også gi en hjertens takk til mine informanter. Måten dere delte åpenhjertig på, gjorde oppgaven enda viktigere å gjennomføre så solid jeg kunne få til. *Takk.*

Sist, men likevel inderligst, vil jeg takke dere som virkelig har inspirert meg til å satse fullt på det jeg brenner for: Min Kunstner, min vidunderlige Mathilde, min kjære storebror. Å ha fått lov til å nå det ene målet etter det andre når alt framstod som låst, er større enn jeg makter å uttrykke. *Takk.*

Kristiansand, 13 april, 2018.

Nina Lian

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	VI
Forord	VIII
Kapittel 1. Innledning	1
1.1 Disposisjon	2
1.2 Bakgrunn for studien	3
1.3 Hvorfor begrepet ”radikalisering”?	4
1.4 Problemstilling og forskningsspørsmål	7
1.5 Hvorfor er dette av samfunnsnytte?	8
1.6 Ungdommens ekspertise – uvurderlig i forebyggende arbeid?	9
Kapittel 2. Metode	10
2.1 Forskningsdesign	10
2.2 Kvalitativ forskning	13
2.3 Fokusgruppe – en formell og uformell metode	14
2.4 Moderators rolle	15
2.5 Triangulering	17
2.6 Utvalg av informanter	18
2.7 Reliabilitet og validitet	20
2.8 Etisk refleksjon og posisjonering	21
2.9 Presentasjon av informantene: ”Generasjon kjærlighet”	23
2.10 Båndopptaker av, forskerbriller på	24
2.11 Forforståelse og fortolkning	25
Kapittel 3. Teoretisk perspektiv	26
Kapittel 4. Tidligere empirisk forskning	30
4.1 Ungdoms reaksjoner på bruken av begrepet ”radikalisering”	30
4.2 Medias dekning	31
4.2.1 Medias påvirkningskraft	32
4.2.2 Stereotype representasjoner i media	33
Kapittel 5. Ungdom i Kristiansand - materialet og analysen	35
5.1 Radikalisering – hva er egentlig det?	37
5.2 Regjeringas definisjon: Kun om handling – ikke om mening?	40
5.3 Ungdommen om radikalisering	41
5.4 Ungdommen om sosiale mediers makt	43
5.5 Sosiale medier og ungdommers mentale helse	56
5.6 Forebygging – fra ungdommens perspektiv	58
5.7 Forskning om kritisk tenkning i skolen	60
5.8 Hva er demokratisk medborgerskap?	62
5.9 Tilbake til begrepet ”radikalisering”	66
5.10 Ungdommen om Kristiansands undergrunnsmiljø	68

5.11 Ungdommen om dialog	70
Kapittel 6. Diskusjon om analysen og studiens funn	76
6.1 Ungdommens identitet – selve ankeret	76
6.2 Stereotype holdninger – ei blindsoner i ”generasjon kjærlighet”?	78
6.3 Internettet før dialogen – motsatt og derfor problematisk?	82
6.4 Dialog mot utenforskap – men for hvem?	86
6.5 Dialog i praksis	89
6.6 Erfaring fra obligatoriske dialoggrupper	90
6.7 Frivillig eller obligatorisk: Tidsklemma	92
6.8 Oppsummering av studienes funn	93
Avslutning: Ord kan skape en splittende virkelighet	95
Litteratur	98
Vedlegg 1.	107
Vedlegg 2.	109
Vedlegg 3.	112

Kapittel 1. Innledning

”God spoke the world into existence, and then Adam named the animals, representing the power of human language to construct a meaningful world through language”
(Stiver, 1996: 1-2).

Sitatet illustrerer at språket har makt til å skape virkeligheten vi lever i på en meningsfull måte. Min hypotese er at grunnlaget for en dialog mellom grupper kan ødelegges dersom begrepene som anvendes, ikke fungerer slik de skal. På den måten kan den øke stigmatisering, konflikt og misforståelser. Men dersom en dialog inneholder et språk med gjensidig respekt, har den også kraft til å samle, forklare og oppklare. Derfor ønsker jeg i denne avhandlingen å se nærmere på noe av det språket som kan virke splittende i et samfunn, for på den måten å kunne spore faktorer som kan forbedres for å forebygge utenforskap som i verste fall kan ende i ekstreme miljø. Dette er omfattende å gripe over. Derfor er det jeg har valgt å forholde meg til den mest moderne formen for kommunikasjon som ungdom bruker, nemlig sosiale medier, og hva slags påvirkning den kan ha på sosial dynamikk.

For tar vi egentlig innover oss det presset og den påvirkningskraften massemedier ukentlig utsetter ungdommen for, og hvordan dette er med på å forme deres identitetsutvikling? I Retrievers medieanalyse (2016) opplyser deres viktigste funn blant annet at islam og muslimer er omtalt i 54.895 medieoppslag, at mer enn 60 prosent av utenriksstoffet handler om muslimsk terror, IS, fremmedkrigere og radikal islam, og at samlet sett blir ordene islamist og islamisme brukt eksplisitt i 56 prosent av alle artikler som inngår i utenriksstoffet (Retriever, 2016). Dette påvirker den sosiale dynamikken på ulike vis, og som Dag Fjelstad (2014) skriver: *”Individet og samfunnet er forbundet med hverandre: ikke på en skjebnebestemt måte, men som et mulighetens veikryss der de andres veivalg får betydning for mitt eget liv.”* Disse ordene er viktige å ta med seg inn i en studie som har som mål å undersøke hvordan sosiale mediers representasjon av islam og muslimer påvirker de holdninger som enten bidrar til å styrke eller å svekke forebygging av ekstremisme.

1.1 Disposisjon

Avhandlingen består av seks kapitler, inkludert innledningskapittelet hvor jeg gir en redegjørelse for tema og situasjon i det utvalgte geografiske området undersøkelsen ble utført i. I kapittel 2 presenteres metoden lagt til grunn for prosjektet, begrunnelser for metodiske valg og etiske refleksjoner. I kapittel 3 framstilles det teoretiske rammeverket for oppgaven. I kapittel 4 presenteres tidligere forskning hvor relevante teoriperspektiver blir behandlet. I kapittel 5 framstilles materialet fra fokusgruppen og resultatene av analysen, før kapittel 6 følger med en diskusjon av de empiriske funnene i lys av perspektivene fra kapittel 3 og 4. Avslutningsvis gir jeg en oppsummering av avhandlingens hovedfunn, og ut fra det vil jeg formulere noen av de videre utfordringer og muligheter for praksis- og forskningsfeltet.

1.2 Bakgrunn for studien

Terror er et ord vi møter gjennom sosiale medier hver eneste dag. Kanskje det er på grunn av denne hyppige eksponeringen at terrorangrep er det vi nordmenn frykter aller mest (studie gjennomført av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, 2016: 3). Når media snakker om terror, er det ofte en forbindelse med voldelige angrep i Europa de siste ti årene, og for å nevne noen: lastebiler som har valset ned fotgjengere i Stockholms og Barcelonas gågater, selvmordsbombing i Manchester, angrep på konsert og restauranter i Paris, og andre angrep i London, Madrid og København. Lista begynner allerede å bli dystert lang. I analysene av årsakene er terror i disse sammenhengene regnet som den ytterste konsekvens av radikaliserings og voldelig ekstremisme, og mye av fokuset har blitt rettet på hvordan ekstremisme, radikaliserings og i siste instans terror oppstår, og hvordan det kan bekjempes.

Etter 22 juli, hvor en norsk-etnisk mann med sympatier for den radikale høyresiden tok livet av 77 mennesker, har oppmerksomheten rundt radikaliserings og ekstremisme ført til at den norske regjeringa har satt sammen en rapport som heter *Sammen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme* (2014). Med denne rapporten ønsker regjeringa å styrke forebyggingsarbeid av nettopp radikaliserings og voldelig ekstremisme. Rapporter om at norske muslimer har reist til Syria for å kjempe med den islamske stat (*ad-Dawlah al-islamiyyah; Islamic State, IS*, etablert i 2013) aktualiserer dette behovet. IS har de siste årene dessuten stått bak flere av terrorangrepene i Europa, og det er frykt for at radikalisererte muslimer i Europa skal utføre flere angrep på kontinentet. Selve målet med å styrke forebyggingsarbeidet av radikaliserings og voldelig ekstremisme er å fange opp personer som befinner seg i en risikosone, og møte disse med tiltak som virker (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014: 5). Det er nettopp disse tiltakene og begrepsdefinisjoner jeg i denne studien vil undersøke og diskutere. Noen sentrale spørsmål i min studie er: Hva forstår vi med radikal? Hvordan skiller vi ut personer som er i risikozonen for å bli radikalisert? Hvilke identifikasjonsmarkører bruker vi i dette arbeidet og hvor nyanserte er de? Ser man folk som stereotypier som står for en sak, eller betraktes de som individer?

Jeg har valgt å fokusere på ungdommers holdninger fordi det i stor grad er holdninger som styrer handlinger. Sosialpsykologien definerer holdninger på følgende måte:

”Holdninger er i sosial psykologien en betegnelse for en vedvarende beredskap til å

reagere negativt eller positivt overfor spesielle objekter, ideer og verdier. (Eks kirken eller demokratiet) Holdninger kommer til uttrykk gjennom oppfatninger og meningsytringer, som følelsesmessige reaksjoner og i handlinger. De kan være basert på kunnskap eller erfaring, (...) men er ofte relativt ureflektert fra foreldre, venner eller andre grupper man har valgt å identifisere seg med” (Teigen, 2016).

Som vi ser, viser forskning innen sosialpsykologien at holdninger er en helt sentral del av menneskers liv, og at de må reflekteres over og er avhengig av tilgang til ny kunnskap og erfaring - dersom de skal kunne utvikles. Majoritetsungdoms holdninger overfor minoritetsungdom kan påvirke handlinger som enten bidrar til konflikt eller samhandling. Jeg har forhåpninger om at min problemstilling og valg av metode og teori kan bidra til ny innsikt om dette.

1.3 Hvorfor begrepet ”radikalisering”?

I kampen mot terror er det lagt ned mye ressurser. Noen av arrangementene som er foreslått inneholder i overskriften ”forebygging av radikalisering”. Et eksempel er regjeringas nasjonale konferanse mot radikalisering og voldelig ekstremisme, som jeg fikk mulighet til å delta på i oktober 2017. Temaet var ”dialog som metode” for å forebygge radikalisering. Tematikken traff midt i min egen prosjektskisse, og jeg var derfor veldig spent på å få overvære denne konferansen. Noe av det jeg satt igjen med, er at man fortsatt er i startgropa i dette arbeidet. Dette gjelder ikke minst i Kristiansand, som er det geografiske fokuset i denne studien.

De siste årene har jeg utviklet god kjennskap til hvordan man arbeider med radikaliseringsproblematikken i Kristiansand. I 2015 fikk jeg godkjent min bachelorgrad med problemstillingen: ”På hvilke måter kan dialog forebygge radikalisering”. Siden den tid har jeg, samtidig som jeg har fulgt masterprogrammet i religion og samfunn ved Universitetet i Oslo, utdannet meg som mentor for forebygging av voldelig ekstremisme. Dette er et helt nytt tiltak satt i gang i Kristiansand av RVTS-Sør, Plattform: Norsk Institutt for Forebygging av Radikalisering og Voldelig ekstremisme, Politiet i Agder og Agderforskning. Vi var til sammen 15 personer som ble håndplukket til dette pilotprosjektet, og i den forbindelse har jeg fått overvære en rekke kurs og konferanser som omhandler tematikken.

Med andre ord finnes det flere tiltak som alle har som formål å bekjempe radikaliserings, likevel er det noe som går i feil retning. Et sentralt spørsmål, mener jeg, er hva som er årsaken til at tiltakene ikke treffer kjernen av problematikken som handler om unges opplevelse av utenforskap i samfunnet. I trendrapporten (2016) om ungdom og kriminalitet i Kristiansand, som er utarbeidet av Kristiansand kommune og Politiet i Agder, kommer det fram at det er en stor økning i registrerte voldssaker, fra 32 saker i 2015 til 74 saker i 2016. Dette er altså mer enn en dobling. Majoriteten av kontaktpersoner melder spesielt om en økende bekymring for at minoritetsungdom blir involvert i kriminalitet. De beskriver ulike problemer knyttet til språk, kultur og sammensatte familiære utfordringer, traumer, sinne mot systemet, bekymring for framtid og det å aldri høre til i samfunnet. Fellesnevneren for disse miljøene er at ungdommen kjenner seg utenfor. På grunn av denne følelsen av utenforskap trekker de seg sammen i grupper.

Det vi mangler mer kunnskap om, er hvilken forståelse av og holdning til radikaliserings og dialog ungdommer har. Er det noe ved begrepet ”radikaliserings” som ved ukritisk bruk kan fungere mer som merkelapp som definerer noe snarere enn som bidragsyter i forebyggende arbeid, som har til hensikt å forme noe? Dette er viktig å undersøke, slik at man ikke bidrar til å underbygge følelsen ytterligere av utenforskap og dermed potensiale for nettopp radikaliserings. Og hvor er dialogen som må til for å avdekke dette og den frustrasjonen såpass mange unge åpenbart kjenner på? Mitt mål som mentor er å samarbeide med unge voksne som har gått over ekstreme grenser. Med det mener jeg at de via internett har blitt en del av et miljø som kan karakteriseres som ekstremistiske nettverk som oppfordrer til å finne en mening med livet og som for meg kan virke manipulerende og grotesk, men som sett fra de unges perspektiv har funnet et miljø de endelig kan kjenne tilhørighet i. Vi har her å gjøre med unge voksne som, i alle fall tilsynelatende, har vendt ryggen til verdier som majoritetsungdom får sterke reaksjoner mot. Hvordan trenes vi i å tilnærme oss dette? Da jeg tok mentorutdannelsen, kjente jeg meg privilegert i møte med det programmet som var satt sammen for oss. I dette programmet stod dialog som metode helt sentralt. Her var det lagt opp til dialog mellom mentorene, men det var ingen strategi for hvordan vi kunne etablere en god dialog med ungdommene. Dette har jeg savnet i mitt virke som mentor. I tillegg ble det ikke gjort grundig undersøkelse av hvordan selve bruken av begrepet ”radikaliserings” for å beskrive de unge faktisk virker.

Det hersker uenighet blant mentorer og Agderforskning om hvorvidt begrepet ”radikalisering” er godt nok og dekkende som overskrift for de konkrete tiltak for ungdommen. Sentralt i Århusmodellens dialogiske metode er at den vanskelige dialogen med ungdommen skal holdes på avstand. Deres tanke er at mentor og mentee skal bygge tillit gjennom fritidstilbud. Århusmodellen er også sentral i mentorkurset. Det er mulig man kan drive dialog på dette nivået, gjennom fritidsaktiviteten, men jeg tror fortsatt at mennesker har grunnleggende behov for å forstå seg selv og hverandre for å føle seg tilpass. For å oppnå dette mener jeg vi trenger å ta i bruk en annen dialogmetode, en som kan bygge bro mellom hoder. I mitt direkte møte med ungdom som enkeltmennesker, hvor jeg inngår i en samtale, opplever jeg at ungdommen egentlig er ekspertene i sitt eget liv, og de kan selv diagnostisere sine problemer og har ofte forslag til løsninger. Altså kan ungdommen selv være en enorm ressurs i hvordan vi bedre kan treffe med tiltak som virker. Noen ganger kan Århusmodellen med vekt på kollektive interesseaktiviteter være et godt tiltak, men det må settes sammen med individuelt tilpassete tiltak som har større omfang enn kun fritiden. Det handler om jobb, framtid, og ikke minst følelsen av tilhørighet.

Jeg tror det kan være gunstig å få nærmere svar på om eventuelle merkelapper og manglende dialog er noe av det som gjør undergrunnsmiljøet så lukrativt. Sosiale medier og tøffe miljøer i dette tilfellet ut til å treffe mer av kjernen enn hva samfunnet forøvrig helt mestrer. Dette mener jeg det er viktig å få mer informasjon om, og derfor er det jeg har valgt å undersøke et utsnitt av majoritetsungdoms forståelse av begrepet ”radikalisering”, medias påvirkningskraft og dialog som metode for å utfordre holdninger. Det har allerede vært skrevet om minoritetsungdoms frustrasjon rundt begrep som kan virke stigmatiserende, men det mangler kunnskap om på hvilke måter majoritetsungdom blir påvirket av begrep og medietrykk som omhandler temaer de sammen med det norske samfunnet forøvrig frykter. Jeg håper det her kan oppstå nyttig kunnskap som vil være gunstig for de framtidsutsikter, og det innholdet en pluralistisk kommunikasjon må ha for å opparbeide forståelse framfor fordom.

1.4 Problemstilling og forskningsspørsmål

Oppgavens formål er å undersøke hva slags holdninger majoritetsungdom har til radikalisering slik begrepet blir representert gjennom sosiale medier. På den måten kan vi forhåpentligvis bedre forstå hva slags effekt det kan ha på en sosial dynamikk i et pluralistisk samfunn. Tiltak som går ut på å utforske begrepets eventuelle negative virkninger opplever jeg som fraværende, og derfor blir min oppgaves overordnede problemstilling:

Majoritetsungdoms tolkning av og holdning til radikalisering: Refleksjon rundt mediers makt og dialogens rolle i forebygging av ekstremisme.

Jeg undersøker denne problemstillingen gjennom følgende forskningsspørsmål:

- 1) På hvilke måter påvirker sosiale mediers presentasjon av begrepet ”radikalisering” ungdommers forståelse av seg selv og hverandre?
- 2) Kan den eksisterende tolkningen av begrepet ”radikalisering” komme til å prege enkeltmenneskers identitetsutvikling og engasjement i et demokratisk medborgerskap?
- 3) Er dialog om tematikken en sentral del av ungdommens liv, og hvilken holdning har de til åpen dialog som metode i nedbryting av fordommer?
- 4) Hvilke konkrete tiltak for kritisk tenkning er nyttig for utvikling av holdninger?

1.5 Hvorfor er dette av samfunnsnytte?

Etter 11 september 2000 er religion mye mer tilstede i den offentlige debatten – ikke minst islam. Sekularisering har spilt og spiller sin rolle, men likevel er det det religionsrelaterte innholdet som har økt betraktelig siden årtusenskiftet, både i internasjonale og norske medier (Døving & Kraft, 2013: 9). Denne medieoffentligheten danner en form for fellesskap gjennom en debatt som berører sterke følelser. Fellesskapet kan fungere som en arena for mange ulike stemmer og blir på den måten en smeltedigel av ytringer om religion, tro og levesett. Men dette er en abstrakt måte å kommunisere og forvalte de temaer på som berører mennesket innerst: identitet, tro, ønske og håp. Jeg mener noe av årsaken til konflikt og splittelse kan spores til den store mangelen på mer konkret dialog som kan klarne opp misforståelser og begrep, avdekke skjeve maktforhold, fordommer og stigmatisering.

En analyse av medias presentasjon av radikaliserings basert på majoritetsungdoms empiri er interessant fordi det gir et innblikk i makten media har over den kommunikasjonen som burde kunne fremme sameksistens mer enn noe annet. Det kan være blindsoner ungdommen selv ikke er klar over fordi det foreligger en form for aksept i å mene noe som publiseres ukjentlig i massemedia. Desto viktigere blir det å få mer kunnskap om dette. Begrepet ”radikaliserings” er blitt en del av kampen mot terror, og det er derfor nyttig å finne mer ut av hvem ”vanlig” norsk ungdom mener i størst grad utgjør trusselen og hvorfor. Vi kan jobbe med holdningsendring hos frustrert og ulykkelig ungdom som har havnet i voldelige miljøer, men resultatene vil på sikt ikke kunne slå dype røtter dersom ikke den største delen av samfunnet er bevisste sine egne holdninger.

I forebyggingsarbeid ser vi ut til å gløkke den godt etablerte ungdommen som lever et aktivt liv i ungdomspolitik, idrett, skolen, hjemmet, i sosiale medier, og som derfor har en stor stemme i samfunnet. Bevisstgjøring av holdninger er kanskje viktigere enn noensinne når presset fra massemedier er enormt, verden globalisert. Satsing på at ungdommen må rustes opp i å møte de utfordringene det medfører, burde derfor være av høy prioritet. For å få en nødvendig bevegelse i fastlåste stereotyper og en utvikling i en pluralistisk kommunikasjon som vil være til et samfunns beste, tror jeg første steg må være å analysere tolkninger og holdninger gjennom en utfordrende dialog.

1.6 Ungdommens ekspertise – uvurderlig i forebyggende arbeid?

Regjeringa har den 23.01.2018 publisert en artikkel som omhandler ungdomsråd og påpeker den kompetansen ungdom har om lokal kunnskap som viktig i utviklingen av framtidens kommuner. Kommunesammenslåing blir framhevet som en mulighet til å sette ungdomsmedvirkning på dagsorden og for å diskutere hvordan den skal bli brukt i framtiden. Regjeringa har lagt ved et sitat fra en utredning om ungdom, makt og demokrati som ble avgitt til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 13.10.2011. Det står:

”Medvirkningsorganene gjør det lettere for ungdom å bli hørt i demokratiske prosesser: meningsbryting ungdommene i mellom bidrar til at unges standpunkt blir tydeliggjort. I tillegg vil innspill fra en gruppe ungdommer gjerne tillegges større betydning enn innspill fra enkeltungdom” (NOU, Ungdom, makt og medvirkning, 2011: 20).

Dette er nå syv år siden, og planen er fortsatt helt i startgropa, men det er et tiltak jeg har tro på, og jeg anser det som helt avgjørende for forebyggingsarbeid å få det iverksatt - med en strategi som går til kjernen av ungdommens empiri - som rommer plass til ulike stemmer, og som oppfordrer til en reflekterende dialog som griper om de tema denne avhandlingen tar for seg. Å opparbeide seg en forståelse av ungdommens perspektiv vil muligens være et løft i nødvendig kunnskap og en avverging av noen tilfeller av selvoppfyllende profetier, som i verste fall kan ende i en ekstremistisk skala. Holdningsarbeid som *angår* ungdommen, mener jeg må *inkludere* ungdommen. Det finnes prosjekt som inkluderer ungdom i ekstra utfordrende livssituasjoner, ett eksempel er *Ungdom i svevet* (oppstart i 2007), som inviterer ungdommen til utfra egne forutsetninger å utvikle sitt potensial. Samtidig tror jeg vi har mye viktig informasjon å hente hos resurssterk ungdom som selv står i en sårbar prosess av identitetsutvikling, men som faller litt utenfor fordi de, ytre sett, klarer seg så godt. Det er akkurat her jeg tror det er en gråsoner vi ikke tar på alvor. Denne ungdommen utvikler en personlighet og en identitet basert på den samme informasjon fra massemedier. Om minoritetsungdom og majoritetsungdom tar inn en informasjon som for den ene parten virker stigmatiserende, tror jeg det vil oppstå utfordringer i samhandling disse gruppene i mellom, som igjen får konsekvenser for dynamikken i samfunnet.

Kapittel 2. Metode

”For å se virkeligheten klarere må man vende seg bort fra det man har vendt seg til å betrakte som virkeligheten.” (Platon, Hulelignelsen)

I denne avhandlingen har jeg valgt en kvalitativ tilnærming. Gjennom samtaler i ei fokusgruppe med syv deltagere har jeg forsøkt å oppnå kunnskap om hvordan majoritetsungdom tolker begrepet ”radikalisering”. Hvilke holdninger genereres? Hvordan påvirker massemedier ungdommene i fokusgruppen sitt syn på minoriteter? Kan dialogen spille en rolle i hverdagslivet? Hva slags tillit har de unge til dialogen som metode i forebygging av fordommer? Gjennom sensitive og personlige tema kan det oppstå en nær kontakt mellom forsker og deltaker, og det er derfor blitt gjort en rekke valg i prosessene før og etter fokusgruppen. Tove Thagaard (2009) skriver at det i prinsippet skal finnes en dokumentasjon på enhver beslutning som blir tatt i løpet av et forskningsprosjekt.

Som forsker har jeg et ansvar for å redegjøre framgangsmåter og forbindelse med teori, problemstilling, data, analyse og tolkning (Thagaard, 2009: 17). Derfor er det jeg går inn for å gi en så gjennomiktig beskrivelse som mulig. En av vurderingene som har vært vanskeligst, var hvor personlig jeg skulle være. Å beskrive etiske betraktninger ved kun å repetere teori, ble ikke aktuelt for meg. Jeg tolker teorien som at jeg som forsker skal vise en transparent prosess, altså gjøre teorien om til handling. Dette har gjort det mulig for meg å åpne opp for en større innsikt i mitt eget forskningsarbeid, komme nærmere de helt konkrete valgene jeg tok, hva som var bevisst, hva som var mer tilfeldig, hva som var mest givende, og ikke minst hvordan jeg på best mulig måte kunne møte mine informanter og ivareta det materialet de gav til avhandlingen.

2.1 Forskningsdesign

Jeg brukte en stund på å få til å bli samstemt med problemstilling og forskningsdesign. Jeg har aldri gjennomført undersøkelser av denne størrelsen. En nybegynner i et så komplisert felt, samt alt som finnes av forskning og anbefalinger, var til tider litt i overkant for min ellers

positive innstilling. Kvalitativ metode var jeg fast bestemt på fra starten av da jeg har hatt et ønske om å komme nærmere ungdommers refleksjon og tolkning. Silverman (2001) hevder at kvalitative metoder fungerer godt i undersøkelser hvor informantenes refleksjon og forklaring står fram som det viktigste. I kvalitative metoder stilles det større krav til åpenhet og fleksibilitet (Thagaard, 2009: 61), og derfor er metoden også nyttig i problemstillinger det ikke er gjort fullt så mye forskning på.

Det har ikke vært lett å ta den endelige beslutningen om hva slags alderstrinn og etnisitet mine informanter skulle ha. Sett i etterkant var det flere valg som muligens kunne styrket avhandlingen, men for i det hele tatt å komme i mål med en ny kunnskap, måtte jeg trofast følge mine valg til endes og heller ta lærdom av hvordan jeg kan utvikle meg til å bli en så god forsker som mulig. Jeg hadde først bestemt meg for å intervju ungdommer mellom 15 og 16 år, men tenkte så at det kunne være mer fruktbart å velge eldre informanter da de mest sannsynlig har landet litt mer i hva de mener og hvorfor. Problemstillingen berører i tillegg svært alvorlige og sensitive tema, og jeg følte det til dels uansvarlig i møte med 15-16-åringer å rippe opp i noe for deretter å forsvinne. Nettopp denne tankeprosessen var det som påminnet meg om hva det var jeg egentlig søkte mer informasjon om: hva slags påvirkning sosiale medier har i begrep som anvendes ukritisk, og hva slags følger det får for unge mennesker som i større og mindre grad strever med å skape en tilhørighet og en identitet. På et tidspunkt var jeg sikker på at jeg ville samle en gruppe av etnisk norske og muslimer i to grupper. Forklaringen på det er at min problemstilling langt på vei peker i to retninger: dem som kjenner seg stigmatisert og på utsiden, og dem som har sin tilhørighet forankret. Begrepet rammer de to gruppene på ulike måter. Den ene kan risikere å bli ”merket” som en trussel, den andre kan risikere å opparbeide noen holdninger som vil skape skjeve maktforhold i et pluralistisk samfunn.

Noe av årsaken til at jeg først tenkte på å intervju ungdom mellom 15-16 år var at jeg ønsket samtykke av foreldre slik at de kunne få et større innblikk i hvilke utfordringer ungdommen deres står i. Jeg valgte også bort å finne informanter fra organisasjonen LUNAR, som konkret jobber med likestilling og integrering. Der har ungdommen stort sett minoritetsbakgrunn og engasjerer seg frivillig i møter og aktiviteter som går direkte inn i tematikken jeg søker mer svar på. Kan hende jeg hadde fått mer gjennomtenkte svar hos dem, men jeg var i størst grad ute etter å finne fram til ”vanlig” ungdom og den arena som daglig skaper inntrykk som enten bidrar til mer fremmedfrykt, eller som bidrar til mer forståelse. På bakgrunn av denne

tankeprosessen, var det jeg til slutt endte opp med å søke til Kristiansands største videregående skole, hvor mange har ulik nasjonalitet, men samme tilgang til sosiale mediers framstilling av radikaliserings.

Det hele startet med en plan om å intervju 15-16 år gamle etnisk norske og muslimer i tre faser: enkeltintervju, gruppeintervju og deretter enkeltintervju igjen. Men det endte med 18 år gamle ungdommer i en fokusgruppe med tekstanalyse av avisartikler. Valget baseres også på at behovet for å ta andres plass er litt mindre når man er 18 år, i tillegg til at myndige personer mest sannsynlig ville være mer rustet til å sette i gang en skikkelig refleksjonsdynamikk hvor man bedre takler å være uenige. Jeg hadde som nevnt tenkt å kun søke informasjon hos muslimer og ikke-muslimer, men kom etter hvert fram til at en blanding, altså en mer helhetlig framstilling av vårt multikulturelle samfunn, var mer interessant. Tanken bak det er at samfunnet som helhet består av likeverdige enkeltindivid, med hver sin tolkning og holdning til temaet jeg har forsket på, og spesielt for deres ulike bakgrunn finnes det fellestrekk jeg mener det er nyttig å få mer kunnskap om. Alle elevene i religionsfaget fikk derfor tilbud fra læreren om å delta på et forskningsprosjekt uten å vite noe konkret om temaet. Syv ungdommer meldte seg frivillig og satte seg opp på listen. Tilfeldighetene ville ha det til at alle var etnisk norske, med unntak av to, hvor den ene var halvt norsk og halvt fransk, og den andre var halvt norsk og halvt spansk. Altså endte prosessen med at det ikke var noen muslimer med i fokusgruppen.

I etterkant av intervjuet så jeg på denne tilfeldigheten som et gunstig løft i min avhandling. Det gav meg faktisk klarhet i hva jeg i tankemylderet de siste årene har lurt på og manglet kunnskap om: majoritetsungdoms tolkning av begrepet ”radikaliserings”. Jeg har ikke funnet noen empirisk forskning på akkurat det, hverken før eller etter arbeidet med avhandlingen. I løpet av den relativt korte tiden man skal klargjøre problemstilling og forskningsdesign, er det mange lag med tanker som kan forstyrre den opprinnelige ideen. Samtidig har jeg hatt et ønske om å stille meg åpen i disse prosessene. Det har i tillegg vært vanskelig å kategorisere gjennom å kalle noen etnisk norske, og jeg har vært oppriktig redd for å trække på noen, men i rimelighetens navn måtte jeg også ta et valg, og jeg endte opp med å kalle dem for minoritetsungdom og majoritetsungdom, etnisk norske, ikke-etnisk norske og muslimer. Alle valgene jeg har tatt, var nødvendige for å komme fram til den klarheten jeg etter hvert begynte å se i avhandlingen.

2.2 Kvalitativ forskning

”Mitt inntrykk er også at samfunnsforskere etter hvert inntar en mer pragmatisk og mindre ideologisk holdning til valg av metode (...) det er hva du skal studere som bør avgjøre hva slags fremgangsmåte – ikke en prinsipiell lojalitet til den ene eller andre metoderetningen (Repstad, 1998: 11).

Jeg har allerede vært inne på at den kvalitative forskningen kan gjennomføres på ulike måter. Blant dem er observasjon, intervjuer og dokumentanalyse (Repstad, 1998: 14). Noe av det som har veiet tyngst i min beslutning om å etablere en fokusgruppe, er at da kunne jeg observere dynamikken mellom ungdommen, både i uttalelser og i kroppsspråk. Min metode bygger nemlig på at holdning og forståelse av et begrep og et tema endres (negativt eller positivt) gjennom dialog, gjennom ny innsikt om seg selv og hverandre, men dette visste jeg ikke hvordan kom til å bli. Det kunne falle helt igjennom ved at ungdommen ikke hadde noe spesielt på hjertet. Prosessene og intervjuet ble veldig annerledes enn hva jeg hadde sett for meg. I etterkant av intervjuet fortalte ungdommen at det under samtalen i fokusgruppen skjedde en form for utvikling i meningen de hadde om tematikken. De fortalte de ble mer bevisste egne og andres holdninger, en ny nysgjerrighet våknet, de gjorde seg opp nye meninger om sosiale medier og hvordan de opplevde dens rolle i livet.

Dunbar (1998: 463) hevder at det kun gjennom å observere en dialog ikke kan oppstå en genuin forståelse, hverken for fenomenet eller hverandre. Derfor la jeg opp til at vi, ungdommen og jeg, var sammen om dette. Jeg skulle lede dem trygt gjennom en gruppesamtale om sterke og følsomme tema, men det var deres kunnskap og erfaring som var av betydning – ikke hva jeg syntes var riktig og galt. Samtidig ønsket jeg å gi en bekreftelse på at det som de sa var uvurderlig viktig. I fare for å ikke fange opp den enkelte deltakers historie har gruppeintervju blitt kritisert, men jeg forsker på tema som berører mange, og som gjennom media er i kontinuerlig bevegelse. Repstad hevder at noen av fordelene med gruppeintervjuer er at de kan avdekke reelle holdninger, noe som kan gjøre informasjonen fyldigere (Repstad, 1998: 82). Kvalitative intervjuer er gunstig for å få tak i holdninger, og holdninger er et nøkkelbegrep i min problemstilling.

For at materialet skulle bli troverdig kreves forkunnskaper om feltet, forberedelser til

intervjuet og evne til å være en god lytter (Fonneland, 2006: 224). Jeg må erkjenne at jeg var nervøs og usikker i forkant av intervjuene, til tross for at jeg anså meg selv som godt forberedt. Det handlet jo om møter med virkelige mennesker, med deres følelser, med mine følelser, og såre ting som kan komme eller bli rippet opp i. Det var ubehagelig med denne nervøsiteten, men sett i etterkant tror jeg at den gjorde meg mer ydmyk, mer tilstede og mer bevisst på å møte enkeltindividet slik jeg selv hadde trengt det: med forsiktighet, respekt og naturlighet.

2.3 Fokusgruppe – en formell og uformell metode

Da jeg omsider kom over fokusgruppe som metode, falt brikkene på plass. Denne metoden var det jeg fra da av anså som den beste muligheten for å belyse og tilnærme meg de spørsmålene jeg ønsket å stille mine informanter. Til tross for dette, og sammen med at mine metodiske grep og perspektiv både har forandret og utviklet seg, har jeg gjennom den prosessen kommet nærmere min problemstilling og forskningsspørsmål. For Puchta & Potter (2004) skriver at målet med fokusgrupper er å bringe fram deltakerens oppfatninger, følelser, holdninger og ideer om et utvalgt tema. Når ungdommers holdning er en del av min problemstilling, ble det svært interessant å ta en nærmere kikk på denne framgangsmåten. Fokusgruppe er en kvalitativ metode og gir dermed mer dyptgående informasjon. Barbour & Kitzinger (1999) hevder at fokusgrupper er en ideell metode for å undersøke personers erfaring, mening, bekymring og ønske, og metoden er spesielt egnet til å undersøke holdninger. Puchta & Potter (2004) skriver at i stedet for at holdninger tas med som en selvstendighet, produseres holdninger underveis. Altså innebærer denne tilnærmingen at holdninger blir formet der og da, i stedet for at de er dannet i forkant. Akkurat dette punktet er sentral i min tanke om at holdning kan utvikle seg under og etter en dialog – og gir dermed også en større bevissthet rundt handling.

I begrepet ”fokusgruppe” ligger det også et spørsmål i hvor fokusert gruppen skal være. Morgan (1998) mener at ufokuserte grupper, som ikke kan karakteriseres som forskningsrettet, ikke er en fokusgruppe. Med andre ord er det et bestemt tema som utgjør fokuset. Det betyr at jeg som forsker, i denne sammenheng kalt moderator, har et stort ansvar for å holde fokuset på tema. Puchta & Potter (2004) har med to kjerneelementer:

- 1) Moderator som presenterer fokus gjennom forberedte spørsmål
- 2) Målet for fokusgruppen er å få fram deltakerens holdninger, følelser og oppfatninger om temaet

Denne metoden er avhengig av informantenes beskrivelse og delaktighet, men noe av det som også hjalp meg å treffe en beslutning, var metodens evne til å i tillegg gi informasjon på flere nivå. Gruppedynamikken som oppstår mellom deltakerne, er mer berikende for skalaen av informasjon enn det ville vært i et enkeltintervju (Wibeck, 2000). Dette har sin årsak i at fokusgruppen ikke kun gir informasjon om mitt utvalgte tema, men også den gjensidige påvirkningen mellom informantene. På den måten kan jeg som forsker også registrere hvordan den enes holdning virker på den andre, og dermed også på hverandre. En diskusjon former og beveger tematikken og holdningene. Wilkinson (1998) trekker fram at det er nøyaktig dette særtrekket som skiller en-til-en intervjuer fra ei fokusgruppe. Grunntanken i denne metoden er at to hoder tenker bedre sammen enn ett. Altså er det gruppedynamikken som kan frambringe relevant informasjon. I teorien betyr det at meninger dannes kollektivt, og i de sosiale interaksjoner man befinner seg (Wilkinson, 1998). Et av mine mål var å belyse en dialog som kan fungere som ei bro mellom hoder.

I etterkant er jeg spesielt glad for at jeg satte av god tid til å fordype meg i teori og metode - før møtet med informantene. For selv om fokusgruppe som metode er kjent for å være effektiv og relativt enkel å gjennomføre, er det min rolle som moderator som er avgjørende for tillit, struktur og nytten av informasjon informantene eventuelt deler. Det var syv ivrige ungdommer som skulle samles til et omdiskutert og betent tema. Jeg forsøkte derfor å balansere en uformell tilnærming med informantene med en formell ramme på selve fokusgruppen. Noe jeg opplevde lyktes, og som informantene gav klare tilbakemeldinger på etter intervjuet.

2.4 Moderators rolle

Det er visse begrensinger knyttet til min rolle som moderator, for som Puchta & Potter (2004) påpeker, er denne metoden pådriver for en flytende og spontan samtale. I definisjonen av fokusgruppe ble det nevnt at diskusjonen må ha bestemte tema som fokus, slik at selve forskningsspørsmålene blir forsøkt belyst. Kruger (1998) skriver at man som moderator er

ansvarlig for at diskusjonen går framover. Med det menes at fokus også må ligge på å rettlede diskusjonen, være engasjert, men likevel ikke være alt for deltagende. Jeg skal være lyttende, men ikke i en så aktiv grad at jeg påvirker synspunktene. Jeg brukte tid på å øve meg på å ikke krysse grensen mellom samtaleleder og deltaker. Det å se til erfaringer fra vennegjengen rundt middagsbordet var nok effektivt. Det er lett å la seg rive med i et brennende engasjement, og derfor trengte jeg, kanskje mer enn enkelte, å øve meg på min rolle som moderator.

Da disse skillene ikke må sammenblandes, er det desto viktigere å ikke undervurdere moderatorens påvirkning på hvor diskusjonen tar veien og i hvilken grad den går i den retning den burde, både for informant, moderator og informasjon. I følge Wilkinson (1998) er minimal påvirkning fra forskerens side en stor fordel. Dette fordi deltakeren får større rom for egne oppfatninger. Det har vært gjort en god del forskning på moderators rolle. Ikke bare i formulering og delaktighet, men også i bekledding og oppførsel (Kruger, 1998; Wibeck, 2000), og det kom til nytte. Jeg ble positivt overrasket og glad over effekten forberedelsene hadde hatt da jeg satt i fokusgruppen.

I tillegg til å tenke mye på min ytre tilstedeværelse, la jeg også ned arbeid i hva slags spørsmål jeg skulle stille. Kruger (1998) belyser viktigheten av å formulere spørsmålene på en så dagligdags måte som mulig. Videre mener Kruger (1998) at spørsmålene må være direkte, rett på sak, komfortable og enkle. Før jeg tok i bruk intervjuguiden, hadde jeg bestemt meg for å myke opp stemningen litt og startet med en kort presentasjon av prosjektet - uten å røpe hva jeg konkret lette etter. For at informantene skulle få en mulighet til å finne sin plass var det nyttig at samtlige fikk si litt om seg selv. Diskusjonen ble gradvis satt i gang etter en liten refleksjonsøvelse. Jeg tok følgende eksempel og startet selv: "Når jeg hører ordet musikk, tenker jeg frihet". Deretter vandret øvelsen til hver og en av deltakerne. Øvelsen fikk oss alle til å le og å ta et skritt ut i refleksjonen. Sett i etterkant og særlig under transkriberingen var svarene deltakerne gav i øvelsen, en forsmak på hvem de var som reflekterende individer utover i gruppesamtalen. Det synes jeg var interessant å legge merke til.

Jeg valgte å inkludere meg selv i denne øvelsen fordi det også fra mitt ståsted er en metodisk strategi å sitte i samme ring, at fokusgruppen er deres, at de skal kjenne seg komfortable med meg, at det foregår på deres prinsipper, og at makt-ubalansen viskes litt ut. Informantene

utgjør det viktigste materialet jeg har i avhandlingen, og etter min beste evne skulle de få slippe å kjenne seg som et middel, heller som bidragsytere i temaer de trolig, ut fra at de har meldt seg frivillig, selv har engasjement i, og som kan være av verdi for samfunnet.

Min intervjuguide var nøye skissert med åpne spørsmål tilknyttet de ulike temaene. Under begrepet ”radikalisering” spurte jeg: hvilke tanker dukker opp når jeg sier radikalisering? Jeg kunne for eksempel følge opp med: er det et positivt eller negativt begrep – og kan dere forklare litt om hvorfor? Jeg hadde forventet korte setninger og ble veldig overrasket da det buldret fram en masse tanker som gikk på kryss og tvers av det positive og negative. Jeg lot deltakerne snakke til temaet var uttømt, eller når jeg merket de repeterte samme setninger.

2.5 Triangulering

«Det er et hovedmål for samfunnsforskning å identifisere fellestrekk som binder sammen og gir regelmessigheter på tvers av unike variasjoner» (Andersen, 1997: 10).

Målet med min problemstilling og forskningsspørsmål er å få et innblikk i holdning til radikalisering presentert gjennom sosiale medier, hvilket syn de har på medias makt, og hvordan dialog og kritisk tenkning kan bidra til å brette opp eventuelle svart-hvitt svar. Den ene metoden jeg anvendte for å finne mer kunnskap om dette, var gjennom fokusgruppe, men jeg ønsket i tillegg å vise til konkrete eksempler ved å presentere informantene for to tekster som omhandlet radikalisering. Jeg lette etter tekster der jeg selv søker kunnskap, og til kilder jeg i utgangspunktet har tillit til. Dette fordi jeg ikke ønsket å bruke tekster som for opplagt er suspekterte.

Det er ikke noe i veien for å kombinere fokusgrupper med andre metodologiske tilnærminger (Wibeck, 2000: 58), og om jeg skulle finne fellestrekk mellom tekstanalyse og fokusgruppe, ville det være både interessant og nyttig. Under kapittelet 5.4 *Ungdom om sosiale mediers makt* beskriver jeg mer av innholdet i de to utvalgte tekstene og hvordan jeg prosesserte meg til dypere innsikt i hvordan de passer inn i avhandlingen. Den utviklingen jeg selv har gjort synes jeg har vært interessant å bli bevisst, og prosessanalysen handler om enten:

”å beskrive hvilke prosesser som er i gang, dvs. beskrive de prosessene som skapte

virkningene av noe, en intervensjon eller et tiltak - eller å beskrive de prosessene som skapte virkningene eller kombinasjonen av begge deler” (Baklien, 2000: 54).

Derfor er det jeg - i tillegg til å lete etter relevant teori, metoder og å skrive avhandlingen - har jobbet med å forstå mine egne prosesser. Fra tiden før og etter feltarbeidet er det for meg blitt tydelig at jeg har hatt to forskjellige briller - med ulik styrke og blikk. Og trianguleringen av metoder bidro med sitt, fordi det ble mer helhetlig å trekke inn aviseksemplere, i stedet for å kun høre ungdommens generelle mening om sosiale mediers makt.

2.6 Utvalg av informanter

De informanter jeg har samarbeidet med, er alle rekruttert gjennom spesialpedagog Såzen Larsen Kusano. I tillegg til å være lærer ved KKG, Kristiansand Katedralskole Gimle, er han buddhistprest og leder for Ledergruppen i Forum for tro og livssyn i Kristiansand. Da han har en lang erfaring i de feltene jeg søker ny kunnskap i, kjenner jeg meg privilegert over å ha fått han som døråpner - både til ungdommen og til dialog-miljøet.

Tucker & Wood (2001) skriver at fokusgruppe som metode ikke baseres på et tilfeldig utvalg som skal være representativt for en hel befolkning. Forskeren må tenke gjennom hvilke stemmer som eventuelt skal utelates (Barbour & Kitzinger, 1999). Når jeg har overført dette til mitt prosjekt, har jeg hatt en innstilling om å ikke utelate dem uten noen form for interesse for tematikken, eller i motsatt forstand: jeg har ikke villet utelukke dem som kan kjenne seg igjen i mønstrene bak definisjonen av radikaliserings. Jeg har heller ikke hatt som mål å utelukke dem som plasserer seg en plass mellom ytterpunktene. Den varierende informasjonen som kan komme fram fra årsak til tolkning og holdning, er i mine øyne uvurderlig.

Antallet informanter varierer i forskningen. Ferns (1982) undersøkelse konkluderte med at fire genererte en mindre nyansert diskusjon enn åtte deltakere, dermed var fire for lite. Tidligere var mellom åtte og tolv det ideelle tallet, mens Svedberg (1992) og Wibeck (2000) hevder at seks informanter gir best utbytte. Da er det i følge dem enklere å holde øyekontakt, følge opp den enkelte, unngå grupperinger, i tillegg til at den fysiske avstanden er passelig. Selv valgte jeg syv informanter. Noe av årsaken er at de syv som meldte seg, syntes jeg

skulle få delta. Den andre tanken var også å ha en plan B dersom sykdom oppstod. Det skulle ikke være for få, og heller ikke være slik at noen skulle tvinges med i noe de selv ikke kjente for. Det har også noe med gruppedynamikk å gjøre. Dersom en av dem var umotivert, kunne det forkludre noe av informantenes vilje til å gi av seg selv og å åpne opp. Det kan muligens framstå som en litt egoistisk tankegang, og i tillegg til at det er et for alvorlig tema til å ikke tenke grundig gjennom hvordan informantene skal ivaretas, var jeg selvsagt ute etter så solid informasjon som mulig.

I rekruttering av informanter ble det også diskutert at ingen av dem skulle kjenne seg underordnet, og at deltakerne heller ikke skulle havne i familiære eller kameratslige roller (Wibeck, 2002). Den debatten ble tatt til et punkt hvor det hersket tvil om deltakerne burde være fremmede for hverandre eller ei. Fern (1982) hevder til og med at deltakere fra samme skole, etnisitet og nabolag ikke er å foretrekke da dette kan forhindre gruppedynamikken. Da jeg først leste dette, ble jeg noe usikker, men min underliggende tro på å få gruppedeltakerne til å føle seg vel, og at det i en slik setting kan være enklere å by på seg selv, ble mer beroliget ettersom Wibeck (2000) skriver at deltakerne i en fokusgruppe som har noenlunde felles erfaringer og interesser, kan bidra til harmoni og dermed bli mer velfungerende. Morgan og Kreuger (1993) supplerer dette med at gruppemethodikk er godt egnet for vanskelige tema ettersom det skal tilstrebes en vennlig atmosfære under fokusgruppeintervjuet. Siden mine informanter hadde gått i samme klasse i tre år, fant jeg det fornuftig at de fikk være sammen om et slikt tema.

2.7 Reliabilitet og validitet

”Data er ikke selve virkeligheten, men snarere representasjoner av den. Spørsmålet blir i den sammenheng hvor godt eller relevant dataene representerer fenomenet som studeres”

(Johannessen et al., 2010: 69).

Under analysekapittelet gjør jeg en mer grundig beskrivelse av analyseprosessen, og jeg vil under dette delkapittelet derfor vurdere kvaliteten og gyldigheten av dataen. Reliabiliteten i denne avhandlingen handler om i hvilken grad data fra informanten er pålitelig, og validering handler om det er slik at kunnskapen man har kommet fram til, har gyldighet (Thagaard, 2009). Med andre ord innebærer det at jeg må vise til hvordan forskningsprosessen har påvirket gyldigheten av funnene mine. Dette kommer fram i kapitlene 2.6 *Utvalg av informanter*, 2.8 *Etisk refleksjon og posisjonering*, og 4 *Ungdom i Kristiansand - materialet og analysen*. Her beskriver jeg hvordan jeg har utført datainnsamling, hvordan jeg har gått fram i analyseprosessen, og deler refleksjoner rundt min posisjonering i forhold til partiskhet.

Valideringen startet i fokusgruppen, hvor uklarhet ble returnert til informanten for å få tilbake en mer konkret og utdypende beskrivelse. På denne måten fikk jeg bekreftet eller avkreftet min forståelse av informantens budskap. Dette gjorde jeg flere ganger i løpet av jobben med fokusgruppen. Studiens generaliserbarhet (overførbarhet) må vurderes i hvilken grad tolkninger som er foretatt i denne avhandlingen, kan gjelde i andre sammenhenger (Thagaard, 2009). Min studie er basert på et utvalg på kun syv personer, og jeg vil derfor være tilbakeholden med å påstå at resultatene fra denne undersøkelsen kan generaliseres til å gjelde for andre områder enn denne studien. En studie med et så lite utvalg kan sies å ha lav ekstern validitet. Men denne studien kan bidra til å gi en bedre forståelse av majoritetsungdoms tolkning av begrep de har basert på kunnskapen de har tilgang til, og hva slags konsekvenser det kan få. Informantene, som alle kan ansees for å være ressurssterke, kom fra Kristiansands største videregående skole, hvor alle har et bredt multikulturelt nettverk, og hvor tilbakemeldingene kan antas å være en oppriktig og virkelighetsnær forståelsesramme. Derfor kan mine funn kanskje komme med nye spørsmål og forslag til endringer i hvordan forebyggingsarbeid kan utvikles - i lys av en bevisstgjøring av de konkrete tema ungdommen har reflektert over.

2.8 Etisk refleksjon og posisjonering

Thagaard (2009: 190) hevder at dersom forskeren skal ha en mulighet til å framstå som troverdig, er det viktig å ha en ryddig framstilling av prosessen, i tillegg til forskerens relasjon til det som blir forsket på. Fokusgruppen tok som kjent for seg syv ungdommer i alderen 18 år. Jeg hadde en intervjuguide bestående av spørsmål som skulle inkludere så mange som mulig av de dyptgående tanker, og som helt klart kunne få fram såre følelser. Derfor lå mitt hovedfokus på at det skulle være en avslappet atmosfære, med en så avvæpnet tilnærming til spørsmålene som overhodet mulig. I forkant av møtet med informantene tenkte jeg grundig gjennom mine egne erfaringer, og hvordan enkelte svar kunne ramme mitt eget følelsesliv.

Maxwell (2013) mener det er to ting som truer validiteten i kvalitativ forskning: forskerens partiskhet og reaktivitet. Hvilket vil si at forskning og forskningsresultat kan bli påvirket av forskerens bakgrunn. Min rolle i forskningen og mitt ansvar og hengivenhet i å vinne kunnskap som kan være av samfunnsnytte, har fått meg til å ta en grundig runde med mine egne holdninger. Framfor å kun snakke rundt ved å henvise til Thagaard (2009) og Maxwell (2013) er det etter mitt syn viktig å vise hva slags vei jeg selv har gått for å beholde forskerrollen framfor følelser og engasjement. Jeg påminnet meg selv stadig om hvorfor jeg ville gjennomføre dette prosjektet og ble derfor ofte skjerpet i mitt mål om å få mer kunnskap om de begrep vi anvender i terrorlandskapet er helhetlige nok i sammenheng med forebygging. Det lå ikke en iver etter å ha rett, men en iver etter å få et litt klarere bilde av det sammensatte puslespillet som ikke har fasitsvar.

Problemstillingen min er i stor grad knyttet til ekstremisme og terror også på et personlig plan. Jeg har selv opplevd terrorens konsekvenser da jeg mistet min storebror da han kjørte over en veibombe i Afghanistan i 2010. Taliban stod bak. Vi var sjelevenner, og vi hadde mye av den samme tørsten etter kunnskap og utvikling. Jeg har vært vitne til hvordan dødsfallet for noen mennesker rundt meg bidrog til mer fremmedfrykt og hat, mens det for meg gjorde det helt nødvendig å sette meg mer inn i historien, og i Talibans ståsted. Den økte kunnskapen resulterte i at det var vanskeligere for meg å bli fylt med bitterhet. Jeg vokste opp i en smeltedigel av kulturer og religioner. Jeg hadde flere ikke-etnisk norske venner enn etnisk norske venner. Alltid har det vært slik at jeg ikke har kunnet plassere meg selv i en bestemt kategori, hverken kulturelt, religiøst eller politisk. Jeg mener derfor at jeg har en

åpnere horisont og et mer nøytralt grunnlag. Det har vært godt å påminne meg om i denne prosessen. Det er åtte år siden storebror og tre andre ble drept, men for meg, mine og de andre berørte, er det fortsatt som i går. Derfor er jeg, om jeg vil eller ei, farget av en felles interesse som berører avhandlingens tematikk: forebygging av ekstremisme.

Vi mennesker har universelle, grunnleggende følelser av glede og sorg, og det er disse tankene som har fått pulsen til å dale når jeg har vært på det mest spente i feltperioden. At jeg i fokusgruppen kunne treffe en nerve som jeg selv kunne kjenne meg igjen i – *uten* å skulle dele det med dem, brukte jeg tid på å forberede meg på. Jeg forsøkte å forberede en eventuelt stille forståelse jeg håpet å kunne videreformidle med et rolig kroppsspråk og varmt blikk. Dette med kroppens reaksjoner satte jeg meg inn i gjennom Nina Hoels artikkel ”*Embodying the field: A Researchers Reflections on Power Dynamics, Positionality and the Nature of Research Relationships* (2013)”. Her utdyper hun viktigheten av å være bevisst kroppens reaksjoner, og at maktbalansen derfor er flytende. Å være bevisst disse mekanismene har vært til god hjelp i forkant av og under fokusgruppen. Det var en reell fare for at jeg kunne møte en informant som selv har mistet noen av sine gjennom ekstremisme. Spesielt etter terroren 22 juli 2011, i tillegg til dobbeltdrapet på skolen i nærområdet av KKG, den videregående skolen mine informanter kom fra. Det var også en reell fare for at en av informantene som eventuelt var rammet, kjente på sinne framfor noe annet, hvilket ville være forståelig. I etterkant er jeg som nevnt virkelig glad jeg tok på alvor pensum som gjorde denne bevissthetsprosessen håndgripelig.

2.9 Presentasjon av informantene: ”Generasjon kjærlighet”

De syv informantene var 18 år og bestod av fire gutter og tre jenter. Fem av syv var etnisk norske, en av syv halvt norsk og halvt fransk, en halvt norsk og halvt spansk. To av dem opplyste at de religiøst sett stod ganske nøytrale - tross katolske foreldre, en opplyste at han ”ikke tror på noe som helst”, de fire andre sa de var kristne og gikk aktivt i kirke og menighet. Tre av dem var medlemmer av statskirken, den siste var pinsevenn. For å gi en klarere oversikt over ungdommen, skiller jeg dem fra hverandre med hver deres stemme, kjønn og religiøst ståsted. Alle navnene er fiktive. Jeg presenterer dem slik vi satt rundt bordet, fra min høyre kant:

Informant 1: Petter, 18 år, kristen.

Informant 2: William, 18 år, nøytral med katolske foreldre.

Informant 3: Jonathan, 18 år, pinsevenn.

Informant 4: Mathilde, 18 år, kristen.

Informant 5: Maria, 18 år, kristen.

Informant 6: Sunniva, 18 år, nøytral med katolske foreldre.

Informant 7: Benjamin, 18 år, ateist.

Moderator, refereres i teksten som M.

2.10 Båndopptaker av, forskerbriller på

”Den perfekte transkripsjonen är en utopi”

(Wibeck, 2000: 84).

Etter båndopptakeren var slått av, spurte ungdommen ivrig og entusiastisk om prosjektet. Det var en virkelig god stemning i grupperommet, og jeg var svært lettet over at jeg hadde mestret å holde ro og rytme rundt tid og spørsmål, og at vi hadde våget å le sammen i forkant og i etterkant av intervjuet. Dette var mennesker jeg aldri hadde møtt, de hadde aldri møtt meg, men jeg ble virkelig slått av deres inkluderende åpenhet og varme. Mest av alt var jeg grundig imponert over dem, og det var viktig for meg å gi uttrykk for. Jeg var overrasket over at det til tider kunne bli så dristig og intenst, men samtidig derfor også informativt.

De fulgte meg til utgangsdøren og meddelte at de hadde lært noe nytt om seg selv og dem de hadde gått i klasse med i tre år, og at det hadde vært så gøy. Det er ingen tvil om at det var en forsker som boblet av entusiasme den ettermiddagen, og jeg forsøkte å jorde meg med Kvaales ord om den første entusiastiske fasen. Det lå 1 time, 22 minutt og 13 sekunder med båndopptak av syv ivrige personer som ventet på å bli transkribert, og det hadde jeg ingen erfaring med fra tidligere. Men denne delen av avhandlingen, som jeg jo hadde gruet meg mest til, var desidert det mest givende.

Det har vært unikt å oppdage forskere som gjør det enklere for meg å beskrive, ikke minst tro på å bygge videre på det jeg er mest opptatt av å forstå mer av. Men å selv finne fram til spørsmål og ungdommer som kunne belyse en del av det som har framstått så vagt og viktig å få mer kunnskap om, har vært å lande en ny viktig brikke i mitt videre arbeid, utvikling og engasjement. Ungdommene er her de ekspertene det er viktigst å lytte til, og det bidraget de kan tilføre denne form for samfunnsforskning, mener jeg er avgjørende for å treffe bedre med tiltak.

2.11 Forforståelse og fortolkning

Det er nødvendig å se nærmere på hva forståelse og fortolkning egentlig er, og derfor henter jeg inn Paul Ricoeur og Charles Taylor, som har forsket seg fram til teori som utfyller hverandre. Det er noe tillitsvekkende i teori med tyngde, som likefullt kan anvendes i en tid som har forandret seg så dramatisk. Noen ting blir altså stående i mellommenneskelige forhold, og det er derfor akkurat denne teorien har blitt plukket ut. Å forme ny kunnskap krever at forskeren gjennomfører en systematisk fortolkningsprosess av det innsamlede materialet. Filosofen Charles Taylor mener fortolkning innebærer et forsøk på å tydeliggjøre og å gjøre et studieobjekt forståelig – ikke minst at fortolkningen sikter mot å avdekke en sammenheng eller mening (2001: 239). Dermed er det mulig i Ricouers ånd å konkludere med en gjensidig avhengighet mellom forståelse og fortolkning i en forskningsprosess. Diskursen jeg studerer, er både vag og selvmotsigende. Nemlig debatten som kan virke stigmatiserende og svært uklar. Mitt mål vil være å gjøre alt dette vage til noe mer konkret, gi det mening. Taylor beskriver det slik:

”(...) hvordan vet man at denne fortolkningen er korrekt? Antakelig fordi den gjør den opprinnelige teksten forståelig: Det som var rart, forvirrende, gåtefullt, selvmotsigende, er det ikke lenger, det er gjort rede for. Fortolkningen appellerer hele tiden til vår forståelse av ”språket” som meningen uttrykkes i” (Taylor, 2001: 241).

Målet mitt er også å overskride subjektiviteten ved å bryte opp fortolkningene. I følge Taylor (2001) er det nemlig ikke mulig for en forsker å forme ny kunnskap ved å utelukkende benytte seg av fortolkende verktøy. Når det er nevnt, kan det framstå som ambisiøst å gi mening i vage og komplekse temaer, men jeg tror det er en nødvendighet dersom forskeren skal ha mulighet til å finne den røde tråden. Forståelse skal være et resultat av god fortolkning, og da er det flere ting som må fungere samtidig. Man har på den ene siden et råmateriale som identifiserer og definerer menneskers atferd uten rom for fortolkning, men på den andre siden skal man også vite hva dette råmateriale inneholder og hvem som har definisjonsmakten i det. Om kun råmateriale blir framstilt slik det oppstod der og da, uten en analyse i tillegg, vil jeg som forsker ikke kunne være i stand til å gjøre helheten klarere. For mennesket beveger seg i interaksjon med hverandre, og dermed beveger også den sosiale virkeligheten seg. Subjektiv atferd og holdning spiller en helt sentral rolle i søken etter kunnskap, og ikke minst er det viktig å reflektere over når kunnskapen skal videreføres.

Kapittel 3. Teoretisk perspektiv

De teoretiske perspektivene blir presentert i kapittel 3, og grundigere anvendt i kapittel 4, 5 og 6. Målet er at teorien sammen med empirien skal åpne opp for en forståelse av begrepet ”radikalisering” slik 1) det presenteres gjennom media, 2) hva slags holdning og handling det kan føre til, og ikke minst 3) åpne opp for spørsmål om hvilke tiltak som kan være effektive i forebyggende arbeid. Det er gjort lite forskning som går direkte på min problemstilling. ”Islam i media” er det derimot gjort en del forskning på, både fra et religionsfaglig og medievitenskapelig hold. Jeg har valgt den teorien jeg mener best treffer min problemstilling og som effektivt kan samarbeide med analysekapittelet. Jeg har delt anvendelsen av teori inn etter følgende strategi: For å belyse de *utenforstående* elementer som spiller inn i ungdommens liv, har jeg brukt teori om begreps- og medieanalyse, handlingsplaner og undersøkelser av sosiale mediers påvirkning på ungdommers mentale helse. For å vise til elementer som berører det *indre* plan i ungdommens liv, har jeg brukt ungdomspsykologi, forskning om kritisk tenkning, medborgerskap, og dialog. Denne teorien skal belyse viktige faktorer ved identitets- og holdningsutvikling. I avhandlingen skal vi få se at teorien samarbeider med tematikken i fokusgruppen, empirien fra ungdommen og analysen. For at det skal være lettere å følge den røde tråden gir jeg en kort introduksjon til de viktigste teoretikerne og deres perspektiv.

Sosiologi og identitetsutvikling i møte med regjeringas definisjon og handlingsplan

Blant noen av de mest sentrale trekker jeg på Bourdieu (1996), som fra et sosiologisk perspektiv belyser livsfasen ungdommen er i. Hans teorier er også fruktbare i studier om symbolsk makt og mediers makt. Biesta (2011) bevisstgjør oss om at en politisk orden og hvordan mennesker beveger seg med tid og samfunn, og gjør oss bevisst på at et mer helhetlig syn må til for å forstå hva som regnes som innenfor og utenfor. Gule (2015) behandler definisjonene i handlingsplanen og argumenterer for at de i stor grad er knyttet til *handling* – ikke *mening*. På bakgrunn av blant annet disse argumentasjonene er det jeg stiller spørsmål ved om definisjonen av radikalisering er helhetlig nok, og dermed utelater viktig informasjon som jeg med empiri fra ungdommen vil analysere og vurdere om virker mer stigmatiserende enn forebyggende. Mead (1934) trekker fram de viktigste elementet i identitetsutviklingen og framhever hvor sentral rolle speilingen av hverandre spiller på

utvikling av holdning og handling. En viktig del av hans teori er individets mulighet til å forandre seg. I lys av individets foranderlighet er det at det reiser seg viktige spørsmål om makten som ligger i stigma, holdninger og definisjoner som henviser til en stagnasjon. Jeg har derfor med regjeringas handlingsplan, beredskapsplan, forklaringsmodeller, og illustrasjon av radikaliseringsstunellen for å undersøke om definisjonene og tiltakene en av Norges mektigste institusjoner anvender og anbefaler er helhetlige nok.

Filologi, medialisering, begrepsanalyse, kritisk tenkning og medborgerskap

Jordheim (2001) forklarer essensen i det begrephistoriske paradigmet gjennom en filologisk metode og semantisk analyse, og viser hvordan språkets makt står sentralt i det begrephistoriske fordi det til stadighet endrer og beveger seg gjennom hvordan vi selv forstår vår virkelighet. Hjarvard (2008) belyser fra et medievitenskapelig perspektiv hvordan massemedier skaper en offentlighet som innenfor samfunnet kommuniserer med seg selv, og at medialisering derfor har en unik rolle i å gi mer kunnskap om hva slags påvirkning og virkningene mediene har i et samfunn. Mathé (2015) tar opp viktigheten av begrepslæring og at å jobbe med fagspråk fremmer læring. I diskusjonen om begrep belyses fruktbarheten i å stille spørsmål ved hvem som har makt til å definere dem. Bjørgo & Horgan (2009) påpeker behovet for en opprydning i begrepsmessige skiller i begrepet ”radikalisering”. Gereluk (2012), presenterer i boken *Education, Extremism and Terrorism: What should be taught in citizenship education and why* (Gereluk, 2012) hennes ti anbefalinger til undervisningen. Flere av disse punktene treffer min problemstilling. Jeg bygget videre på fem av disse punktene og brukte dem i min intervjuguide. Børhaug (2014) skriver om begrepets virkning i samfunnet og viktigheten av at enkeltindivid skal kunne forklare dem, og se ulike sammenhenger i samfunnet.

Forebygging av radikaliserings og dialog

Bjørgo & Gjelsvik (2015) skriver i boka *Forskning på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme: En kunnskapsstatus* (2015) om når og hvordan begrepet ”radikalisering” oppstod. De beskriver hvorfor begrepet får assosiasjoner til terror, noe som igjen bidrar til at det å være radikal kan være negativt. I boken belyses også hvorfor det er uheldig at det å være radikal ofte kobles til noe som er farlig. Haugen & Berg (2016) har skrevet rapporten *Forståelse gjennom dialog* (2016) som i stor grad omhandler dialogprosjekt

hvor deltakere gir tilbakemelding på hvordan de opplevde dialoggruppene virket i forhold til bekjempelse av fordommer, økt kunnskap om seg selv og andre, og hvordan de stiller seg til dialog som metode for å dempe fremmedfrykt og stereotype holdninger. Leirvik (2007) tar opp dialogen som møteplass i skolen, hvilket styrker min hypotese om viktigheten i å ta tak i de spørsmålene hvor meningene er delte, og at dialog ikke er utveksling av politisk korrekte fraser.

Holdninger og selvoppfyllende profetier

I analysekapittelet går jeg mer i dybden av stereotype holdninger i lys av empirien fra materialet, men jeg vektlegger her noen av de konsekvenser slike holdninger kan få. Som vi skal se i kapittelet 5.8 *Hva er demokratisk medborgerskap?* er det å være radikalisert i følge regjering og forebyggende tiltak å ha havnet på et fastlåst og voldelig sted. Den definisjonen som oftest anvendes, vil jeg komme til å diskutere som for lite nyansert, og som derfor i verste fall kan bidra til en forsterkning av negative holdninger. Dersom majoritetsungdommen gjennom stereotype holdninger står i fare for å sette merkelapp på minoritetsungdom, ungdom som i tillegg kan befinne seg i en opprivende fase som majoritetsungdommen i prinsippet selv kunne gjenkjent seg i, men som gjennom symbolsk makt og manglende dialog gjør legitime, kan det ha svært alvorlige konsekvenser for dem som blir ”merket”. Å stadig kjenne seg stigmatisert og forhånds dømt, være et avvik og noe unormalt, kan for noen av de frustrerte ungdommene være siste push-faktor bort fra samfunnet og ende i ekstremistiske miljø. Psykologen Carolyn Kaufman (2018) skriver om styrken i selvoppfyllende profeti.

Modellen illustrerer bevegelsene i handling og holdning. Den viser til styrken i påvirkningskraften andres tanker og holdning om oss har, hvilket blir spesielt utfordrende for ungdommer i en sårbar livsperiode. Vår forståelse av andre er basert på de grunnleggende holdningene vi har. Derfor må den andres opplevelser forstås intersubjektivt og kontekstuell. Dersom vi skal ha mulighet til å forstå ungdommen, må vi strebe etter å forstå ungdommens perspektiv (Røkenes & Hanssen, 2007). Viktigheten av å komme nærmere de holdninger ungdommen opparbeider seg - begge veier - mener jeg er viktig for forebyggende arbeid og tiltak som skal virke. Det er nødvendig å bli bevisst på at sirkelen som kan utvikle seg gjennom for hardt press av holdninger, kan ende i svært negative handlinger. Til og med i handlinger som for ungdommen i utgangspunktet var utenkelige.

Ungdommens perspektiv

Pierre Bourdieu (hentet fra Aagre, 2006: 26) hevder at "ungdom" bare er et ord fordi ungdomstiden ikke er en bestemt tilstand, men en livsfase. I ungdomstiden er man hverken barn eller voksen, men kanskje er man voksen og barn på samme tid? I dag er man ungdom lenger enn tidligere, løsrivelsesfasen varer lenger og selvutviklingen har langt større plass (Arnetts, 2006). Det som tidligere var en småbarnsfase er i dag fasen hvor man skal utdannes og finne seg selv (Storø, 2012). I ungdomstiden er identitetsutvikling spesielt viktig, og Erikson (1992) hevder at ungdomstiden er den avgjørende delen av personlighetsutviklingen. Samtidig som at man skal løsrives fra hjemmet, er man også på et sted hvor man trenger trygge rammer. Det kan være forvirrende i seg selv, og dermed blir identitet og selvbilde særlig testet.

Disse er stadier som kan sies å være universelle for de fleste ungdommer – uansett etnisitet og bakgrunn. Med andre ord er ungdommene jeg har med i avhandlingen, på noe av det samme psykologiske sted, men med forskjellige utfordringer og utgangspunkt. I følge Mead (1934) er samhandling mellom mennesker det viktigste elementet i identitetsutviklingen. Han beskriver utviklingen av selvet som en sosialiseringssprosess som starter tidlig i livet, og at det etter hvert videreutvikles gjennom at barnet blir i stand til å ta inn andres perspektiv. På den måten er det at forståelseshorisonen blir utvidet, og at de sosiale situasjonene blir enklere å håndtere. Gjennom å speile seg selv med hverandre og ved å få respons på atferd og holdning

utvikles ungdommen. Derfor er det grunnlag for å tro at identiteten er noe man kan forandre (Mead, 1934).

Kapittel 4. Tidligere empirisk forskning

4.1 Ungdoms reaksjoner på bruken av begrepet ”radikalisering”

Det er gjort noe forskning på ungdoms reaksjon på bruken av begrepet ”radikalisering”.

Adrienne Kelly Kristensen (2010) skrev om ”sint muslimsk ungdom” hvor hun tok for seg begrepet ”radikal islam”, og hvordan ung muslimsk ungdom opplever begrepet som svært stigmatiserende og provoserende. Dette er relevant for min avhandling fordi jeg intervjuer majoritetsungdom, og for å sammenligne de ulike perspektivene har det vært nyttig å sette seg inn i den andre parten. Denne forskningen synes jeg er spesielt viktig fordi den går til kjernen av problemer som oppstår i mer usynlig grad. Hun viser til begrep som anvendes ukritisk og som skal beskrive en virkelighet mange ikke kjenner seg igjen i. Hennes problemstilling streifer slik sett innom min problemstilling, til tross for at jeg har hovedfokus på majoritetsungdom og deres holdninger til et begrep som knyttes direkte til vold, og oftest til muslimer. Hva gjør dette med majoritetsungdommen?

Mens Kristensen undersøkte ungdoms reaksjon på ”radikal islam”, har Jannicke Strand (2015) undersøkt læreres refleksjoner om utfordringer ved religiøs radikaliserings og ekstremisme i religion og etikk-faget. Hun har et forskningsspørsmål som går direkte på hvilke måter media påvirker lærer og elev. Det jeg mener er det mest interessante ved hennes funn, er at informantene ikke tror media påvirker meninger og holdninger i noen særlig grad – samtidig som at lærerne mener det er viktig å nyansere bildene elevene får presentert. Da med særlig tanke på at islam er en religion som får det største ansvaret for radikaliserings og ekstremisme. Dette er viktig for min avhandling fordi jeg selv har hatt en vinkling på medias påvirkningskraft gjennom hvordan begrep blir representert, og jeg anvender i analysen rapporten *Holdninger til jøder og muslimer i Norge* (2017), som bekrefter en utbredt mistillit og stereotype holdninger til minoriteter. Er det noe ved medias virkning som er utfordrende å spore?

Maren Strand Nilssen (2015) skriver en utforskende studie av hvordan samfunnsfagundervisning kan bidra til å forebygge ekstremisme. Nilssens avhandling streifer innom begrepet ”radikalisering”. Selv om denne studien ikke går i dybden av virkningen av begrepet, er den med på å bygge opp under de hypotesene jeg har i min avhandling.

4.2 Medias dekning

Krever pressens representasjon av islam forkunnskaper?

Lundby og Gresaker (2015: 88) hevder at pressen dekker religionsfeltet på egne premisser uten lojalitet for religiøse institusjoner, og medieforskeren Stig Hjarvard beriker nettopp den påstanden ved å hevde at ”journalistikk om religion” har blitt en autoritet som gransker religiøse organisasjoner og aktører når holdninger eller oppførsel strider imot sekulære verdier (Hjarvard, 2012: 40). Fortellingene formes og avhenger av hva som skjer i samfunnet, men journalister har en mektig posisjon der de vinkler saker slik de mener det best framstilles på trykk. ”Representasjoner” i denne avhandlingen dreier seg om en symbolforming der representasjoner forstås som det innholdet som blir valgt ut i media, og som da konstruerer bilder av religion og religiøs aktivitet. Her foretas det forenklinger hvor alle nyanser ikke kommer med (Lundby, 2011: 10). Det er nettopp denne massive og unyanserte framstillingen av begrep, religion og samfunn som jeg sammen med Døving & Kraft (2013) tror skaper en hegemonisk forståelse av hvordan noe er eller bør være, og som igjen gjør det svært vanskelig for ungdommen - uansett etnisitet – å utforme identitet og forankring i samfunnet.

Når man i nyhetssaker vektlegger det sensasjonelle, inneholder det samtidig et avvik fra normalen. Man kan på den måten si at man bekrefter det som er normalt – uten at det normale påpekes. Utydeligheten i dette betyr at et ”normalitetsbegrep” derfor må innehas av leseren (Lindholm, 2001: 95). Når en nyhetssak omhandler noe avvikende eller sensasjonelt i forhold til islam, foreligger et premiss om en kompetanse hos leseren om å se motsatsen. Dette betyr at det kreves en forkunnskap om islam og muslim som gjør at det sensasjonelle skal kunne være avvikende fra en vanligere muslimsk praksis (Døving & Kraft, 2013: 125). Dette har en større konsekvens enn man først antar fordi islam regnes for å være en minoritet i Norge, og da pressen i all hovedsak er primærkilde til informasjon der nordmenn flest søker kunnskap,

er faren for dypere kløfter mellom ”oss” og ”dem” framtreddende – gjennom en stadig belysning av det som er fremmed for en majoritet (Døving & Kraft, 2013: 124)

4.2.1 Medias påvirkningskraft

En sentral del av avhandlingens mål er å vinne ny kunnskap om medias rolle i ungdommens tolkning av og holdning til radikaliserings. Derfor er det viktig å analysere medias påvirkningskraft. Medieviteren Jostein Gripsrud (2015) skriver at mediebruken setter oss i forbindelse med verden. Det betyr at media er med på å definere virkeligheten rundt oss og dermed også oss selv. Forestillinger om hva som er viktig, uviktig, normalt, unormalt, er i stor grad definert gjennom medias vinkling og representasjon, og dermed er pressen i følge Døving & Kraft (2013) også med på å definere hvilken religion som er ond. Dersom det er som Gripsrud (2015: 33) hevder, at mediene gir oss informasjon vi forstår oss selv ut fra, er det liten tvil om at medias påvirkningskraft er dyptgripende. For ungdom ikke minst, som står i et veiskille fra barn til voksen, og som skal være den framtidige ledende delen i et pluralistisk samfunn.

Lundby (2011) hevder at nordmenns ferskeste inntrykk av religiøs aktivitet stammer fra mediene – ikke egenerfaring fra moskeer eller kirker. Man trekker dermed konklusjoner ut fra medias representasjon framfor erfaring, og på bakgrunn av dette grunnlaget er det at skjeve inntrykk og maktforhold blir sittende fast i en forståelseshorisont man i dag med kun få tastetrykk kan videreføre og påvirke venner, familie og helt ukjente med. Men til tross for medias delvis umerkelige påvirkning, framhever Gripsrud (2015) at vi også blir påvirket av andre faktorer, og dermed er også termen ”påvirkning” diskutabel. Det ligger kulturelle og sosiale soner utenfor mediene som virker inn på oss, og en slik innsikt har blitt sentral i publikums- og påvirkningsforskningen innenfor samfunnsvitenskapen (Gripsrud, 2015: 43). Media er også en viktig og positiv del av samfunnet, som en sosial og kulturell part i meningsdannelse og meningsutveksling som kan gi et rikere innblikk i verdimesse forhold, men også dette innehar svært komplekse prosesser. Å bruke ordet ”påvirkning” i denne sammenheng kan også gi et feil inntrykk av medienes betydning, fordi det er snakk om mekaniske effekter (Gripsrud, 2015: 71). Men jeg tror at påvirkningskraften mediene har, kan gå i begge retninger. Hvor det på den ene siden kan bidra til økt splittelse ved at det stadig framstilles unyanserte representasjoner og definisjoner, mens det på den andre siden kan

gjøres grundigere og mer nyanserte framstillinger, som igjen kan ha en mer utjevnende effekt.

4.2.2 Stereotype representasjoner i media

Det er store forskjeller mellom det amerikanske og det norske skolesystemet, medielandskapet og dens behandlingen av islam. Men det er overførbarhet i Liz Jacksons (2010) argumenter om at representasjoner i media må tas i betraktning av lærere i flerkulturelle klasserom, og på den måten kan noen av hennes poeng være nyttig også i en norsk kontekst. Dette fordi det er slik at kontroversielle minoriteter blir utsatt for stereotypier, og fordi mediene kan antas å ha en indirekte innflytelse på unge mennesker, som delvis konstituerende for de erfaringer og bakgrunnskunnskaper elevene bringer med seg i skolen (Jackson, 2010: 3). I tillegg hevder hun at stereotype representasjoner i media, som kobler terror med muslim, gir uttrykk for at produsentene finner denne koblingen normal og akseptabel (Jackson, 2010: 6). Media lærer ikke ungdommen å koble islam og muslim med vold, splid, konflikt og irrasjonalitet, men de lærer likevel gjennom medias definering og normalisering at det ikke bare er akseptabelt, men til og med fornuftig. Dette gjør stor skade for islam og muslimer generelt, som hver eneste dag møter et massivt trykk av hat, fordommer og framstilling som avvik i samfunnet. Det er lite annet ved en muslims hverdagsliv som anses som nyhetsverdig (Jackson, 2010: 22).

På bakgrunn av dette er det Jackson (2010) oppfordrer lærere til å være kritiske og bevisste på det negative bildet av muslimer og islam, og at elever gjennom læring skal få utviklet en mer balansert forståelse av religion og media, slik at elevene kan respondere aktivt og kritisk til representasjoner i media (Jackson, 2010: 6). For en effektiv utvikling av forståelse kan det være nyttig at lærere formidler at representasjonene i media kun utgjør én forståelsesramme, og at man derfor må undersøke flere kilder for å utvikle et velinformert, distansert og selvstendig ståsted (Jackson, 2010: 17). Hun sier det er viktig å bli bevisst at egen og andres forståelse og holdning er avhengig av forståelsesrammen man innehar og de brillene man ser gjennom.

Som en motsetning til stereotype oppfatninger av islam viser religionshistoriker Tim Jensen (2003) i *Mange muslimer, mange islamer* islams mangfoldighet. Han hevder at kunnskap

alene ikke kan motvirke oppfatningene, men at det er flere faktorer som gjør bekjempelse av stereotype fiendebilder. Det vil nemlig alltid være noen som kan bekrefte disse holdningene. Det finnes alltid noen som oppfører seg overfor kona slik man forventer av en ”kvinneundertrykkende muslim” (Jensen, 2003: 24). Det er slik sett interessant at Jensen (2003) mener det er gode grunner til at mange fastholder forestillingen om islam som monolittisk, og han tar utgangspunkt i at det er normalt å frykte islam. Denne frykten mener Jensen (2003) er reell etter århundrer med fiendebilder, og at den mediedekningen bekrefter fiendebildene. Han mener det samtidig er viktig og nødvendig å ta fornuften i bruk slik at islam ikke monopoliseres av stereotype islambilder. Som alle andre religioner er islam ikke én ting eller en uforanderlig og avgrenset størrelse.

Nettopp mangfoldet i islam beskriver hvorfor mange forskere snakker om flere ”islamer” (Roald, 2012). Islam består av de to hovedretningene sunni og sjia, men også i disse to retningene eksisterer et mangfold. På lik linje med at kristne i Norge beskriver og forholder seg ulikt til kristendommen, vil muslimer fra ulike deler av verden definere islam forskjellig, og derfor er det god grunn til å tro at nettopp det faktum illustrerer fleksibiliteten i islamsk tanke sett (Roald, 2012). Det er ikke mye prat om ”den kristne verden”, og vi bruker ikke ”kristen” som begrep på nordmenn eller europeere. Disse faktorene illustrerer hvordan begrepet ”muslim” og ”den muslimske verden” blir problematisk når det henviser til rundt 1 milliard mennesker – sett under ett (Roald, 2012: 20). At det blir utfordringer i forhold til sameksistens i et pluralistisk samfunn, er ikke vanskelig å se.

Kapittel 5. Ungdom i Kristiansand - Materialet og analysen

”Et gram erfaring er verdt et tonn teori ...”

- Robert Cecil -

I dette kapittelet vil jeg analysere og diskutere empirien jeg har fra fokusintervjuet med ungdom i Kristiansand. Mitt mål er å se denne empirien gjennom det teoretiske perspektivet jeg har hatt gjennom oppgaven. På denne måten er det jeg nå vil nærme meg svarene på problemstillingen: Majoritetsungdoms tolkning av og holdning til radikaliserings: Refleksjon rundt mediers makt og dialogens rolle i forebygging av ekstremisme.

Jeg vil forsøke å gi en gjennomslutning beskrivelse av prosessene for på den måten å styrke studiens kvalitet (Thagaard, 2009). Den viktigste delen av analyseprosessen var å bli kvitt den overfløydige delen av materialet. For meg skjedde det gjennom å holde meg tett på forskningsspørsmålene:

- 1) På hvilke måter påvirker sosiale mediers presentasjon av begrepet ”radikaliserings” ungdommers forståelse av seg selv og hverandre?
- 2) Kan den eksisterende tolkningen av begrepet ”radikaliserings” preger enkeltmenneskers identitetsutvikling og engasjement i et demokratisk medborgerskap?
- 3) Er dialog om tematikken en sentral del av ungdommens liv, og hvilken holdning har de til dialog som metode i nedbryting av fordommer?
- 4) Hvilke konkrete tiltak for kritisk tenkning er nyttig for utvikling av holdninger?

Prosessene har vært mange og intense, og Thagaard (2009) viser til selve analyseprosessen som det arbeidet forskeren gjør for å utvikle en forståelse av materialet. Å analysere er det samme som å dele opp i biter og elementer, gjennom å for eksempel kode eller kategorisere intervjuuttalelsene (Kvale og Brinkmann, 2009). Nettopp det gjorde jeg ved å først bli godt kjent med materialet jeg hadde innhentet. Da det var mye og komplekst, brukte jeg god tid på å sortere og avgrense til temaene som holder seg nærmest problemstilling og

forskningsspørsmål, altså det jeg anså som relevant. Det var vanskelig å velge bort enkelte deler av materialet, blant annet fordi det var svært interessant, men også fordi det hersket tvil hos meg om det faktisk kunne være av nytte da tematikken er svært sammensatt. I etterkant er jeg glad for at jeg brukte rikelig tid i denne prosessen, for jeg har kommet fram til tydeligere knagger å feste empirien på og den teorien som passet til. I tiden mellom transkribering og utførelse av analyse satte jeg meg inn i ungdomspsykologi på en helt annen måte enn hva jeg evnet før intervjuet.

Kvale og Brinkmann (2009) hevder at transkripsjon er oversettelser fra talespråk til skriftspråk, og når intervjuene transkriberes fra muntlig til en skriftlig form, blir også intervjuet strukturert slik at det blir bedre egnet for analyse. For å få komme så nær ungdommens mening som mulig valgte jeg i materialet å la talespråket være så likt skriftspråket som mulig. Samtidig utelot jeg detaljer av gjentakelser. Dette fordi Kvale og Brinkmann (2009) mener at det er en spesialisert form for transkripsjon, som ikke er nødvendig i meningsanalyse av intervjutekster. I tillegg til å lytte til dem fulgte jeg nøye med på kroppsspråk og gruppens dynamiske utvikling, men jeg har vært svært forsiktig med å blande min egen tolkning inn.

Ettersom mitt iboende engasjement er så sterkt, var det lettere å holde seg nøytral gjennom å ikke tolke i stykker hvert minste sukk og bevegelse, men jeg søkte etter spor av trygghet og usikkerhet i de tilsynelatende klare og tidvis bastante utsagnene. Med det mener jeg at de kloke svarene, det voksne språket, har klare spor av barnet som ønsker å forstå. Det vitner om en sårbarhet og en fase som er svært åpen for påvirkning – i konstruktiv og destruktiv retning. Materialet viser oss at det er en sterk og reflektert ungdom, samtidig som jeg ante usikkerhet, sinne og oppgitthet. Disse er alle sterke emosjoner, og om det er vanskelig å nøste opp i hva de konkrete følelsene bygger på, noe som framstår som vel ambisiøst, er det i det minste mulig å se til konkret forskning på mer generell psykologisk utvikling. Dette tror jeg er viktig å se nærmere på da sosiale medier tydeligvis har en påvirkningskraft som i følge materialet ser ut til å kunne ha en virkning i forhold til forming av den medborgeren de skal utvikle seg til å bli.

En entydig tolkning av begrepet ”radikalisering” trer tydelig fram i materialet, og vi skal se hvordan denne tolkningen setter fart på de holdninger de i utgangspunktet ikke vil kjenne seg igjen i, men som er en konsekvens av vaner med sosiale medier og den beskrivelsen av

samfunnstrusler de daglig eksponeres for. Dynamikken i gruppa skal vi også se er der, for de våger å være uenige om den tilnærmingen til forebygging gjennom spørsmålene jeg stiller, de følger opp hverandres tråder og reflekterer selvstendig, men samarbeidende. Fokusintervjuet og ungdommens erfaring overrasket meg og ble helt annerledes enn hva jeg hadde sett for meg. Det skulle vise seg å være mange sterke meninger, reflekterte svar og samtidig en skjørhet jeg ikke kunne forutsett. Jeg hadde heller ikke trodd at hver og en hadde såpass med informasjon om begrepet ”radikalisering”. Ungdommens egen tolkning og erfaring er hva som er viktigst i denne delen av avhandlingen, og for at ungdommens stemme skal få størst rom og jeg ikke skal risikere å tolke i stykker noe av budskapet, fletter jeg teori inn som egne delkapitler, men som hele tiden knyttes til tematikken i ungdommens refleksjoner. Aller først starter jeg med en teoretisk forklaring på radikalisering.

5.1 Radikalisering – hva er egentlig det?

Radikal fra latin radix (rot) betyr å gå til roten av noe (Merriam-Webster, 2018). Radikal er et gammelt ord i vårt språk, og slik jeg tolker det, er radikal å gå til roten av et problem for å kunne gjøre en endring. Begrepet innebærer slik sett ingen mening om vold eller oppfordring til å drepe. Begrepet ”radikalisering” er vanskelig å definere, men Bjørgo & Gjelsvik skriver i boka *Forskning på forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme: En kunnskapsstatus* (2015: 15) at radikalisering oppstod som et politisk begrep etter London-bombene i 2005. Da gikk det opp for europeiske politikere at terrorisme ikke bare er noe som kommer utenfra, men som like gjerne kan oppstå blant egne borgere. Dermed får begrepet assosiasjoner til terror, noe som igjen bidrar til at det å være radikal kan være negativt. Bjørgo & Gjelsvik (2015: 15) synes det er uheldig at det å gå inn for en omfattende samfunnsendring, altså å være radikal, oftere og oftere kobles til noe som er farlig. Misnøyen til Bjørgo & Gjelsvik har røtter i det historiske perspektiv og de gode samfunnsendringer som har skjedd gjennom radikale bevegelser. For å nevne noen: avskaffing av slaveri, religiøs frihet, likestilling, arbeideres og homofiles rettigheter.

Nettopp dette er det jeg vil gå nærmere inn på, for er det her den frustrerte ungdommen faller mellom to stoler? Har begrepet blitt et for ”ekstremt” uttrykk? Flytter dette begrepet kun fokus fra det ene ytterpunktet til det andre? Etterlater det ingen plass hvor svært få ungdom som ønsker gjennomgripende endringer, faktisk kjenner seg igjen?

Det å ville ha en forandring i for eksempel urettferdig stigmatisering kan gjøre at du blir sammenlignet med en potensiell terrorist. Hvor frustrerende er det, og i hvilke retninger dreier de da den frustrasjonen? Mest sannsynlig til et sted hvor man anerkjenner hverandre og gjenkjenner seg selv i hverandre. Om det er konstruktivt eller destruktivt. De mangler en arena hvor alt er lov å prate ut om. Jeg tror det er mellom disse ytterpunktene, la oss kalle det gråsona, det kjerneviktige ligger. Det er nettopp her det kan være mest effektivt å treffe med tiltak – som da vil virke.

Begrepet radikalisering er etablert hos forskere, samfunnsdebattanter og politikere. Det er utfordrende å komme til bunns i virkningene av det. Bjørge & Gjelsvik (2015) mener noe av utfordringene ved det er at det brukes altfor ofte og utydelig. Begrepet forstås vanligvis som ”en prosess der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål” (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014: 7). Ofte knyttes dette direkte til personer som involverer seg i voldelige grupper. Dette kan skape et underliggende premiss om at en holdningsendring må skje i sammenheng med en deradikalisering, altså ”legge fra seg ekstreme holdninger og trekke seg ut av voldelig aktivisme” (Bjørge & Gjelsvik, 2015: 16). Bjørge & Horgan (2009) mener det er et behov for en opprydning i sammenblandingen av prosesser på holdning og atferdsstadiet, og at det er viktig med et begrepsmessig skille mellom:

- 1) Den beskrivende siden av verdier og holdninger, kalt *radicalization/deradicalization*, og
- 2) Den beskrivende siden av endring i atferd, kalt *engagement/disengagement*.

Fordi prosessene har en løs sammenheng, ikke en automatikk mellom holdning og atferdsendring, betyr dette at mange av dem som blir radikaliserede, ikke vil benytte seg av vold for å oppnå et mål. I tillegg kan det også innebære at mange av ungdommene som utøver vold, ikke har en konkret årsak bak handlingene. Hvordan trekker man skillet her – uten å begå feil, uten å stigmatisere?

La meg trekke fram et konkret eksempel fra Kristiansands undergrunnsmiljø. Begrepet ”radikalisering” tror jeg på den ene siden er altfor mye brukt i samfunnet – men i andre tilfeller ikke i det hele tatt. Da sikter jeg til et tragisk dobbeltdrap ved Wilds Minne barneskole i desember 2016. En 15 år gammel norsk-etnisk gutt myrdet to personer på det mest brutale vis. Den ene var en tilfeldig forbi passerende, den andre var en bekjent av

drapstiltalte. Under rettsaken kom det fram at den drapdømte, som forøvrig kom fra en kristen og ressurssterk familie, i forkant av drapene hadde gjort en rekke søk på Anders Behring Breivik (Hanssen, 2017). Guttene tilhørte to ulike og utfordrende miljø i Kristiansand. Den ene gruppen bestod av majoritetsungdom, den andre av minoritetsungdom. Da de sakkyndige under rettsaken skulle foreta en undersøkelse av og en redegjørelse for gjentakelsesfare, var ikke ekstremisme et tema. De sakkyndige tilsto å ha for lite kunnskap om tematikken, og dermed var radikaliserings og ekstremisme ikke tatt med i betraktning. Til tross for at den drapstiltalte i forkant av drapene hadde uttrykt i gjengen at det var kjedelig at det var så lenge siden forrige terrorangrep, ble ikke dette tatt inn i vurderingen av strafferamme, underliggende mekanismer og gjentakelsesfare. Hvordan hadde dette stilt seg om det var motsatt? Om det ikke var en norsk-etnisk gutt som hadde gjort en mengde internettsøk på IS i forkant av at han drepte to norsk-etniske med 60 knivstikk? Hadde det da vært et radikalisert ungdomsmiljø med terror som bakgrunnsteppe og motivasjon? Dette vet vi ikke. Imidlertid kommer forskjellene i hvordan man behandler høyreekstrem og islamistisk ekstrem vold fram i en rapport fra By- og regionsforskningsinstituttet og Høgskolen i Oslo og Akershus (2016), som omhandler kommunens rolle i forebygging av voldelig ekstremisme. Der blir det satt fokus på islamsk ekstremisme som den nye utfordringen, mens høyreekstremisme i liten grad opplevdes som en vesentlig utfordring lokalt:

Casekommunene var i hovedsak opptatt av utfordringene knyttet til islamsk ekstremisme. Islamsk ekstremisme oppleves som en annerledes og ny utfordring. Høyreekstremisme ble i liten grad opplevd som en vesentlig utfordring lokalt. Informantene i de kommunale etatene, med enkelte unntak, var lite opptatt av farene for høyreekstremisme. Dette til tross for at det kun er få år siden 22 juli 2011 med angrepene på Regjeringskvartalet og Utøya (By- og regionsforskningsinstituttet og Høgskolen i Oslo og Akershus, 2016: 4).

På bakgrunn av det åpenbare fokuset på ekstreme islamister og fravær av fokus på andre former for ekstremister, vil jeg derfor ha som en rød tråd det potensialet begrepet radikaliserings har til å stigmatisere eller sette merkelapper på minoritetsungdommer. Etter dommen i dobbeltdrapet i Kristiansand står et rystet samfunn tilbake, man begriper ikke hva slags strafferammer som blir anvendt, og hvilke krefter som rører seg i de harde ungdomsmiljøene. I etterkant ble det ikke organisert dialog i lokalsamfunnet eller i miljøet om selve kjernen i drivkraften den drapstiltalte hadde. Det ble lagt lokk på.

5.2 Regjeringas definisjon: Kun om handling – ikke om mening?

Norges borgere har ofte tillit til regjeringas definisjoner. Desto viktigere er det å anvende den makten og tilliten til å gi en helhetlig oppfatning av svært sammensatte prosesser, som oppmuntrer til kritisk tenkning, at vi blir oppdaterte, og at vi skal kunne unngå blind stigmatisering. I regjeringas handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme blir radikaliserings definert på følgende måte: ”prosessen der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå sine politiske, ideologiske eller religiøse mål”, og ekstremisme er personer som er villige til å bruke vold for å nå sine politiske mål (Justis- og beredskaps departementet, 2014: 7). Regjeringa opererer med definisjoner som blant annet får kritikk av Lars Gule. Hans argumenter bygger på at disse henviser til *ekstremisters* vilje og evne til å benytte vold og drap for å oppnå sine mål, men på denne måten blir også vår egen regjering og Norges befolkning ekstremister. Begrunnelsen baseres på regjeringas og store deler av den norske befolkningens vilje til og gjennomføring av vold for å nå politiske mål. Deriblant norske soldaters bidrag i blant annet Afghanistan. Gule hevder på bakgrunn av denne argumentasjonen at ”ekstremisme er å bruke vold for å nå *andre* mål enn dem regjeringa eller et flertall i Stortinget måtte ha, mål som er ulovlige eller illegitime” (Gule, 2012: 20).

At regjeringas definisjon av radikaliserings er direkte koblet opp mot vold, viser hvor uklar definisjonen er. Radikaliserings og vold blir to sider av samme sak. Gule hevder at definisjonene i handlingsplanen er knyttet til *handlinger* – ikke *meninger* (Gule, 2015), og det tror jeg det kan være noe i. Blir definisjonen da helhetlig nok? Dersom det er tilfellet, utelater en slik definisjon viktig informasjon som kunne virket mindre firkantet og stigmatiserende. Å ha radikale eller ekstreme meninger skaper ikke en automatikk i at man er villig til å bruke vold. Etter å ha sett på bilder og videoer fra nød og lidelse i Syria er det mange som kjenner på ekstremt sterke følelser, engasjement og har radikale tanker – uten at det er aktuelt at vedkommende vil utøve vold eller drap for å få til en endring. Og igjen: Hvordan trekker man skillet mellom person og tanke? Er det religiøse og kulturelle symbol som gjør det enklere å skille de voldelige fra dem som kun har radikale tanker? Ofte er det slik mennesker blir merket som ytterlig. Intensjonen bak en slik definisjon er god, for man ønsker å ivareta samfunnet, men den bidrar likevel ikke til en avklaring som er avgjørende for dem som et så omfattende begrep rammer (Gule, 2015). Beskytter man da i realiteten samfunnet? Er det slik sett en større mulighet for en gjennomføring av ivaretagelse av samfunnet ved å anvende en mer holistisk tilnærming – og ikke ved å benytte begrep som kort skal forklare hva og hvem

som utgjør en fare for rikets sikkerhet uten å ha gjort en grundig undersøkelse av begrepets virkning?

5.3 Ungdommen om radikaliserings

Børhaug (2014) påpeker viktigheten av at enkeltindivid skal kunne forklare, ikke minst forstå, samfunnsforhold samt å se de ulike sammenhenger i samfunnet. Hvis en kun forholder seg til regjeringas og massemediers definisjon av begrep, er det stor fare for splittelse, nettopp fordi det er en forenklet framstilling av svært kompliserte prosesser som likevel kan gjenkjennes i ulike miljø og instanser. Noe er ansett som lovlig og tillitsfull – gjennom regjering og forsvar, annet er ansett som kriminelt og unormalt. Noen har en full tillit til og forståelse av definisjonen av radikaliserings, andre opplever den krenkende og til og med hyklersk. Det er dermed en del som tyder på at hverken definisjon eller begrep er helhetlige nok, for det er ikke til å komme unna at vi har deltatt og deltar i krigsherjede områder, og det er muligens på tide å gjøre det tydeligere at en definisjonsmakt over hvem som er fienden, hvem som har rett og galt, er enkeltmenneskers erfaring. Det har dermed aldri vært viktigere i et multikulturelt samfunn å ”kunne vurdere det ein ser og lærer” (Børhaug et. al., 2014: 29).

Etter å ha lest opp den første artikkelen *Aftenposten mener: Kamp mot radikaliserings – aller viktigst* (Aftenposten redaksjon, 2015) oppmuntrer jeg fokusgruppen til å si noe om hvordan de tolker begrepet ”radikaliserings”. Vi tar runden og informant 1, Petter, starter forsiktig:

”For meg så tilknytter jeg det begrepet ... eh ... hvert fall til religiøse, eller politiske grupper, og at det er folk som går veldig langt, og ikke er redd for å bruke voldelige midler.”

M: Hvilke grupper tenker du på? Petter: Ehm, jeg tenker kanskje mer på ... eh ... innenfor religiøse grupper tenker jeg mer på muslimer da, og på politiske blir det vel mer på ... ehh ... Da blir det vel egentlig mer på venstre-sida da, at når man sier radikaliserings så er det de gruppene som trekkes mest fram da.

Det første som kommer fram i denne refleksjonen er at ”radikal” knyttes til spesielle ”interessegrupper”, som religiøse og politiske grupper som er villige til å bruke vold. Vi kan

observere at den mer nøytrale betydningen ”å gjøre en endring” allerede blir assosiert med en bestemt form for endringsmetode, nemlig vold, og da knyttet til ekstreme grupper.

William: Ja, radikaliserings er jo egentlig bare at du prøver å fremme et budskap, og for det meste er det budskapet basert på fordommer og ting som egentlig ikke er helt sant da, og et veldig ekstremt syn på ting, så de fleste vil jo egentlig tenke på islam da – siden det er det eneste vi får høre hele tiden, men det finnes jo innenfor alle religionene og tankeganger. Det finnes innenfor jødedommen, for ekstreme høyre, det finnes innenfor *alt*, men vi får jo bare pepa det der med radikal islam da. Eh ... så det er jo et ganske interessant tema egentlig. Spesielt hvis du tenker på Midtøsten, egentlig Israel i stor grad, og så hvordan de blir fremstilt i norske media i forhold til hva andre medier framstiller de som, og hva sannheten ofte kan være. Så radikaliserings er jo helt klart noe som inngår i hele samfunnet og ikke bare i visse religioner, men jeg tror de fleste relaterer det til islam da.

Jonathan: Enig. Jeg tenker på ... eller radikaliserings finnes jo innenfor alle områder, men med en gang jeg hører det så tenker jeg nazister eller muslimer, altså uten at jeg ... ehm ... Jeg har ikke noe i mot noen folk, men det er det jeg tenker på, og hva hvis Anders Behring Breivik var muslim? Hva hadde skjedd da? (Informanten er virkelig preget i ansiktet, han tar seg til pannen og fortsetter.) Hva hadde skjedd *da* i media?

M: Ja, hva tror du hadde skjedd da? (Gruppen fnyser) Jonathan: Jaaa, *da* hadde det vært *mye* hat! Da hadde vi gått 50 år tilbake i tid tror jeg.

Ettersom samtalen utvikler seg kommer det fram at radikal, i den grad det knyttes til ytterliggående standpunkt eller vold, kan knyttes til både høyre og venstre siden, de kan være religiøse, som jøder og muslimer, men også politiske, både på høyre og venstre siden. Likevel ser vi at det løftes fram en betraktning om at i Norge vil det typisk nok bli reagert på radikalisme fra muslimer, men ikke fra høyreradikale. Det er interessant med tanke på at man i Kristiansand nettopp har hatt demonstrasjoner i byens hovedgate, uten at politiet grep inn.

Videre kom det i samtalen fram at medias framstilling skaper bestemte forventninger hos publikum. Mathilde: Ja, jeg føler og kanskje det er ... det er jo radikaliserings innenfor alle slags temaer nesten, men ... Det er jo spesielt innenfor religion, kanskje, man mest tenker det. Når du bare får ordet først, da er det jo først og fremst islam som kommer i hodet, fordi at det

er ... Det står jo det i avisa nesten hver uke, men det var jo akkurat sånn det var før også med de kristne, i middelalderen og sånn, så var det jo mye sånn korstog og sånn, så det er jo det samme der, men det er jo fortsatt radikaliserings innenfor kristendommen, men du hører jo ikke noe om det, tror jeg. Men det er jo en del radikale kristne i sånn Ku Klux Klan for eksempel. Der finner du jo noen.

Mathé (2015) hevder at det er forsket lite på begrepslæring i samfunnsfag. Det argumenteres for at det er forskning som viser at å jobbe med fagspråk fremmer læring. I diskusjon om begrep er det også viktig å stille spørsmål om hvem som har makt til å definere dem. Det ligger makt i det å beherske diskurs, et fagspråk eller et gruppespråk (Skovholdt & Veum, 2015). Derfor er det jeg hevder at ungdommer som behersker å reflektere over begrep og språk, har en langt større sjanse til å nå ny utvikling, ny holdning og ny erfaring. I tillegg til å forstå begrepene og deres betydning handler det ofte om å forstå meningsinnholdet og å bruke begrepene til å reflektere over egen posisjon eller forhold i samfunnet. Da er det avgjørende å få mer innsikt i verdier, holdninger, interesser og standpunkt. Det handler ikke bare om fagkunnskap, men et møte mellom det teoretiske og elevens hverdagsoppfatninger og livsverden (Mathé, 2015: 70).

I samtalen kommer det tydelig fram at informantene er bevisste på hvorfor de i størst grad knytter begrepet ”radikaliserings” til muslim, islam og terror. Media påpekes som hovedårsaken. Dette var de første tankene ungdommene delte om begrepet, og det var ingen tegn til erfaring med begrepslæring eller refleksjon rundt dette begrepet. De fastslår kun hva slags tolkning de har av det, hvem de knytter det til og hvorfor.

5.4 Ungdommen om sosiale mediers makt

Massemedier skaper en offentlighet som innenfor samfunnet kommuniserer med seg selv (Hjarvard, 2008: 14). Hvis vi tar 11 september, hvor islam og muslimer plutselig fikk nok et ansikt; Mennesker kastet seg fra brennende bygninger, folk ropte ”terror” og panikken bredte seg utover den amerikanske befolkningen - samtidig treffer dette milliarder av mennesker som sitter klistret til skjermen. Det er ingen tvil om at diskursen her skjøt fart. Vi fikk klare og tydelige bilder - i tillegg til begrep som gjorde det enklere å plassere ansvar. På den måten

formes det sosiale og politiske virkeligheter av den tid vi befinner oss i. Derfor samhandler mediene i skjæringsfeltet på flere samfunnsnivå (Hjarvard, 2008: 30).

I *Lesningens vitenskap* (2001) forklarer Helge Jordheim essensen i det begrepshistoriske paradigmet gjennom en filologisk metode og semantisk analyse (2001:159). Språkets makt står sentralt i det begrepshistoriske, fordi det til stadighet endrer og beveger seg gjennom hvordan vi selv forstår vår virkelighet. Motbegrep er sammenstillingen av to begrep som blir verdimålt i politiske og sosiale termer, enten som positiv eller negativ. Begrepene aktiverer derfor et innholdsmessig skille mellom ”oss og dem” (Jordheim, 2001: 173). Det fungerer altså som et antonym. Dermed blir moderat motbegrepet av radikal. Et eksempel på et begrep som ofte sidestilles ”radikalisering” er ”radikal islam”.

Der begrepene blir tatt ut av en kontekst og tolket i en annen, får begrepene flere lag med mening (Jordheim, 2001: 173). Også kalt multivokale begrep. For å forstå forholdet mellom språk og historisk virkelighet hevder Jordheim at vi må la begrepshistorien bevege seg over i diskursanalysen, som vil vise oss virkningene i forholdet mellom disse to. Diskursen er den mekanismen som betydningen skapes gjennom. Analysemodellen kan derfor ikke løsrives fra hverandre (Jordheim, 2001: 173). Det begrepshistoriske mønsteret til begrepet jeg arbeider med, viser den opprinnelige dannelsen. Slik radikal kommer fra radix, å gå til roten av et problem, og hva som har skjedd med begrepet gjennom blant annet regjeringas definisjon av radikalisering – viljen til å bruke vold - og slik det igjen representeres i norske medier. Dette gir oss muligheten til å strukturere funn og diskursanalyse i en norsk kontekst. Analysen viser klare tendenser til de-kontekstualisering og essensialisme i debatten om muslimer. Ved å kontekstualisere analysen til Norge vil mine funn kunne gjøre det enklere å se hva som kan bli resultater av diskursive prosesser. Jeg mener at dette blant annet skjer gjennom å gå dypere inn i medias framstilling og vinkling - samt leserens erfaring, tolkning og holdning.

I en artikkel om symbolsk makt, skriver sosiologen Pierre Bourdieu: ”Når makten er overalt og lett å få øye på, må forskere forsøke å analysere den makten som ikke er så synlig, og vanskeligere å få øye på” (Bourdieu, 1996). I mange tilfeller er maktrelasjoner lette å gjennomskue. Dersom det skal være noe poeng med maktforskning, bør man i tillegg til det åpenbare kunne formidle noe som ikke er like opplagt og kjent (Slaatta, 2016). Disse ordene er beskrivende for hva jeg konkret forsøker å gjøre. Det tydelige i min avhandling er at regjeringa står for en handlingsplan som er ment som veileder for å forebygge radikalisering

og terror. Det mindre tydelige er hvordan definisjonen av begrepet ”radikalisering” virker i den faktiske forebyggingen. I innledningen nevnte jeg i konkrete tall hvor stor dekning det er av islam i samme kontekst som IS, og det vi nå skal se litt nærmere på, er de to artiklene jeg anvendte i fokusgruppen. Begge omhandler radikalisering, og målet er å få ungdommens tolkning av hvem som utgjør en slik trussel i størst grad. Hvordan er det media framstiller fenomenet radikalisering gjennom bildebruk og symboler?

En analyse av ungdommens tolkning av begrepet og medias makt er hva som står sentralt - likevel mener jeg det er viktig å framheve noen tanker fra prosessene fra da jeg valgte ut tekster fra Aftenposten og fram til et godt stykke ut i arbeidet med avhandlingen. Jeg hadde ikke rukket å sette meg inn i symbolsk makt da jeg ved studiestart søkte opp artiklene. Disse hadde ligget i ei mappe med relevant stoff for masteravhandlingen. Da jeg hentet dem fram igjen i forberedelsen til feltarbeidet, så jeg at den ene teksten var fra 2015, den andre fra 2016. Jeg kunne helt klart valgt ferskere artikler, men det ble et taktisk valg å beholde de to, fordi jeg valgte dem da jeg selv stod mye barere for kunnskap om medieanalyse og symbolsk makt, og dermed stod mer på linje med ungdommen jeg skulle møte i fokusgruppen. Tematisk sett er dette artikler som like gjerne kunne vært publisert i 2018. Dessuten synes jeg de framhever poengene i de mer vage sonene jeg forsøker å gjøre tydeligere: medias framstilling av begrepet, hvem det i størst grad ser ut til å ramme, og hva slags påvirkning det har i en sosial dynamikk. Hadde jeg hatt større kunnskap om symbolsk makt da jeg valgte ut tekstene, kunne det vært en større sannsynlighet for at jeg hadde lett etter artikler som kunne dreie ungdommens oppmerksomhet dit jeg ville.

Aftenposten er Norges største papir- og abonnementavis og utgis i landets hovedstad, Oslo. Dette har vært og er en av mine favorittaviser. Jeg har tillit til det som står der og har vært oppdatert av dens saker i flere år. Ofte publiseres artikler på sosiale medier, som for eksempel Facebook. Det er vel og bra at nyheter er lett tilgjengelig, men det er spørsmål ved dette som virker urovekkende: Hva er de mer usynlige ringvirkningene av dette? Det framstår som umulig å dekke konsekvensene i sin helhet, men å komme nærmere ungdommens vaner med sosiale medier, og deres tolkning av og holdning til et begrep som skal beskrive en virkelighet i samfunnet, er gjennomførbart.

18. November 2015, publiserer Aftenpostens redaksjon artikkelen: *Aftenposten mener: Kamp mot radikalisering er aller viktigst*. Dette er dagens leder. På det relativt store og illustrerende

bildet er det et grønnsakstov med mennesker i hijab og annen religiøs og kulturell bekledning. Det er ingenting i dette bildet som tyder på at fenomenet som skal bekjempes, gjelder noen andre enn muslimer. Teksten starter: ”Terroristene i den islamske stat (IS) ønsker å splitte og polarisere vestlige samfunn” (Aftenposten redaksjon, 2015). Deloverskriftene er: ”Asylsøkere ikke den største trusselen,” ”Byghettoer er farlig,” ”Sårbare for radikaliserings,” ”Fornuftig med offentlig utredning,” ”Handlingsplan må følges opp”. Under artikkelen er det tips til relaterte artikler under fanene: ekstremisme, islam, radikaliserings og terror.

I løpet av arbeidet med avhandlingen har det blitt tydeligere hvem mediene *viser* utgjør den trusselen. Likevel har innholdet ofte gode intensjoner for dem som har fått en merkelapp - gjennom at handlingsplanen skal følges opp på en måte som gjør at ungdommen får ressurspersoner rundt seg som skal gi dem tilhørighet. Derfor kan det være vanskelig å få et klart bilde av om det er viktigst for massemediene å stemple hvem som utgjør en trussel, eller om det er ivaretagelse og inkludering. I den avsluttende setningen står det: ”Slike konkrete tiltak må følges opp over hele landet for å styrke innsatsen. I skyggen av terroren framstår kampen mot radikaliserings som samfunnsoppgave av aller største betydning” (Aftenposten redaksjon, 2015). Slik jeg forstår det, er det et felles samfunnsansvar, og dem dette gjelder, de som skal få hjelp til å få tilhørighet, er dem som framstilles på bildet.

I oppstarten av avhandlingen hadde jeg ideer om at det kunne være fornuftig å finne mer ut av hvordan begrepet ”radikaliserings” virker, hvem som oftest knyttes til begrepet, og hvem som står med makten til å definere dem som utgjør en av vår tids største trusler. Under arbeidet har det blitt tydeligere enn jeg hadde sett for meg, at de som i størst grad har makten til å hjelpe og å definere, er alle de som ikke kjenner seg igjen i kulturelle, symbolske og religiøse plagg. Landets største avis publiserer kronikker under overskrifter som: *Kamp mot radikaliserings er aller viktigst*. Å bekjempe terror er uten tvil ett av de viktigste tiltakene, men det er framstillingen og deretter tolkningen av begrepet jeg tror kan vanskeliggjøre tiltak. Det finnes artikler som kan demme opp og nyansere akkurat denne framstillingen, men artikkelen er likefullt publisert, og det finnes utallige av samme art. Aftenposten har gjennom den nevnte overskriften også manet til kamp mot denne trusselen. Artikkelen treffer mange ulike mennesker: dem som kjenner seg igjen i plaggene, dem som ikke gjør det, dem som er asylsøkere og alt har flyktet fra en kamp, dem som forsøker å gjøre seg opp en mening om hvem de er, om de er radikale eller radikalisererte, dem som allerede hadde mange meninger

om de religiøse og kulturelle symbolene som bæres på bildet. Alle disse ulike menneskene er like fullt summen av det norske samfunnet, og det er ikke vanskelig å forstå at det da gjennom massemedier som samfunnsinformasjon skjer mye ”usynlig” og kraftfullt.

Mediene bidrar til å forme sosiale konstruksjoner, og innenfor medievitenskapen går man nærmere inn på hvordan forskjellige utsagn og begrep blir satt sammen og representert. Resepsjonen (mottaket) av representasjonene (det som formidles) står i et bestemt forhold til sine omgivelser. Mediene samhandler derfor i skjæringsfeltet på flere samfunnsnivåer (Hjarvard, 2008: 30). Medialisering har dermed en unik rolle ved å gi mer kunnskap om hva slags påvirkning og virkning mediene har i et samfunn. Noe av det som er relevant i dette tilfellet, er at mediene har makt til å danne et inntrykk av en felles sannhet og dermed påvirker enkeltindividet i hvordan de ser seg selv og andre. Det er gjort medieforskning innenfor makt- og demokratiutredningen, og det er her kommet tydelig fram at symbolsk makt styrer mye over persepsjonskategoriene, framstillingen av verden, og at symbolsk vold er den mest vesentlige form for maktutøvelse. Media har evnen til å konstruere en antatt felles og gjensidig erfaringsverden, som igjen påvirker holdning, handling og tilhørighetsdannelse. På samme måte som medier formidler symbol, verdi og idè av en slik art at den bidrar til konstruksjoner i kultur og samfunn – mye kraftigere enn tidligere (Hoover, 2006: 13).

Den siste av de to artiklene jeg hadde med i fokusgruppen heter: *Radikalisering starter med ”oss” mot ”dem”* (2016). Kronikken er skrevet av Terje Tørrissen, som er spesialist i psykiatri og rettspsykiatri. Bildet er av den terrordømte Ubaydullah Hussain. Denne kronikken henvender seg til følelsene i oss. Han starter med å si at radikalisering har vært debattert mye, at det er en umerkelig endring som skjer både politisk og i folk flest, og at vi er utsatt for endringer i den ene eller andre retningen – uten å selv være klar over det. Deretter nevnes terroren i Oslo, Paris, Nice, New York, Orlando, Syria og Irak. Tørrissen påpeker at det er *normalt* at vi blir reddet til tross for at vi forsøker å holde fast i vår fasade. Det han hevder er *unormalt* er at denne terroren fungerer som en spire i en mer alvorlig radikalisering. Hos disse vil søken etter likesinnede starte, og dette resulterer oftest i et ”oss” mot ”dem”. Tørrissen vil også postulere, altså hevde noe uten å ha bevis, at vi kan være i faresonen, for befolkningen begynner også å definere ”oss” mot ”dem”. Han eksemplifiserer med at forbudet av niqab kan skape økende avstand og resultere i radikalisering og konspirasjonsteorier (Tørrissen, 2016).

Allerede i de to første avsnittene, i tillegg til overskriften, har "oss" mot "dem" blitt nevnt tre ganger. Jeg tror at hver gang "oss" mot "dem" blir uthevet som funksjon i en samfunnsinformasjon, og det i en innpakning av bilder med en terrordømt islamist, kan det forsterke skiller i samfunnet. En spesialist i psykiatri forteller hvem og hva som er normalt. De fleste vil nok derfor slutte seg til det. *Vi* står i faresonen. Hvem mener Tørrissen er *vi* når han samtidig åpenbart frykter "oss" og "dem"- defineringer? Det er denne definisjonsmakten i kombinasjon med symbolsk makt jeg tror er svært utfordrende.

Hvilket syn har ungdommene i fokusgruppen på sosiale mediers makt?

En av konsekvensene ved den hyppige publiseringen av avisartikler i sosiale medier er at ungdommen daglig leser nyhetsoversikter og danner seg bilder de oftest ikke får testet. Virkningene av dette er vanskelig å spore. Er informantene bevisst sitt eget syn på sosiale mediers makt? Om symbolsk makt, skriver sosiologen Pierre Bourdieu: "Når makten er overalt og lett å få øye på, må forskere forsøke å analysere den makten som ikke er så synlig, og vanskeligere å få øye på" (Bourdieu, 1996). På bakgrunn av Bourdieus utfordring forsøkte jeg derfor å få et klarere bilde av noe av den usynlige makten som beveger seg i ungdommenes liv.

Jeg fortsatte samtalen med å spørre: M: Apropos sosiale medier, er det sånn at dere oppdaterer dere på nyheter der, og i så fall hvilke? Alle nikker, med unntak av en av dem. Benjamin: Facebook. Det er jo ofte, eller det kommer jo opp nyhetsartikler hele tiden, ofte relatert til voldshendelser, det er jo det som appellerer mest til folk. Vil jeg tro. Ekstreme ting som skjer, som vekker oppmerksomhet.

M: Er dere enige i det - alle? Alle nikker, men William tar ordet: Nei, jeg bruker det ikke. M: Hvorfor? For jeg stoler ikke på det. Eh, men jeg skjønner ... Jeg leser artikler der, men det er jo ... Jeg vet ikke ... Leser det med et beger salt og ikke ei klype. (Alle fniser) Det er jo liksom, du kan skrive hva som helst. De har jo sagt de skal trappe ned på det nå, Facebook, men du ... Det er jo så lett, du kan jo lage hva som helst.

Sunniva: Folk tenker ikke på at det er en usikker kilde, de tenker bare ... Er det noe skummelt som står her nå? Så da ... Jeg tror at mange kan bli lurt.

De fleste i fokusgruppen bruker altså sosiale medier for å oppdatere nyheter, men det er en bevissthet om at ikke alle nyheter er til å stole på. Blant annet blir det trukket fram at nyhetskanaler kan være partiske.

William: Ja, avsenderen har jo ekstremt mye å si, og en ting som er veldig interessant å se, er ... Eh ... Hvis du ser til USA da, hvor du da har CNN og Fox News på to forskjellige sider, eh, og de støtter de forskjellige partene – det er jo helt åpent at det er sånn. Spesielt hvis du har saker i forhold til Trump da, så ser du veldig fort at CNN er veldig i mot og skriver liksom helt ... Hele teksten er liksom sånn at du merker de er helt i mot Trump da. Og så har du Fox News som bare forsvarer han på alle mulige måter, og da blir det liksom ... (han ler) Da må du liksom ta de to og finne en sånn mellomgreie alltid, for det er veldig vanskelig å finne noen som er *helt* nøytrale, så det har veldig mye å si hvem avsenderen er. (Gruppen nikker)

I samtalen kommer det også fram at i tillegg til å sjekke nyheter fra etablerte kanaler, fører de unge en debatt gjennom innlegg de selv har skrevet og kommenterer. Det er i disse kommunikasjonskanalene at ungdommens holdninger til for eksempel radikalisme vil komme til uttrykk og kunne påvirke sine omgivelser.

Maria: Eh, jeg har bare sånn masse barndomsvenner da, på Facebook, som for lenge siden har skrevet sånne innlegg om at islam er ikke problemet, og masse sånn da - fordi de er muslimer og prøver å fremme religionen deres på en god måte, så det er liksom, det er veldig sånn delt syn. Men så er det veldig mange som kommenterer, på en måte, at det er jo problemet, eller sånn jeg ser det da, islam er jo et problem, men det er ikke et problem at folk er muslimer, men det er på en måte hvordan de tolker religionen sin da. Så de prøver på en måte ... eller – jeg vet ikke. (Fniser)

Slik vi kan forstå Maria her, er islam og muslimer et tema som blir diskutert på sosiale medier. Jeg benytter anledningen til å spørre:

M: Hvordan synes dere muslimer blir framstilt i media?

Benjamin: Ganske negativt. (Gruppen er enig og nikker) Det er ofte mye ... det er jo det jeg sier at de ofte framstiller muslimer, eller tar alle muslimer under ett, og liksom bare dytter hele religionen på terrorhandlingene, eller at de ikke skiller godt nok mellom de små ekstremistgruppene og hele religionen. Og så er det selvfølgelig også de som leser som tolker. De fleste som er relativt oppegående vet jo at det ikke er hele religionen islam som driver med terror, men ofte - hvis du ikke er så oppdatert på verdensbildet, så har du kanskje lettere for å misforstå. Men jeg føler de ofte er negativt framstilt.

M: Er det en oppfatning som går igjen i dere alle? Gruppen nikker. M: Er det noen som vil utdype litt?

Mathilde: Ja, jeg synes ofte de har, at avisene framstiller de veldig negativt, både, ehm, også sånn i forhold til ekstremisme og terrorangrep som skjer, men også sånn ... Veldig mye sånn om åssen alle muslimer tolker sin religion. Føler det er *veldig*, ja, lagt *mye* vekt på at det er *så* mange som tolker det veldig strengt, og liksom følger hver eneste regel som står. Eh, men så er det veldig ... eh, det er en veldig, veldig stor religion, og da føler jeg de drar alle under en kam, istedenfor å, ja, det er veldig mange som *ikke* tolker religionen på den måten, og at de fleste er jo, ja, bryr seg om det å være snill mot de fleste liksom, og bare behandle alle med respekt. Så føler de drar alle under en kam og fokuserer på det negative med religionen.

Petter: For meg så føler jeg at, ikke det at jeg selv tror det og tenker det, men jeg føler at islam mye er satt som en tvangsreligion, med at hvis du er medlem så *må* du gjøre disse tingene, og at ... ehm, for islam er jo ikke det. Det er jo en frivillig religion, og du velger jo selv å gjøre disse tingene. Jeg føler de framstiller islam som en helt annen religion da med at, eh, istedenfor at det er en sånn religion hvor ... eh, det er jo en retning som har kjærlighet til Allah, men det fokuseres heller på de tingene du *må* gjøre, for eksempel det med hijab og sånne ting. Så man tar på en måte bort frivilligheten i islam da, og heller på en måte gjør det til en veldig negativ religion, sånn at det nesten virker som at det er for at folk ikke skal ville være med, føler jeg av og til. *Ikke* at jeg selv tenker det, men jeg får liksom den "viben".

Under denne delen av samtalen er det jeg særlig legger merke til at ungdommene har en dobbel kunnskapskilde til islam og muslimer. Det er en bevissthet rundt islams mangfoldighet, men at det gjennom media blir gitt et inntrykk av at islam blir forbundet med

tvang. Ungdommene trekker selv fram nestekjærlighet og respekt som en stor del av religionen, som da blir en kontrast til medias framstilling. Det var et utpreget behov i ungdommene å til stadighet forsikre meg om at medias framstilling absolutt ikke var en del av deres egen tolkning av religionen.

I delkapittelet *4.2 Medias dekning*, ble det diskutert at journalister har en mektig posisjon der sakene blir vinklet i den retningen de mener best framstilles på trykk. Lundby (2011) forklarte at det blir gjort forenklinger hvor alle nyanser ikke kommer med.

Vi skal nå få se hvordan ungdommen selvstendig reflekterer rundt nødvendigheten av forkunnskaper i møte med avisartikler:

William: Jeg føler at en veldig stor del av problemet er at når avisene skriver om de sakene som handler om ekstremisme, så skriver de en artikkel på én eller to sider, på et tema som det egentlig burde vært skrevet hundre sider om for å forstå det. Og jeg tror veldig mye av problemet er at, for det første er det vanskelig for avisene å framlegge info når du egentlig burde ha veldig mye kunnskap om det fra før av, for å kunne snakke om det, eller lese om det, eller diskutere det, eh, og det er ikke det at de ikke kan, for det er de samme avisene som lager dokumentarer og som går i dybden, men når du ser den dokumentaren og leser artiklene etterpå, så ser du jo hva han som har skrevet har tatt ut for å liksom korte det ned, og det kan veldig fort gi et veldig annerledes bilde enn du ville fått hvis du hadde sett en to-tre timers dokumentar om samme temaet og virkelig gått i dybden da.

M: Hvorfor er det ikke et større fokus på å kjøre ut noen dokumentarer som del av en obligatorisk plan? Og hvorfor er det såpass mye av denne ”lette” typen media?

William: Fordi problemet i dag er at ingen har tid. Alle vil bare ha det veldig fort, kjapt, så vil avisen ha flest mulig lesere, flest mulig klikk, flest mulig penger, og det koster avisen nesten ingenting å skrive en veldig kort artikkel som er helt overfladisk, og det er helt *sykt* at det er det her folk hører og ingenting mer, men det er jo egentlig på grunn av det at verden er sånn den er. Det er jo ingen som tar seg tid til å se en to-tre timers lang dokumentar for å lære seg et tema, de vil bare ha den korte artikkelen.

Da problematikken rundt tidsspørsmål er noe som stadig har dukket opp i forbindelse med utfordringer ved iverksettelse av kunnskapsheving og forebyggende tiltak, og som

ungdommen her også påpeker uavhengig av spørsmål direkte knyttet til tid, tar jeg i delkapittelet 6.7 *Frivillig eller obligatorisk: Tidsklemma* opp dette teamet for å vise til sammenhengen i et behov som er der, men som i mange tilfeller ikke blir fulgt opp.

M: Forstår jeg deg riktig om jeg sier dette: Skal det være mulig å få mennesker til å ta den tida, så må det være obligatorisk? William: Ja - og så er det jo ikke så himla lett, eh, det er jo ikke noe krav å skulle kunne diskutere et tema, det er jo ikke et visst kunnskapskrav for å kunne diskutere et tema på sosiale medier. Så veldig mange av de som diskuterer har ekstremt lite kunnskap. De har kanskje lest en sånn artikkel og så bare drar de sine egne konklusjoner fordi de ikke har bak-kunnskapen som man trenger.

M: Forstår jeg deg riktig: Er det slik at journalisten tenker mer på å få klikk og likes, og mindre på konsekvensene det får for dem som eventuelt stigmatiseres? William: Ja ...

Sunniva bryter inn: Ja, også føler jeg sånn som William sier, at noe av problemet med de der artiklene er at, eller det verste jeg ser, er disse her på 40-50 pluss, som bare dundrer på i kommentarfeltet, sånn *uansett* hva VG har posta, så er det bare å trykke på kommentarfeltet og så er det en som har engasjert seg veldig mye, men du bare skjønner at de faktisk ikke kan noen ting om temaet, fordi de bare har lest den korte artikkelen da, så jeg tror dette er fordomsfulle mennesker da. Eh, og jeg merket hvert fall det rundt valget, hvor det var en del eldre da, som ikke helt hadde forstått hva nettvett er, og hva det kan ha å si at de bruker ytringsfriheten på den måten. (Fnis)

Sunniva viste en oppgitthet i forhold til kommentarfelt hvor hun opplever at den eldre generasjonen ikke har den samme kunnskapen om nettvett som den yngre generasjonen. Det er gjennom å lese slike kommentarfelt man kan få en forenklet framstilling av hvem som er på "utsiden" og "innsiden".

Benjamin: Ja, jeg tror egentlig at de avisartiklene bare skaper fordommer hos folk, og, ehm, egentlig så tror jeg ved generasjonsskiftet, sant, at når vi blir eldre og får barn - og de får barn igjen, og jo mer moderne samfunnet blir, jo lettere blir det kanskje å bli opplyst om sånne type saker da. Mine besteforeldre, de er jo gamle og har ikke den samme kunnskapen om teknologi som vi har, så det kan jo godt hende at eldre har et litt sånn konservativt syn på innvandring, og sånne ting som først har blitt et problem nå i nyere tid. Ehm, så jeg tror egentlig det kommer til å hjelpe med tiden, men samtidig, ting må jo gjøres også ...

Jonathan: Ja, jeg tror det at, bare for å bygge videre på det Benjamin sa, er helt enig. Jeg tror at, ehm, denne unge generasjonen, eller oss da, vi har ikke opplevd det våre besteforeldre opplevde, for eksempel krigen, eller alle de sterke motsetningene til hverandre, så vi vokser mer opp i en kjærlig, ehm, altså vi er generasjon kjærlighet, hvor fordommer ikke er så store som de var, og hvor synet på homofili er, eh, ja, de fleste aksepterer homofile i vår generasjon, og de fleste er ikke rasister.

M: Så på noen måter går det framover, men på andre måter, sånn som ved posting av for tynde artikler som kan forsterke og skape fordommer, går det litt bakover? Gruppen: Nikker, men et par virker ettertenksomme.

M: Hvor stor rolle spiller sosiale medier i ungdommens liv?

Benjamin: En stor rolle. Alle er jo aktive på et eller annet, og om du vil eller ikke så blir du jo informert om ting. På Facebook for eksempel, som nyhetsartikler da, som kan være veldig fordomsfulle. Så – du får jo med deg det meste som skjer, ehm, egentlig rundt i hele verden med bare å være på Facebook. Om det er sant eller ikke, det er jo et annet spørsmål, men vi blir hvert fall opplyst om mange ting.

Jonathan: Ja, for før i tida hvis en var på ferie, tok en jo bilder som en så gjennom sammen med familie og venner ei stund etter. I dag streames og postes det jo noe *hele* tiden, du trenger ikke ei gang å gå på konserten! (Alle ler) Alle vet jo hva du gjør – hele tiden! Så det spiller en veldig stor rolle i livet ja.

M: Og alle er enige om det? Gruppen nikker .

I samtalen kommer det fram en overbevisende oppfatning av at sosiale medier har stor plass i deres liv. De forteller ikke om hva det gjør med dem mentalt så jeg benytter meg av anledningen til å spørre:

M: På hvilke måter har media mye makt?

William: De kan jo presse det etter den agendaen de har lyst, ehm, Facebook for eksempel, la oss si presidenten. Jeg husker ikke helt hva det var, men det var noen saker rundt det om Facebook, hvor de hadde fremma artikler som var positivt for Hillary da, og i mot Trump. Og det er jo veldig lett for de å kunne gjøre sånne endringer, som har en enorm påvirkning på oss, og de kan jo gjøre det når de vil, presse fram hvilket budskap de ønsker og har enorm kraft da, eller påvirkning.

Mathilde: Eh, ja, for det er jo sånn med digitale medier, at hvis du går inn på noe sånt, så kommer det jo opp reklame – hvor enn du går etterpå, det dominerer over alt på internett, så de har jo mye makt.

Petter: Og Facebook har for eksempel veldig mye makt i å dele forskjellige innlegg. For eksempel har jeg sett en venn som har likt et innlegg, så får jeg opp samme type innlegg – selv om ikke jeg har noe som helst med det å gjøre. Samme er det med innstillingene på Instagram, som følger med på hva du følger med på, og det betyr jo at de har mye makt over hva du ser. Så selv om du scroller kjapt nedover for eksempel Facebook, så får du det i deg, ubevisst, så de har *veldig* mye makt!

Som vi ser av Petters utsagn, er det en bevissthet rundt at selv ”scrolling” kan påvirke det mentale helt ubevisst, og det hadde vært svært interessant å følge opp ytterligere, men jeg tok et valg om å følge strukturen jeg hadde satt. Tiden var kommet for å lese gjennom det andre avisutdraget.

M: Leser gjennom artikkelen *Radikalisering starter med ”oss” mot ”dem”* (Tørrissen, 2016).

M: Hvem er det denne teksten handler om?

Mathilde: Ehm, jeg tenker at det handler om begge parter på en måte, at hvis det kommer noen innvandrere som ikke forstår, eller kjenner noen ting, så kan det være lettere å påvirke de inn i farlige miljø, til noe man kjenner fra før. På samme måte for noen som allerede er i Norge nå, som kan fyre seg opp da, på sånne saker, og da blir de mer ekstreme mot å slippe flere inn, fordi de tror at alle som kommer inn i Norge blir terrorister.

M: Forstår jeg deg riktig: beskriver du en mobilisering på hver kant? Mathilde: Ja, at begge parter prøver å beskytte seg på en måte, og så får du terrorister på hver sin part. Ja!

Radikalisering på hver sin part.

Mathildes respons på artikkelen kan fortelle noe om hvilke tankeprosesser som settes i gang. Hun drøfter påvirkningskraft, radikalisering, ekstremisme og terror. I tillegg trer det fram en liten tendens til ubevisste holdninger om at innvandrere muligens kan kjenne seg bedre igjen i farlige miljø. Det kan være en uttalelse hun har der og da, men det kan også være en konsekvens av tolkningen som er lettest tilgjengelig etter medias framstilling av innvandrere.

William: Forfatteren henvender seg i stor grad til muslimer, for det kommer tydelig fram i eksempelet om hijab eller niqab. Men jeg tror han snakker mye generelt, og om hvordan samfunnet reagerer på en terrorhandling, og hvordan det gjør at folk mer og mer grupperer seg da.

Williams respons viser en tydelighet i at han mener artikkelen i størst grad omhandler muslimer, og at han opplever at samfunnet grupperer seg i større grad. Et skille mellom ”oss” og ”dem” er en oppfattelse ungdommen gjennom en del utsagn ser ut til å kjenne på. I noen tilfeller trer det fram som en naturlig del av det å være del av et pluralistisk samfunn, i andre tilfeller henviser det til hvem de oppfatter utgjør den største trusselen. Ungdommen ser ut til å oppleve mediene som et hardt press på samfunnet, uten å helt vise bevissthet rundt hva det konkret gjør med egen identitet og selvforståelse. Og som Gripsrud (2015: 33) hevder, gir mediene oss informasjon vi forstår oss selv ut fra. Derfor er det liten tvil om at medias påvirkningskraft er dyptgripende. For ungdom ikke minst, som står i et veiskille fra barn til voksen, og som skal være den framtidige ledende delen i et pluralistisk samfunn.

Om bruk av nyhetsartikler på Facebook som kunnskapskilde, sa en av informantene: ”Nei, jeg bruker det ikke. (...) for jeg stoler ikke på det. Jeg leser artikler der, men (...) leser det med et beger salt og ikke ei klype. Det er jo så lett, du kan jo lage hva som helst.”

Dette utsagnet mener jeg kan fortelle noe om den tvilen som kan oppstå i ungdommen gjennom at én mektig kunnskapskilde er skolen, en annen mektig kunnskapskilde er sosiale medier. Da disse to kildene ofte deler ulik kunnskap, kan kløfta mellom tilliten til hva som er hva blir for dyp. Og uten et grunnlag for kritisk tenkning kan det være grunn til å tro at det vil

ha en effekt på dem. Derfor er det viktig å få mer innblikk i sammenhengen mellom tilgang til kunnskap, sosiale medier og ungdommers mentale helse.

5.5 Sosiale medier og ungdommers mentale helse

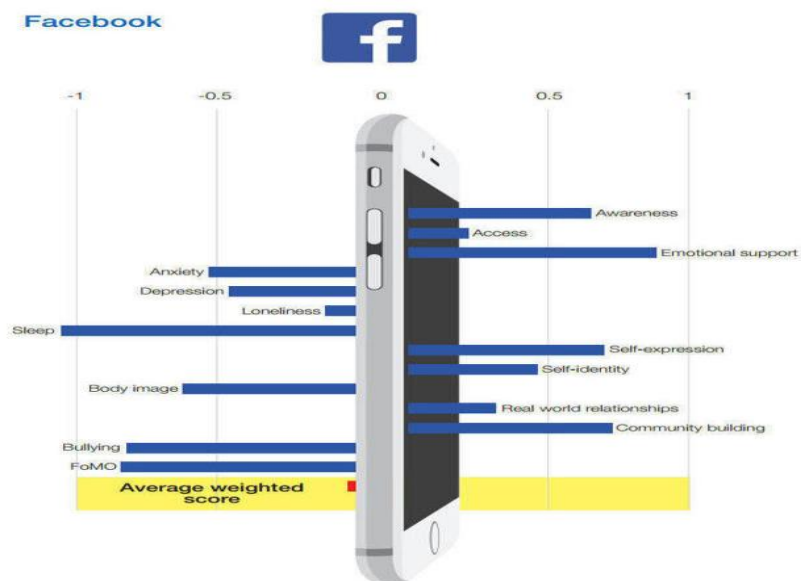
Det er en vesentlig forskjell mellom hvordan islam presenteres i klasserommet og hvordan det presenteres i media. Media fokuserer i svært liten grad på de positive sidene. Den virkeligheten må ungdommene forholde seg til, både i og utenfor klasserommet. Den dominerende religionsforståelsen i et utvalg religionsdidaktiske innføringsbøker er empatiske og harmoniserende (Andreassen, 2008: 2). I følge Andreassen (2008) vil en utelukkende positiv religionsforståelse utfordres av ungdommen som utenfor klasserommet møter en rekke andre inntrykk gjennom medier, venner og familie. I kløfta mellom de to perspektivene oppstår det spørsmål om hva som er riktig og hva som er galt. Hvordan vi oppfatter hva som er normalt og unormalt, avhenger ofte av våre verdier. Da åpner det seg et spørsmål om hvor riktig det er at læreren overfører sine verdier over til elevene?

Å ha kunnskap om noe kan i utgangspunktet virke enkelt å definere. Jeg har en mening om hva som kan framstå som riktig og galt og kan slik sett ha kunnskap om verdi og moral, men i moralfilosofi og etikk kan vi se at kulturer har ulike syn på hva som er riktig og galt, og dette gjør det straks vanskeligere å definere hva kunnskap er. For har jeg veto til å bestemme hva som er riktig og galt? Hvem har egentlig den definisjonsmakten og den kunnskapen som kan fortelle et helt samfunn hva som er moralsk, og hva som er umoralsk? Refleksjon om hvorvidt vi kan vite noe med sikkerhet og viktigheten av å kunne skille kunnskap fra personlig mening, har pågått siden den greske antikken (Gustavsson, 2001: 20). Platon mente vår viten har utgangspunkt i det vi tror på, eller det vi regner som sant, men for å kalle det *kunnskap*, må vi både ha gode årsaker og kunne argumentere for vår angitte sannhet (Gustavsson, 2001: 39).

I kapittelet 5.2 *Regjeringas definisjon av radikaliserings* (...) så vi at Gule har undersøkt normative kriterier for regjeringas definisjon av ekstremisme og radikaliserings. Han pekte på etiske, moralske juridiske og politiske normer som er godt begrunnet, og som i tillegg har bred og global konsensus (Gule, 2012: 82). Dette er i tråd med Platons ideer om at det vi har gode grunner for, kan vi hevde er sant. Gules poeng kan diskuteres i lys av *vestlige* verdier. I

møte med det pluralistiske samfunnet vi har, kan det derimot bli problematisk. Definisjonene kan bli en *normalitet* sett fra "vårt" ståsted, men hvordan kan vi i et pluralistisk samfunn definere sannhet og gyldig kunnskap?

Ungdommer, uansett etnisitet, møter daglig på "sannhet" og "kunnskap" gjennom massemedier. På deres smarttelefoner presser det på med informasjon som skal trekke skiller mellom det *normale* og *unormale*. En britisk undersøkelse gjennomført av Royal Society for Public Health og Young Health Movement, blant 1500 personer mellom 14 og 24 år, viser at sosiale medier øker deres følelse av utilstrekkelighet og angst. Undersøkelsen viser at de populære sosiale mediene forsterker mobbing, søvnproblemer, angst, ensomhet og depresjon. Facebook og andre sosiale medier er ifølge denne undersøkelsen skadelig for unges mentale helse. Administrerende direktør i Royal Society for Public Health mener at "vill vest-tilstandene" i sosiale medier bør reguleres, og at det bør installeres varslinger ved overbruk av plattformer (Campbell, 2017).

Modellen (hentet fra Campbell, 2017) viser hvordan Facebook kom ut i undersøkelsen som måler sosiale mediers påvirkning på mental helse. Tematikken om gyldig sannhet og kunnskap har vært gjeldende siden den greske antikken. Verden har forandret seg kolossalt siden den tid, og det er vanskelig å ta innover seg det presset ungdommen i dag står overfor i en globalisert verden. Den franske filosofen Michel Foucault (1991) hevder det er viktig å se på relasjonen mellom kunnskap og makt. Foucault mener at mennesker internaliserer de

kulturelle mønstrene rundt seg, og tar dermed til slutt for gitt at mønstrene kommer fra egen tankegang. Han hevder at kunnskap er avhengig av de diskursene man operer innenfor, og det er de som har makt over diskursene, som til slutt vil bestemme hva man oppfatter som rett og galt. Kan mylderet av ulike diskurser i sosiale medier være noe av årsaken til at ”generasjon kjærlighets” ivrige vilje til rettferdighet og medmenneskelighet ikke helt samsvarer med deres holdninger til muslimer?

5.6 Forebygging – fra ungdommens perspektiv

Begrepet ”radikalisering” ble i forebyggingssammenheng hånflirt av. Tor Sandberg (2018) skriver om kommuner som forebygger radikalisering på feil måte. En svensk rapport forteller at de svenske kommuners innsats mot radikalisering og voldelig ekstremisme får strykkarakter. Også norske kommuners innsats bør evalueres, i følge NIBR og KS. Konsortium for forskning på terrorisme og internasjonal kriminalitet orienterer om funn som sier at handlingsplaner ikke er tilpasset den lokale situasjonen og derfor treffer feil. Handlingsplanene bygger på det internasjonale trusselbildet, og dermed blir det problematisk å sette inn lokal innsats på riktig måte. Kommunene risikerer at arbeidet mot radikalisering og voldelig ekstremisme blir ineffektivt (Sandberg, 2018). Det er også en disharmoni mellom krav til rapportering i ulike yrkesgrupper som ikke harmoniserer med yrket og som kan være i strid med grunnloven. Disse kravene gjelder blant annet for lærere og andre som har mye kontakt med unge. Dette skaper igjen et klima som gjør at de unge ikke våger å si noe som er kontroversielt (Sandberg, 2018), og det er nettopp mangelen på denne avgjørende delen av forebyggingsarbeid vi skal se kommer klart fram i materialet fra ungdommen.

I avisartikkelen *Det virker ikke som de forstår alvor* (Reiten, 2017) kommer det tydeligere fram i detalj hva Kristiansand har av utfordringer. Volden øker, også mot politiet. Ungdommen bærer våpen oftere for å beskytte seg i en mer brutal hverdag, og det arrangeres slåsskamper som publiseres på internett. Også i denne artikkelen uttrykker kriminalitetsforebyggere størst bekymring for minoritetsungdom, men det er ikke, ut fra hva jeg vet, et eneste tiltak som er iverksatt for å belyse majoritetsungdoms ansvar og holdning i ekstremisme-feltet. Jeg sikter da ikke til høyreekstremer, men ”vanlig” norsk ungdom som også har formeninger og tanker om hva det er som egentlig foregår. Det satses tungt fra politiets side, og de har iverksatt et tverretatlig samarbeid, men det faller åpenbart igjennom

likevel. Jeg erfarer at det er viktige stemmer som ikke blir hørt. Ungdommen selv er jo de som er ekspertene, og etatenes bevissthet om sosiale mediers forvring av de ekstreme miljøene er likevel ikke belyst slik det burde. Det bare nevnes. Avisartikkelen *Det virker ikke som de forstår alvor* (Reiten, 2017) kan slik sett like fullt dreie seg om etater som om ungdommen.

Kan noe av årsaken til at ikke forebygging av radikaliserer slik det skal, være at det er et for ekstremt begrep? At forebygging av utenforskap heller, slik ungdommer belyser, må være forbundet med noe mer jordnært, og som berører de temaene som angår folk flest?

Informantene hadde klare tanker om forebygging av ekstremisme. Da jeg spurte dem om begrepet ”radikaliserer” er et godt begrep å bruke i forebyggingsarbeid begynte samtlige å le.

En sa:

”Vi kan jo ikke kalle det fotball mot radikaliserer, for eksempel! Det er jo helt teit”.

En annen var mer kritisk til begrepet:

”Jeg tror vi må gå en omvei for å samle folk. (...) Begrepet ”radikaliserer” skremmer jo vekk folk”.

Denne tanken ble plukket opp av en tredje som lanserte et mer nøytralt begrep, nemlig ”kulturtreff”:

”Folk er jo ikke dumme så det er bedre å heller kalle det for kulturtreff, for da vet folk at kulturer skal møtes for å jobbe mot fordommer. Ehm, for eksempel så hadde du den der kampanjen to kopper kaffi, eller hva den het, ehm, den der: (han begynner å le og synge) ”kanskje du ikke tør å komme” ... (gruppa ler høyt) Ja, men den kampanjen likte jeg, for da var det rett på sak for å jobbe med fordommer, ikke noe ord eller dill dall, som gjør at folk ikke gidder”.

En fjerde ungdom har en tilnærming som legger vekt på det sosiale, og trakk fram betydningen av å fortelle og lytte:

”Folk liker jo egentlig å fortelle, eller å bli bedre kjent. Så vi må bli flinkere til å fortelle og å lytte”.

Sandberg (2018) belyste disharmonien i at yrkesgrupper, og da i denne sammenheng særlig lærere, ikke kan utfylle en av deres viktigste roller i møte med elevene: tilrettelegge for broen mellom elevenes hoder. De fratras da muligheten til å skape et godt klima for kontroversielle temaer. Dermed kan det hende at majoritetsungdom ikke våger å ta opp og utfordre de fordommene som kan oppstå i kjølvannet av for eksempel aktivitet på sosiale medier.

5.7 Forskning om kritisk tenkning i skolen

Skolen er en arena som har stor betydning i ungdommens liv. Som møteplass for kunnskap, kulturer, religioner, mestring, utfordring, uenigheter og enigheter. Derfor er det at mitt fokus i noen grad er vinklet mot skolens rolle i forebygging av fordommer og opparbeiding av kunnskap som stimulerer til kritisk tenkning. Det kommer fram av fokusgruppen at kritisk tenkning rundt begrepet ”radikalisering” har vært fraværende. Noe som har ført til at majoritetsungdommen knytter begrepet til en hel gruppe. Jeg var overrasket over at det fantes så mange tanker om temaer de ikke hadde diskutert eller reflektert om i klasserommet. I møte med tema av et omfang og en alvorlighetsgrad som dette, er det ikke tilstrekkelig å snakke rundt, men tvers igjennom og konfronterende. I Norge er det gjort lite forskning om akkurat denne tilnærmingen, og det er derfor jeg trekker fram to forskere fra USA og England: Gereluk og Davies. I boken *Education, Extremism and Terrorism: What should be taught in citizenship education and why* (Gereluk, 2012: 123-124) presenteres hennes ti anbefalinger til undervisningen, og av disse ti er det særlig fem punkt som treffer min problemstilling:

- 1) Refleksjon rundt medias fremstilling av problematikken.
- 2) Utforske og undersøke hvordan samfunnet ofte skaper en falsk distinksjon mellom ”oss” og ”dem”, og hvordan dette ofte fører til stereotypier og misforståelser om enkeltindivider og grupper.
- 3) Viktigheten av å skape dialog og rom for studenter til å kunne diskutere hendelser, og holdnings- og meningsendring.

- 4) I diskusjonen og forståelsen av terrorisme er det viktig at elevene gjør en selvstendig refleksjon av hvordan det samfunnet man er en del av kan være med på å øke fiendtlighet blant grupper.
- 5) Det er viktig at studentene har kunnskap om historiske, politiske og sosiale faktorer som kan ligge til grunn for radikaliseringsprosesser.

I min intervjuguide er spørsmålene vinklet på en slik måte at det reflekteres rundt disse punktene, men punkt fem ble videreutviklet til å handle mer om forståelsen av selve begrepet ”radikalisering”. Målet med dette var å finne ut av hvilke tanker de gjorde seg, og om elevene har fått muligheter til å reflektere om disse punktene, og om en slik tilnærming til nyhetene de ofte må ta stilling til, er en del av hverdagen. Jeg har en hypotese om at grunnleggende forståelse og misforståelse ligger forankret nettopp her. Dersom det ikke reflekteres og samtales grundig om temaer som oppstår i et samfunn, er det grunn til å tro at enkeltpersoner opparbeider seg fordommer som imot deres egen hensikt kan bidra til stigmatisering. Dermed kan enkeltindividers allerede utfordrende hverdag bli forsterket, noe som igjen kan få negative konsekvenser for viljen til et demokratisk medborgerskap. Det er de ”usynlige” virkningene av manglende refleksjon om medias makt, språkets makt og dialogens makt jeg har som mål å kunne gjøre litt synligere gjennom en fokusgruppe som virker mer reflekterende enn intervjuende.

Min erfaring og mitt generelle inntrykk er at det er for stort fravær av skolens innsats på dette området, og Lynn Davies, britisk professor innen feltet internasjonal utdanning, argumenterer i boken *Educating against extremism* (2008) for at det er for lite fokus på å lære elevene kritisk tenkning. Kritisk tenkning er jo selve grunnlaget for å kunne bekjempe utenforskap og en søken etter undergrunnsmiljø. Jeg vil supplere med at kritisk tenkning også er den muligheten man har for å ta stilling til egne og andres holdninger, og dette er motoren for handlinger man i mer eller mindre synlig grad etter hvert gjør. Spørsmålet er i hvilken retning man går i, og i mitt fokus og avgrensning gjelder dette spesielt tre grupper:

1. Dem som etter urettferdighet dreies i en retning hvor de trekker lenger og lenger bort fra et demokratisk medborgerskap.
2. Dem som stadig får bekreftet alle sine ”hva var det jeg sa”- holdninger.

3. Gråsonen, blant dem som gjerne vil vel, og som har en grunnleggende rettferdighetssans, men som ved en ukritisk og ufrivillig ”mating” av sosiale medier blir fortalt hvem som er ”oss”, og hvem som er ”dem”.

Og det er nettopp denne gråsonen som er vanskeligst å konkretisere utfordringene ved og derfor muligens viktigst. For dersom disse personene utgjør et flertall, er det stor mulighet for at man stigmatiserer uten selv å gå aktivt inn for det. At man heller er styrt av storsamfunnets kommunikasjon, og at det igjen kan medføre til skjeve maktforhold i kommunikasjonen et multikulturelt samfunn må ha for å opprettholde sameksistens. Man kan være positivt innstilt til ulikheter, men i underbevisstheten kan det være fordommer og merkelapper som i stor grad har blitt plassert gjennom at muslimer så ofte blir framstilt negativt. Da dette viser seg å stemme med empirien fra ungdommen i fokusgruppen, er det etter mitt syn kun kritisk tenkning og dialog som kan reversere og klarne opp en eventuell negativ utvikling. Ifølge Davies (2008: 200) er det fem måter lærer og elev kan lære seg å bli mer kritiske på:

- 1) Kritisk ”scholarship” som innebærer at eleven har en grunnleggende utdanning som inkluderer sammenlignende religionsstudier, politikk og konfliktstudier.
- 2) En grunnleggende forståelse av menneskerettigheter og universelle rettigheter.
- 3) Å kunne vurdere, og å sette ulike idealer opp mot hverandre.
- 4) Å kunne akseptere at idealer er midlertidige og foranderlige.
- 5) Å kunne akseptere at idealer og dens tilhørere kan bli latterliggjort.

Undervisning om demokratisk medborgerskap kan etter Davies (2008) syn bidra til en bevisstgjøring av hva som forhindrer enkeltindivids inkludering. Utdanning som gir mer kunnskap om hva medborgerskap innebærer, kan også ha en positiv effekt og føre til oppdagelse av at det er fullt mulig å uttrykke mening og urettferdighet gjennom lovlige prosesser. Ekstremisme blir dermed ikke nødvendig.

5.8 Hva er demokratisk medborgerskap?

Deler av min avhandling er innom forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. I den nasjonale veilederen (Justis- og beredskapsdepartementet 2015) utdypes det at et viktig element i skolens forebyggingsarbeid er å vektlegge opplæring i demokratisk medborgerskap.

Kompetansen er helt nødvendig for at elevene skal kunne forstå, gjenkjenne og dermed delta i medborgerskapet. Jeg ønsker å se litt nærmere på dette av to årsaker:

- 1) Hvis dette er avgjørende for forebygging - hva innebærer et demokratisk medborgerskap?
- 2) Er det ei blindsoner i bruken av begrepet "radikalisering" som kan påvirke selve viljen til et demokratisk medborgerskap?

Noe av skolens viktigste mål er å bidra til en utvikling og en opprettholdelse av demokratiet, men klarer skolen å demme opp mot det elevene daglig møter gjennom sosiale medier? Da informantene reflekterte om hva muslimsk ungdom mente om begrepet "radikalisering" sa en av de unge guttene:

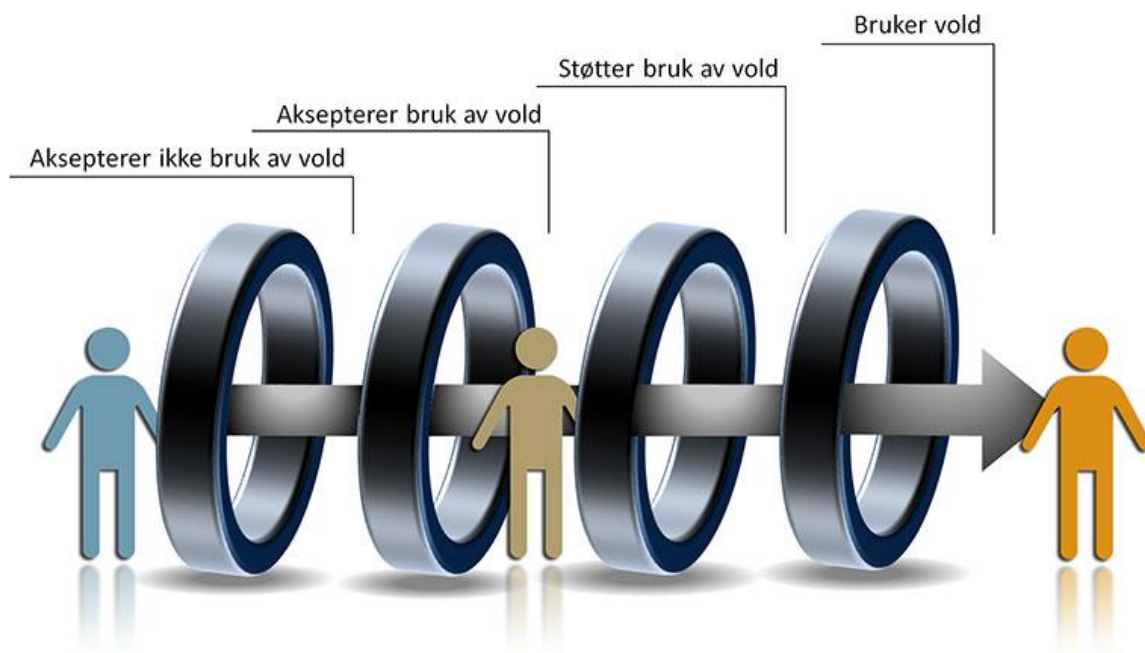
"Jeg tror de hater det. (...) fordi de får, ehm, de ekstremistiske muslimene har ødelagt for resten av folket, altså muslimene.

Gruppen som helhet uttrykte en enighet om det, og en av de unge jentene la til: "Det er jo ikke noe gøy at det ordet bare knyttes til den folkegruppa".

Mine informanter gav klart uttrykk for at de ikke hadde reflektert over begrepet i skolen før. Ikke i hjemmet heller. En negativ ensidig tolkning av et begrep som knyttes til en hel gruppe står uten et motsvar. Med andre ord står holdninger fritt til å dreies i en retning av stereotypi. Det kan være en reell fare for at holdningene informantene dermed har, kan påvirke sin oppfatning av minoritetsungdom. Dette tror jeg i mer og mindre synlig grad kan gjøre noe med enkeltes vilje til medborgerskap. Begrepet "medborgerskap" er i likhet med begrepet "radikalisering" etablert for å beskrive sammensatte elementer i enkeltmenneskers liv – om enn på to svært forskjellige områder. Det er likevel trekk som er relevante for tematikken: dersom radikalisering omhandler et utenforskap midt i et samfunn, omhandler "medborgerskap" "en person som lever sammen med andre personer i et politisk fellesskap" (Stray, 2012: 21). Som de fleste andre begrep er det flere måter å tolke "medborgerskap" på. Begrepet kan også innebære et enkeltindivids statusforståelse, rettigheter, verdi og handlingsdimensjon (Stray, 2012). Virkelig interessant blir det når Biesta (2011) påpeker at "demokrati" ikke kun kan ansees som en stabil politisk orden, men at det beveger seg med tid, samfunn og mennesker, og at det derfor må et mer helhetlig syn til.

En politisk orden er som skapt for å kunne skille dem som står på ”innsiden” og ”utsiden” av systemet, og jeg tror mye av kimen til konflikt og utenforskap ligger forankret her. Å måle verdigrunnlaget til dem som er på ”utsiden”, kan fort bli uheldig fordi enkeltindivider er så sammensatte som de er. Ikke minst er en politisk orden, som allerede nevnt, midlertidig. De grunnleggende verdiene i et menneske er oftere konstant, selv om man er i utvikling, og dermed kan man ha grunnlag for å tro at også ”innsiden” og ”utsiden” er i bevegelse. Det er derfor noe som tyder på at det blir for overfladisk når en nasjonal veileder skal bruke et begrep som ”radikalisering” som overskrift for ”innenforskap” og ”utenforskap”. Men ser vi derimot til ”demokrati”, er det i følge Biesta (2011) en prosess der nye subjektive identiteter kan eksistere, og at det som er definert som ”normalen”, ikke lenger er helhetlig nok i møte med et multikulturelt samfunn. I den analysen kan det ligge muligheter for mer helhetlige framstillinger av begrep som virker til å fastlåse og som nærmest gjør det umulig for enkeltpersoner og grupper å løsrive seg.

Regjeringas forklaringsmodell av radikaliseringsprosessen, som også fungerer som en veileder for forebyggende tiltak, fokuserer på å fange opp personer så tidlig som mulig. Dette fordi både regjering og politi hevder at det kan være for sent dersom personen har nådd siste stadiet av radikaliseringen. Slik jeg tolker dette, viser modellen en statisk utvikling av en prosess som ender opp i en voldsstagnerende tilstand:

(Johansen, 2016).

Regjeringa beskriver de ulike stadiene, og det står blant annet: ”Ikke alle går hele tunnelen igjennom. Mange blir på ett sted eller snur, mens noen få går raskt igjennom hele tunnelen klare til å aksjonere. (...) Noen av disse kan bli lederskikkelser for andre” (Johansen, 2016). En person som mistenkes for å være i ferd med å bli eller ansees som radikaliserert, står dermed i klar kontrast til et demokratisk medborgerskap. Og det i tillegg til å, i følge regjeringa, være fanget i en konstant tilværelse av vilje til vold og ekstremisme. Denne framstillingen samsvarer ikke med Biestas (2011) teori om individets og demokratiets bevegelse. Alvorlighetsgraden i å stemple eller å bli stemplet som radikaliserert er svært viktig å være bevisst – både i form av den framstillingen som skjer gjennom media, og i de holdninger som dermed kan opparbeides mot medborgere. Jeg tror at det her kan skje noe avgjørende for dem som strever med identitetsdannelse, og viljen til å være en del av et demokratisk medborgerskap. Vi kan få kunnskap om hva demokratisk medborgerskap er, og innse at det er et viktig tiltak for forebygging. Men et sentralt ledd i vellykket forebygging tror jeg også handler om hva som er push- og pullfaktorene.

Ljunggrens (2014) tanker om at kunnskap i demokratisk medborgerskap kan være nyttig for å opparbeide forståelse og respekt for en nasjonal identitet, er interessante. For at nasjonal identitet ikke skal bli for ensformig og avgrenset til nasjonalisme, er det i følge Ljunggren nyttig å etablere et godt miljø og en kultur for uenighet og ulikheter. Elevene må få en mulighet til å bli testet i det ukomfortable, nærmere bestemt en bevisstgjøring av at det eksisterer ulike måter å skille rett fra galt, og at en definisjonsmakt om hvem som sitter på fasiten i all hovedsak ikke eksisterer (Ljunggren, 2014). Med andre ord kan ikke staten avgjøre hvem som er en fullverdig demokratisk medborger, men heller oppfordre og tilrettelegge for at enkeltindivider skal etablere sin egen identitet gjennom å stille seg selv og sine medborgere kritiske spørsmål. På den måten kan de finne sin plass og sine rettigheter, men også bli bevisst at definisjonsmakt over hva som er rett og galt, og hvem som er på ”innsiden” og på ”utsiden”, har flere nyanser.

Med blant annet denne teorien som perspektiv i de forskningsspørsmålene jeg stiller, er det jeg håper å finne fram til i hvilken grad majoritetsungdom, altså i utgangspunktet velintegret ungdom, stiller seg selv og hverandre kritiske spørsmål til noe som er avgjørende for deres og andres identitetsbygging. Er de bevisste på hva de lar seg styre av gjennom å stadig scrolle over smarttelefonen? Er de bevisste de holdninger de har og hvorfor? Er ungdommens holdninger til radikalisering vesentlig i forhold til hvordan klassekamerater og andre

tiltrekkes av eller støtes bort fra et demokratisk medborgerskap? Noe skjer gjennom å daglig måtte forholde seg til begrep og grupper som omhandler noe man frykter, og som knyttes til mennesker man kjenner og i utgangspunktet ikke ønsker å ha negative meninger om.

Bevisstgjøring om hverandres situasjoner og beskrivelse av identitet og virkelighet er et nyttig og viktig redskap i forebygging av fordommer. Denne bevisstgjøringen er det jeg tror skjer gjennom systematisert dialog. Jeg nevnte innledningsvis at dette mer eller mindre er fraværende i de tiltakene vi har i Kristiansand, noe vi kommer til i delkapittelet 5.11 *Ungdommen om dialog*, og i kapittel 6 *Diskusjon om analysen og studiens funn*.

5.9 Tilbake til begrepet ”radikalisering”

Etter samtalen om sosiale mediers makt trakk jeg fokuset tilbake til begrepet ”radikalisering”. Dette gjorde jeg fordi jeg ønsket å se om det etter refleksjon hadde dukket opp flere tanker. I tillegg ønsket jeg å gi dem en mulighet til å sette seg inn i hvordan begrepet oppleves for minoritetsungdommen. Ungdommen de har kontakt med daglig, spiller fotball med, utvikler seg med, deler kunnskap med, historier, opplevelser, ungdomstiden. Ungdommen som har en litt annerledes posisjon i samfunnet som konsekvens av blant annet de temaene som diskuteres. Jeg spør dem:

M: Hva tror dere ung, flott muslimsk ungdom tenker om begrepet ”radikalisering”?

Jonathan: Jeg tror de hater det. M: Hvorfor? Ehm, fordi de får, ehm, de ekstremistiske muslimene har ødelagt for resten av folket, altså muslimene. Gruppen nikker

Mathilde: Ja, det har jo blitt et negativt lada ord. Og det er jo ikke noe gøy at det ordet bare knyttes til den folkegruppa.

Ungdommene var ganske stille under denne delen av samtalen. De var ettertenksomme, og kikket enten ned eller litt undrende ut i rommet. Det var unaturlig å presse inn flere spørsmål i det øyeblikket. Stillheten og kroppsspråket fortalte om alvoret de kjente på.

M: Er det noen som kan definere begrepet ”radikal”?

Benjamin: At du er ekstrem? (Gruppen er stille, og det er ikke lett å se om de er det av usikkerhet eller enighet.) M: Det er interessant at du sier det, og jeg forstår at du sier det, men radikal er i prinsippet et positivt lada ord. Radix betyr rot, så til roten av problemet, kan man oversette det med. Ta meg selv som et eksempel: Når jeg har et problem i livet, og kjenner jeg meg riktig, vil jeg til roten av det problemet for å kunne gjøre noe med det, om ikke blir det bare å pirke i overflaten og å la det surre å gå. Benjamin: Bryter inn: Ja, men da kommer vi tilbake til det med media da, fordi det er jo de som hele tiden pøser på med radikalisering, og, ehm, man er ikke opplyst nok (litt flau) om hva det ordet egentlig betyr, og da blir det jo forbundet med terror og negative ting og handlinger.

Sunniva: Jeg tror egentlig at det starter med at en ønsker å gjøre en forandring, men at små tiltak ikke er godt nok, (Gruppen nikker) og da må de til med ekstreme ting da, som vold og andre ting, og det er derfor jeg tror vi forbinder det med så mye negativt. Fordi ... Ja ...

Petter: For meg, ehm, så har jeg har aldri blitt forklart hva det ordet betyr, og det er ikke så lenge siden, kanskje to-tre år siden, jeg lærte hva det betydde, så for meg har det vært sånn at jeg har hørt på nyheter om radikalisering, men jeg har ikke hatt noe å forbinde det med, men det knyttes opp mot islam og terror, så da er det det som har fylt opp begrepet, altså et veldig negativt lada ord.

I samtalen kommer det fram at ungdommene har sterke meninger om et begrep de i utgangspunktet ikke kan definere på en annen måte enn ekstremisme, islam, vold og terror. Dette begrunner de med at de ikke har fått skikkelig opplæring om begrepet, og at mediene er hva som utfyller oppfatning og tolkning. Dette er poeng jeg særlig stopper opp ved og noterer meg, fordi det forteller at ungdommen ikke har den tilgangen på kritisk tenkning som behøves for å bryte opp noen av disse tolkningene og holdningene. Vi skal, i en sammenblanding av ganske kraftfulle utsagn, også se at det trer fram andre tanker knyttet til radikal og radikalisering:

Mathilde: Når jeg lærte om radikalisering på ungdomsskolen, så forstod jeg det som at noen kjemper i mot noe som er gjort på en bestemt måte, men så vil de gjøre noe på en ny måte, prøve å gjøre det annerledes, ehm, og jeg synes ikke det burde være et negativt ord, for det kan, det trenger jo ikke handle om farlige ting, det er jo liksom bare å gjøre noe på en annen

måte, så det ødelegger jo ordet litt på en måte da – med å si at det skal bety ekstremisme, og det skal bety terror.

Jonathan: Hvis du trekker det til medias påvirkningskraft, så er det jo ingen tvil om at, ehm, hvis du hadde scrollet på VG og sett ”terror i skyskraper”, så tenker 98% at det er muslimer som har stått bak, så sånn er det bare.

Petter: Ehm, jeg tror ikke det er mange som er uenige med meg når jeg sier at, eller når jeg hører at det har skjedd en terrorhandling, så er de første tankene jeg tenker, er det en muslim som har gjort dette? Jeg tenker ikke – hvilken gruppe er det, men *er* det en muslimsk gruppe? Ikke det at, jeg har på ingen måte noe i mot muslimer – ikke på *noen* som helst måte, men det er det jeg forbinder det med, fordi jeg har fått så mye ´feed´ på det.

William: Det er mange andre produkter og temaer som har ”radikal” i seg – uten at det er negativt, men med en gang vi hører radikaliserings i nyheter, så blir det på en måte alltid negativt framstilt, så da blir du vant til det.

Bemerkning til utvikling i fokusgruppen

Når vi har kommet halvveis i intervjuet, er informanter og moderator ganske avslappet og komfortable sammen. Den spente og nervøse muren som var mellom oss innledningsvis, er brutt og informantene åpner seg. Det startet så forsiktig, hvor informantene var redde for å trække på muslimer og religionen islam, men det utviklet seg til en kultur hvor det er en usynlig, men likevel tydelig forståelse av at det ikke er rasisme som ligger til grunn for den tolkningen de gjør, men noe som vaker i ubevisstheden, og som jeg opplever de blir lettet over å få et klarere bilde av, en tydeligere adressat. De vil åpenhertig bare få fortelle hva de observerer og hvilke tanker de gjør seg om de temaene jeg legger fram.

5.10 Ungdommen om Kristiansands undergrunnsmiljø

Da jeg beveget meg mot temaet gjengriminalitet i Kristiansand, kviknet hele gruppen til, fordi de hadde diskutert dette samme morgen. Her er det mange meninger og forskjellige syn på årsak til voldsbølgen som ikke ser ut til å bli løst opp til tross for de mange tiltak og den

tunge satsingen. I størst grad mener gruppen det har å gjøre med utenforskap og ensomhet, men vi skal se at det er andre oppfatninger også:

M: Hva tror dere er årsaken til at flere og flere søker til undergrunnsmiljø, som i stor grad utøver grov vold og kriminalitet?

William: Jeg opplever at dette med ”image” rundt det å være kriminell har snudd seg 180 grader, for når vi gikk på ungdomsskolen var det kanskje to som røykte hasj, og de ble, ehm, de ble jo ikke mobba da, (gruppa ler) men de ble sett skikkelig ned på. Det var de som var ”outsidere”. I dag er det helt motsatt, for i dag er det prestisje å ha den makta at folk er redd for en, at en røyker hasj og driter i regler. Folk snakker mye om utenforskap, fattigdom og bla bla bla, og det er sikkert noe av grunnen, men jeg kjenner en som sikkert er en av de rikeste i Kristiansand, og han har snudd helt rundt og droppa ut fra alt. Han hadde hatt penger til *hva* han ville, men han vil ha spenningen. Det hadde aldri vært så ille hvis ikke sosiale medier hadde vært inne i bildet, og det, ehm, det får gjengkriminaliteten til å gå på steroider. (Gruppen er alvorlig, men ler av beskrivelsen) Det hadde ikke vært i nærheten hvis ikke det var for Facebook og Snap. Det har gått i bølger, men det har aldri vært så ille som det er nå.

Benjamin: Jeg tror det har mye med etnisitet å gjøre, og, ehm, kultur. For et par uker siden eller noe, (han kvier seg litt) ehm, da ble jeg plutselig slått rett ned av en fyr, og, ehm, det var fordi, eller alt var bare en misforståelse, men han mente han hadde rett til å ta hevnen for kompisen, og, ehm, for det gjorde de der han kom fra, og da er du jo ikke akkurat så veldig godt integrert, ehm, når du tar med deg sånne skikker fra det landet du kommer fra og gjør det samme i Norge.

Maria: Men, eh, jeg føler, eller, det er ofte sånn at, for eksempel da den slåsskampen mellom Kvadraturen og Tangen (to videregående skoler i Kristiansand) og det var om det på nyhetene, ehm, det var jo mange hvite som var involvert i den slåsskampen, men de viste kun de fargede, og da, ehm, ja da sa jo bestefar selvfølgelig at det er *de* som er problemet. Så, ehm, da blir jo bestefars fordommer på en måte helt innafor da, fordi de framstiller det sånn.

Mathilde: Eh, jeg forstår godt at det er mange utlendinger som ikke føler de passer inn her.

M: Hvorfor? Mathilde: Jo, men, ehm, det er jo mange som ikke er så godt integrerte fordi at de ikke vil. Ehm, foreldrene er jo redd mange ganger, eh, egentlig er det, jo, men si hvis faren

er taxi-sjåfør, og alt han har av kontakt med nordmenn, er at han kjører de hjem fra byen klokka tre om natta, det, eh, jeg tror ikke jeg heller ville synes noe om at mine barn skulle bli sånn. Så når ungdommen ikke finner noen plass, er det lett å menne seg med sine, eller, ja.

Under samtalen om undergrunnsmiljø i Kristiansand opplevde jeg at det var oppgitthet, irritasjon og maktesløshet. Som jeg tok opp i innledningskapittelet, er internett en maktfaktor i ekstreme miljø. Ungdom i dette miljøet beveger seg mellom en isolasjon foran dataskjermen og den sosiale arenaen der det ekstreme deles gjennom sosiale medier. Noe av det jeg ble mest overrasket over var informantenes klare oppfatninger om at status oppnådd ved å være ekstrem, er en vesentlig del av hva som for enkelte oppleves som lukrativt med undergrunnsmiljø. En annen viktig faktor som kom fram under samtalen var at det hersker en overbevisning om at miljøene ikke hadde vært så ekstreme hvis ikke det var for sosiale medier. Slik en av de unge guttene sa:

” Det hadde aldri vært så ille hvis ikke sosiale medier hadde vært inne i bildet, og det, ehm, det får gjengkriminaliteten til å gå på steroider. Det hadde ikke vært i nærheten hvis ikke det var for Facebook og Snap. Det har gått i bølger, men det har aldri vært så ille som det er nå”.

Jeg fulgte nøye med på informantenes reaksjoner da denne uttalelsen kom, om de var overrasket eller uenige, men jeg opplevde at de var samstemte og bekymret. Noe av årsaken til bekymring og maktesløshet kan være knyttet til vanskelighetsgraden i å kontrollere alt som foregår på ungdommenes telefoner. Internettet er noe av det mest utfordrende innen kriminalitetsforebyggende arbeid. Det er langt vanskeligere å i dag kartlegge gjenger som krever oppfølging. På nitti-tallet, da smarttelefonen ikke var en del av samfunnet, hadde politiet langt større kontroll over for eksempel høyre ekstreme miljø. Dette kan være en av årsakene til at miljøene i Kristiansand aldri har vært vanskeligere å løse opp, og som vi så gjennom samtalen med informantene, er det et tema som opptar og uroer dem.

5.11 Ungdommen om dialog

Vi har nå kommet til siste del av fokusgruppen, og det er dialogen som er fokuset her. På dette tidspunktet var ungdommen komfortabel med å fortelle fritt. Jeg opplevde at de ønsket å bidra med erfaring i tillegg til at de var oppriktig nysgjerrige på temaet. Dialogen får særlig

plass i kapittel 6, og jeg plukker der opp enkelte av ungdommens utsagn som del av en videre diskusjon i lys av teori, analyse og empiri. I dette delkapittelet lar jeg derfor svarene få stå fritt slik det utspilte seg i fokusgruppen. Dette er også et valg tatt av hensyn til at informasjonen som her kommer fram er viktig å ha som et grunnlag til kapittel 6.

M: Hva er dialog?

Jonathan: Dialog er ansikt til ansikt – hjerte til hjerte!

Benjamin: Det er en samtale mellom to, eller flere?

M: Hvordan tror dere dialog fungerer i forebygging av ekstremisme?

Jonathan: Jeg føler det blir alt for pinglete! Ehm, for jeg tenker de som har blitt ekstremister har blitt så overbeviste av at, eh, ”det jeg har – det jeg tror på er det rette, og det *skal* du tro på”, og det med å komme med (gjør seg svak og lavmælt i stemme og i holdning) ”nei, uff, du har blitt utsatt for det og det” – *Nei!* Jeg tror ikke det fungerer – det må kraftigere tiltak til, man må ... (smeller knytteneven i bordet) Akkurat som med ungdomsgjengene! (Han rister på hodet) Ja, men jeg blir så *forbanna!* De er så usikre, men så tror de liksom at de har funnet sin plass ... (Rister oppgitt på hodet)

M: Hvordan tror du dialog vil kunne fungere som forebygger av fordommer? Jonathan: Ehm, jeg tror det vil ha en viss effekt der og da, ehm, men i det store bildet så tror jeg det er andre alternativer som er bedre. M: Hvilke? Jonathan: Ehm, hvis det da gjelder ekstremisme, så tror jeg du må fjerne de fra de ekstremistiske vennene, og det gjør du *ikke* gjennom dialog! Du kan ikke møtes en gang i uka for å snakke om – ”Øy! Du må ikke være ekstremist!” Og så kommer du hjem til dine, også spør de: ”Øy! Var det gøy på møte i dag?” ”Øh, det var køddete!” Du må ta - (smeller handa i bordet igjen) *Nei! Sånn! Du skal leve sånn!*

William: Eh, jeg tror at dialog er veldig bra for å forhindre det, eh, person til person. Du kan ikke, men, eh, når noen allerede har veldig ekstreme oppfatninger så er det – ikke i alle tilfeller, men i mange – helt umulig. Det blir nesten som en psykisk lidelse, du kan nesten ikke gjøre noe med det ... Og den amerikanske måten med å fengsle og torturere fungerer jo heller ikke – det har jo *null* effekt, men jeg tror dialog kan være veldig god til å forhindre hvis noen er på vei til å bli ekstremister. Jeg tror at alle former for fordommer lett kan brytes

ned gjennom at du har en dialog med en person du gjenkjenner deg selv i, og da klarer å se andre synspunkter, og ehm, det er forskjell på å lese noe og å være med en person fjes til fjes. Å høre andres meninger da, da blir det mer personlig og du forstår det mye mer.

M: Er det tilrettelagt for dialog om vanskelige tema her på skolen? William: Nei! Vi har debattpanel av og til, men jeg føler ikke at det hjelper. M: Inviterer disse debattene til dialog, eller er det mer at noen kommer og forteller, holder en samtale gående seg i mellom i panelet? William: Njaja, det er ikke noen dialog nei. Jonathan: Vi er ikke interessert nok! (Gruppen er stille, og det er litt intenst akkurat nå, to av informantene viser tydelig frustrasjon)

Mathilde: Ehm, jeg tror dialog kanskje er noe av det viktigste for å forebygge, fordi at du trenger på en måte, når du er usikker, så trenger du å snakke med andre og høre andres innspill. Da reflekterer du litt mer og skjønner andres syn på ting, men jeg merker mer og mer at skolen og lærer burde bli flinkere på det, fordi de sier sånn: Ja, du kan gå til rådgiver å prate hvis du sliter med noe, så får du vite det på begynnelsen av skoleåret – og så er det det! Men på ungdomsskolen har du en lærer over tre år, læreren blir bedre kjent med deg, og kan se deg hvis du er lei deg og sliter, og da tar de ofte tak i det. Mens på videregående ... ehm, og vi hadde jo en elevundersøkelse om hva de synes er vanskelig på skolen og sånn, og da var det mange som sa at de trenger læreren til å passe mer på de, ehm, for de føler lærerne er litt som maskiner, som går inn, har timen – og så går de ut igjen. De vil at lærerne skal ta litt mer initiativ til å spørre litt, ehm, det er lov å spørre de litt om hvordan de har det, om det er noe de sliter med hjemme og sånn. Så jeg tror, spesielt når du vokser opp, at de trenger noen som er litt eldre, og lærere ser det litt oftere også, for de jobber så mye med mennesker at de ser når noen sliter med noe, og da tror jeg det er viktig å ta kontakt.

Maria: Ehm, ja, jeg tenker sånn at å ha dialog med ekstremister da, er veldig nyttig, at du lytter til dem. For jeg så på en dokumentar om en som møtte noen ekstremister, og jeg har aldri sett det fra deres synsvinkel da. De er jo ensomme, og det er jo på en måte et fellesskap i det. Sånn i IS da, det er jo et fellesskap i det, så jeg føler det er veldig viktig å lytte og ikke bare fortelle at sånn og sånn skal du gjøre, men heller finne tiltak som kan hjelpe på en måte, og ikke bare sjefe de rundt, tenker jeg.

Benjamin: Eh, i religion så var vi og besøkte en moské, og det hjalp når imamen viste hvordan de gjør det. Da får du litt mer innblikk i hva de fleste muslimer driver med på fritida,

eller når de er i moskeen, og vi fikk også stille spørsmål til imamen - om det vi ville egentlig, om homofili og sharia, og alt du måtte lure på, svarte imamen på.

Jonathan: Jeg tenker det at hvis du skal få en til å slutte med narkotika, så funker dialog én av hundre ganger. Hvis du skal slutte med narkotika, så må du ha personer rundt deg som aktivt jobber mot at du ikke skal ha tilgang på narkotika, så du må *stoppe* de! Og når du har vært uten narkotika i ... ja ... si et halvt år, kanskje før det og – *da* kan du begynne med dialogen. Så dialogen er viktig, det er ikke det, og jeg sier ikke at vi ikke skal prate, men først må det mer konkrete tiltak til – *før* vi kan starte med dialog.

Petter: Jeg tror at dialog er spesielt viktig innenfor forebygging, hvert fall når man er yngre, så har man veldig mange tanker, og på en måte det å få luftet de tankene da, med motsatte synspunkt, for hvis ikke vil de meningene gro seg mer og mer fast, at på en måte det synspunktet du har ikke blir utfordra så mye. Så hvis du vokser opp med et synspunkt og aldri får det utfordra, så vil det bli veldig vanskelig å få et nytt syn seinere i livet. Så jeg tror at dialog er veldig viktig, også innenfor de som alt er ekstremister. Så det handler om å utfordre det synet de har, og ofte være veldig kritiske. Da føler jeg det er lov å komme med mer kritiske argumenter, og så må en holde diskusjonen i gang da, at du ikke kommer en gang og så er du ferdig. At du på en måte har den i gang, sånn at ekstremister og sånt ikke slipper helt unna, at de må ha en jevn konfrontasjon med de sine meninger. Det tror jeg er sunt!

M: Vi var inne på dette med medias makt og "lette" artikler som postes, og at folk flest ikke tar seg tid, frivillig, til å sette seg skikkelig inn i alvorlige ting som påvirker et samfunn, tror dere at en form for fordomsdialog kunne vært smart å få inn som en obligatorisk del i skoler? At man av og til kjører dialog-grupper? (Gruppen nikker og mumler at de er enige.)

M: Nå nikker alle, men kan jeg utfordre dere til å utdype litt, dele noen tanker?

Mathilde: Jeg tror nok det, absolutt, og da burde det komme inn i tidlig alder, for når man er barn så har man spørsmål om *alt* mulig, og da er det viktig å få inn at det ikke er noe forskjell på deg og meg, og den som går med hijab, den som går med håret løs liksom – at det er likt mellom alle.

William: Jeg tror det er viktig at ulike kommer sammen og diskuterer og stiller spørsmål, og har en *helt* åpen diskusjon, og så er jeg så *dritt lei* av at skolen alltid skal være så sensitive på alt, fordi, eh, du får ikke noe dialog når du skal følge den stramme retningslinja, og det er jo ikke noe poeng da, da kan du like så godt bare gå å lese om det! Du vil jo ha en dialog for å spørre de spørsmålene du egentlig ikke skal spørre!

M: At det er takhøyde for å ta den litt tøffe samtalen? William: Ja, at du konfronterer den *du* mener har et ansvar i å svare, for eksempel en imam da – ikke at jeg mener det selv, men hvorfor islam framstår så mye mer ekstremistiske enn andre og fører til terror. At du diskutere synspunktene! Det er jo ikke noe skolen, eller det har jo ikke skjedd! Eller jeg føler at da sier skolen: ”Hysj, du kan ikke si sånn!” (Er tydelig oppgitt og provosert) Du må ha en åpen dialog, du kan ikke ha en begrensa dialog – det hjelper ikke!

Benjamin: Jeg tenker at de fordomsdialogene dine må skje tidlig, for det er typisk at barn som er så lett påvirkelige blir fortalt hva de skal tro på, og som kanskje er veldig fordomsfullt overfor andre etnisiteter. Så du blir jo helt hjernevaska, eh, på grunn av at du ikke har noen andre synspunkter, eller andre synsvinkler, eller andre meninger og innspill som forklarer om andre ting her i verden.

M: Hvordan synes dere dette har vært? Hvordan har det vært å snakke om disse temaene?

Benjamin: Gøy og interessant! Maria: Veldig annerledes enn det jeg hadde trodd. Petter: Det har vært veldig interessant og veldig lærerikt på en måte.

M: Tror dere at dere i etterkant av dette vil tenke annerledes om noe?

Gruppen nikker. Benjamin: Ja, jeg kommer hvert fall til å være mer kritisk til nyhetene enn jeg var før. Gruppen: nikker og er enige. Sunniva: Ja, for en stoler jo liksom på det, for du tenker at det er den mest sikre kilden du har, men det er jo ikke alltid det er det. Jonathan: Jeg tenker litt sånn i forhold til, eller, jeg går jo i en kristen menighet, og der er det fokus på at en skal være snill med hverandre og se hverandre, og elske hverandre – ufortjent! Jeg tenker at jeg har blitt litt mer inspirert nå av dette.

M: Det tikker mot deres friminutt så dere skal få gå nå, men jeg vil bare få takke for deres tillit og åpenhet. Jeg er mektig imponert over hver og en av dere. Har dere noen spørsmål til meg?

Benjamin: Ja, hva slags prosjekt er egentlig dette?

M: Jeg er veldig interessert i å finne fram til bedre strategier for forebygging av utenforskap og stigmatisering, og da er det veldig viktig for meg å kunne samarbeide med ekspertene selv: dere. Deres erfaring og synspunkter er det viktigste ved hele dette prosjektet, og vil være helt avgjørende for å finne fram til strategier som kan bidra til økt gjensidig forståelse, så igjen: tusen takk.

I samtalen tredde det fram forskjellige forslag til dialogens rolle i bekjempelse av ekstremisme og fordommer. To av ungdommene mente at ekstremisme var sammenlignbart med avhengighet og psykisk lidelse, men hadde ulike måter å tilnærme seg løsninger på. For den ene var dialogen nærmest bortkastet, og for den andre var en samtale ansikt til ansikt en mulighet for utvikling. Tvang og frivillighet i forebygging ble også løftet fram. En av ungdommene mente den eneste løsningen for å komme ut av ekstreme miljø var tvang. En av de andre mente det viktigste var å lytte til ekstremistene selv. Samme informant hadde fått utvidet egen horisont etter å ha sett en dokumentar om IS og løftet fram ensomhet og fellesskap som viktige faktorer. En mer utbredt enighet var at dialog i forebygging av fordommer og utenforskap måtte inn tidlig i livet. Informantene uttrykker nytten og fruktbarheten av reflekterende samtaler, samtidig som at de informerer om at det er en mangelvare i deres egen hverdag.

Kapittel 6. Diskusjon om analysen og studiens funn

”Oversett ikke ord for ord, men mening for mening”

Sophronius Eusebius Hieronymus

6.1 Ungdommens identitet – selve ankeret

Det er gjerne i ungdomstiden man oftest stiller seg spørsmål om hvem man er. De skal snart tre inn i de voksnes rekker, samtidig som det herjer av hormoner og en trang til å være ivaretatt. Det er mulig de selv tenker de helst vil frigjøres, men det er også mulig at ungdomstiden er en av de fasene man trenger veiledning som mest. I *Elevens verden – Innføring i pedagogisk psykologi* (2006) definerer Imsen identitet slik:

”Identitet er en følelse av tilhørighet i forhold til fortid, nåtid og framtid. Identitet innebærer å ha en stabil og trygg selvoppfatning og å være seg bevisst sin sosiale forankring” (2006: 433).

Derfor står begrepet ”identitet” helt sentralt i forsøket på å forstå hvordan ungdommen danner sin identitet i et multikulturelt samfunn med et massivt press fra sosiale medier. Krogseth (2001) skriver at vi trenger identitet for å unngå kaos, oppløsning og forvirring, men jeg tror at forvirring og kaos er noe som er vanskelig å unngå i ungdomstiden – til tross for god forankring i hjem og samfunn. Ungdommen jeg samarbeidet med framstod alle som mye tryggere enn den ungdommen jeg vanligvis jobber med, og det er muligens derfor det er størst fokus på minoritetsungdommen. Den ene informantene uttalte følgende om dobbeltdrapet ved Wilds Minne skole i 2016:

”Når etnisk norsk ungdom som har *alt*, kommer fra et ressurssterkt og kristent hjem, løper rundt og dreper for 300 kroner - ja da, *da* blir jeg forbanna”.

I etterkant av det brutale dobbeltdrapet på en somalisk gutt på 14 og en tilfeldig forbipasserende kvinne, var det svært lite fokus på majoritetsungdoms holdninger til minoritetsungdom. Jeg sporet en frustrasjon og et sinne i ungdommene da vi hadde dette

oppe som tema i fokusgruppen. Jeg kunne ha gått enda nærmere disse emosjonene, men jeg ville holde fokus på spørsmål som var tettere knyttet til min problemstilling. Det som kommer tydelig fram, er at det negative inntrykket ungdommen daglig får, handler om minoritetsungdom – ikke majoritetsungdom, til tross for at udåden som skjedde i Kristiansand ble utført av en ”vanlig” norsk ungdom. Det var forventet at en annen etnisitet stod bak de tilsammen 60 knivstikkene (Lohne, 2017).

Informantene påpekte også nettopp dette rundt terrorangrepet på regjeringskvartalet og Utøya i 2011:

”Hadde det vært en muslim som stod bak, hadde det vært *mye* hat i omløp – både i media og i samfunnet forøvrig”.

Den forvirringen som er å spore i ungdommen er forståelig da det er en massiv mediedekning på potensielle trusler fra innvandrere, samtidig som at vi i Norge, foreløpig, kun kan adressere ekstremistiske hendelser til etnisk norske. Derfor tror jeg også det er viktig å se til en annen definisjon av identitet, en som er mer tilpasset den multikulturelle verden vi lever i. For da de to andre definisjonene referer til identitet som en stabil kjerne, knytter Skeie (2001) begrepet til noe man skaper i en mengde forskjellige møter med gruppetilhørighet, familie, oppvekststed, livsfase, idealer, tro, nasjonalitet og etnisitet (2001: 23). På den ene siden har ungdommen fortalt at de ikke har minoritetsungdom i nærmeste vennekrets, kun i den ytre kretsen og på skolens arena, eller trening. Som en informant påpekte, man holder seg mest sammen med dem som er mest lik en selv:

”En holder seg stort sett med dem som er like, så sånn er det bare – for alle”.

På den andre siden uttrykker de, som vi har sett, respekt og en kjærlighet for ulikhet. Disse motsetningene kan tyde på en aksept for både ulikhet og likhet, samtidig som det fra akkurat denne informantens side kan være en uttalelse basert på at han føler en stabil identitet, men som likevel kolliderer med viljen til å utvide sin nærmeste vennekrets. Det var ulike tilnærminger og årsaker blant ungdommen til hvorfor de ikke hadde minoritetsungdom i nærmeste vennegjeng, men de hadde ikke en bestemt årsak bak. Er det noe ved deres holdninger som gjør at de fastholder å ha ”like” som sine nærmeste?

Krogseth (2001) skriver litt om analyse av identitet. Han tar tak i forholdene mellom pluralisme og identitet på kulturanalytiske premisser. Krogseth stiller blant annet spørsmål til hva en slik problematikk forteller om samtidskultur, og hvorfor det er aktuelt å se nærmere på i vår kulturkontekst (2001: 16) I hans analyse er det særlig tre begrep som står sentralt: pluralisering, differensiering og individualisering. Disse er representanter for vår samtid. Dette anvendes igjen for å kunne vise til en sammenheng mellom det ytre samfunnsmessige plan- og det indre, altså det mentale plan (2001: 18). Det er en splittethet mellom disse to planene jeg sporer i ungdommene. Pluralisering, forstått som mangfold, ulike kulturer, livssyn og levesett, (Berg, 2014) er en helt vesentlig del av ungdommens realitet, liv og hverdag, på et helt annet nivå enn deres foreldre og besteforeldre. Vi lever i ett og samme samfunn alle som en, men ungdommen er født inn i en tid hvor dette er en naturlig sammenblanding, mens det for de eldre generasjoner har skjedd mer gradvis, og kanskje er det noe av årsaken til at det er vanskelig å ta disse samtalene – uansett etnisitet? At generasjonene ikke helt forstår hverandres utgangspunkt, og at de har formet identiteten på relativt ulike vis?

6.2 Stereotype holdninger – ei blindsoner i ”generasjon kjærlighet?”

”Det er her de emosjonelle mekanismene i fordomsproduksjonen møter de kognitive. Hvordan vi definerer oss selv, vår egen gruppe og hvem vi hører til gjennom kontrasten til ”de andre”. Det betyr at endring i bildet av ”de andre” også får konsekvenser for vårt bilde av vår egen gruppe, ja, av oss selv. Og endring av selvilde er en langt tyngre prosess enn det er å korrigere en feiltakelse om noe som ikke spiller noen rolle. Altså: Stereotypier om andre er viktig for de definerer hvem vi selv er” (Nustad, 2014: 22).

Nustad peker i dette sitatet på noe veldig viktig: ”Vi” blir bedre kjent med oss selv gjennom en speiling i ”de andre”. Dermed utvikler begge parter seg gjennom hverandre. Endrer stereotypien seg, endres også den gruppen man kjenner seg igjen i. Dette har en interessant sammenheng med avhandlingens tematikk fordi: Dersom representasjoner av begrep og religion blir mer nyanserte, kan det gi muligheter for en holdningsendring – begge veier. Noe av det som kom klarest fram i materialet, var ungdommens overbevisning om at radikaliserings i størst grad tilhører muslimer og ekstremisme. Mye av årsaken til overbevisningen plasseres på medias makt og deres vinkling av begrepet. Det kan helt klart

være at den intensive bruken av sosiale medier er med på å påvirke i den retningen, slik ungdommen selv hevder, men kan det i tillegg ligge noen generelle holdninger i befolkningen som gjør gruppen ekstra utsatt for stigmatisering? Rapporten *Holdninger til jøder og muslimer* (Hoffmann & Moe, 2017) inneholder resultater fra to undersøkelser om holdninger til disse minoritetene. Studien baserer seg på en undersøkelse fra 2011, som HL-Senteret har gjentatt fem år etter for dermed å kunne følge utviklingen av holdninger over tid.

Resultatene fra befolkningens holdninger viser at negative stereotypier av muslimer er utbredt i det norske samfunnet. Samlet sett er det 34,1% av befolkningen som har utpregede fordommer mot muslimer. Respondentene støtter opp om påstanden ”Muslimer har selv mye av ansvaret for økende muslimhets”: påstanden ”Muslimer vil ikke integreres i det norske samfunnet” støttes av hele 42%; 39% støtter ”Muslimer utgjør en trussel mot norsk kultur”; 30% støtter at ”Muslimer ønsker å ta over Europa”. I tillegg er det forholdsvis mange som uttrykker negative følelser og sosial avstand overfor muslimer. 27,8% føler motvilje mot muslimer, og samlet sett er det 19,6% som vil mislike å ha muslimer som naboer eller i vennekretsen (Hoffmann & Moe, 2017: 7-8).

Både for antisemittiske og muslimfiendtlige holdninger gjelder at forekomsten er høyere blant menn enn blant kvinner, blant eldre enn blant yngre, blant personer med lav utdanning enn blant dem med høy utdanning. Fremmedfrykt, innvandrerskepsis og holdninger knyttet til Midtøsten-konflikten er viktige forklaringsvariabler. En nærmere analyse viser at muslimfiendtlighet i større grad er beslektede holdninger enn motsetninger (Hoffmann & Moe, 2017: 8). Etter å ha lest i rapporten finner jeg en sammenheng mellom ungdommens holdninger og hva som kan være en påvirkning fra hjem og eldre familiemedlemmer. Ungdommen trakk opp eksempler med besteforeldre som for dem virket uvirkelige, og forklarte det med generasjonsforskjeller, at tidene har forandret mye og at de selv er en del av ”generasjon kjærlighet”. Som den ene informantene trakk fram:

”Men, jeg føler, eller, det er ofte sånn at, for eksempel da den slåsskampen mellom Kvadraturen og Tangen (to videregående skoler i Kristiansand) og det var om det på nyhetene, ehm, det var jo mange hvite som var involvert i den slåsskampen, men de viste kun de fargede, og da, ehm, ja da sa jo bestefar selvfølgelig at det er de som er problemet. Så, ehm, da blir jo bestefars fordommer på en måte helt innafor da, fordi de framstiller det sånn.”

Samtidig uttrykker samme informant tidligere at:

”Ehm, jeg har bare sånn masse barndomsvenner da, på Facebook, som har skrevet sånne innlegg om at islam er ikke problemet, og masse sånn da, fordi de er muslimer og prøver å fremme religionen deres på en god måte, så det er liksom, det er veldig sånn delt syn. Men så er det veldig mange som kommenterer på en måte at det er jo problemet, eller sånn jeg ser det da, islam er jo et problem, men det er ikke et problem at folk er muslimer, men det er på en måte hvordan de tolker religionen sin da. Så de prøver på en måte ... Eller – jeg vet ikke.”

Ungdommen virket å være helt bevisst de ulike holdningene deres generasjon har, sammenlignet med de eldres, men som jeg stadig merket meg, var det forvirring og en todelt holdning i ”generasjon kjærlighet”. De er oppdaterte på en helt annen måte enn sine besteforeldre var det gjennom bruk av smarttelefon og sosiale medier, og de mener i denne sammenheng at det har en negativ påvirkning ettersom begrepet ”radikalisering” er noe de tilknytter muslimer – ufrivillig. De mener media har ansvar for den holdningen de har, samtidig som at det trer fram spor av en gjennomtenkt avveining av hva islam framstår som for dem – altså uavhengig begrepet ”radikalisering”. Kanskje er det ei blindsoner i hva de har plukket opp av stereotype holdninger i samfunnet, og kanskje forsterkes disse holdningene gjennom sosiale medier? Ungdommen ønsker og evner å ha langt større aksept for legning og ulike religioner, men de kan samtidig være farget av de generelle holdningene som eksisterer i befolkningen. En av informantene og forfatteren av ”generasjon kjærlighet”, sa dette:

”Hvis du trekker det til medias påvirkningskraft, så er det jo ingen tvil om at, ehm, hvis du hadde scrollet på VG og sett ”terror i skyskraper”, så tenker 98% at det er muslimer som har stått bak, så sånn er det bare.”

Denne personen er altså veldig bevisst vinklingen i medias dekning av terror, og at den er formet på en måte som gjør det lett for leseren å assosiere terror med muslimer. Utsagnet er kort og direkte. Han framstod som helt trygg og ærlig i denne oppfatningen jeg også tolket som han mente var en fellesnevner av en holdning i befolkningen generelt, nemlig at terror assosieres med muslimer. Men i forkant av dette uttalte samme informant følgende:

”Ja, eh, jeg tror at, ehm, denne unge generasjonen – eller oss da, vi har ikke opplevd det våre besteforeldre opplevde, for eksempel krigen, eller alle de sterke motsetningene til hverandre,

så – vi vokser mer opp i en kjærlig, ehm, altså vi er generasjon kjærlighet, hvor fordommer ikke er så store som de var, og hvor synet på homofili er, eh, ja, de fleste aksepterer homofile i vår generasjon, og de fleste er ikke rasister.”

I denne delen av samtalen gir den unge gutten uttrykk for at han tror det er en forskjell mellom den eldre og den yngre generasjonen. Han antyder at den eldre generasjonen er vokst opp med konflikt og derfor tenker i de baner om ting som skjer i dagens samfunn. De unge er på en annen side vokst opp med mangfold og aksepterer forskjellighet lettere.

Jeg tror ungdommen står i et dilemma i dag. De har utviklet sin synsvinkel og er motiverte for å være åpenhjertige og inkluderende, men samtidig er de til stadighet under et press av medias dekning av nyhetssaker de mener forsterker fordommer, og den naturlig iboende frykten for terror, skepsisen deres nære og kjære formidler, og en egen identitetsutvikling midt oppe i alt. I det førmoderne samfunnet var det religionen som virket integrerende og identitetsgivende. Det moderne, globaliserte samfunnet preges av et mylder av muligheter, og dermed kan identitetsutvikling bli problematisert i en mer forsterket grad. På 80-tallet skreiv G. Thomas om TV og media som virket integrerende for et samfunn, og dermed identitetsgivende (Krogseth, 2001: 81), men massemedienes verden er fundamentalt forandret fra den tid. I dag har hver og en av mine informanter sin egen iPhone, nettbrett, iMac etc. De har en ubegrenset tilgang til internett – i tillegg til alle TV-kanaler. Det som virket samlende for få tiår siden, er i dag splittende. De har utallige steder, programmer og grupper de kan søke til. Kanskje er forankring og fast tilhørighet viktigere enn noen sinne for individet? Krogseth (2001) hevder at ungdommer finner nye former for integrasjon i subkulturer, og dette forsøket på å oppnå sin egen plass i subkulturer er sentralt i identitetsproblematikken, fordi identitet blant annet handler om å bevisstgjøres sin egen sosiale forankring og gruppetilhørighet. Det kan bli svært utfordrende i en kultur, som igjen er en del av en større kultur. Ungdommen kan dermed være mer sårbare for ungdomsvold og ekstremistiske miljø (Krogseth, 2001: 73).

Jeg tror, på bakgrunn av empirien fra ungdommen, at denne hverdagen i medie-verdenen også er et virkelig fremmed fenomen for de eldre i familien, og det kan dermed også bli ytterligere komplisert å slå røtter i en fastere identitet. Det er et gap mellom generasjonene som kan virke utviklende på noen områder, og hemmende på andre områder, som for eksempel muligheten til å forstå hverandre. Det positive kan være at den mer spredte og

bevegelige identitetsutviklingen i dag kan gjøre det enklere for de yngre generasjonene å forstå hverandre. En av informantene sier:

”Ja, jeg tror egentlig at de avisartiklene bare skaper fordommer hos folk, og, ehm, egentlig så tror jeg ved generasjonsskiftet, sant, at når vi blir eldre og får barn - og de får barn igjen, og jo mer moderne samfunnet blir, jo lettere blir det kanskje å bli opplyst om sånne type saker da. Mine besteforeldre, de er jo gamle og har ikke den samme kunnskapen om teknologi som vi har, så det kan jo godt hende at eldre har et litt sånn konservativt syn på innvandring, og sånne ting som først har blitt et problem nå i nyere tid. Ehm, så jeg tror egentlig det kommer til å hjelpe med tiden, men samtidig, ting må jo gjøres også.”

Igjen ser vi at forskjellen mellom generasjonen framheves. I dette tilfellet peker den unge gutten på kontrasten fra besteforeldrenes konservative syn på innvandring, og at han tror dette synet vil utfases gjennom kraften i teknologi og generasjonsskifter.

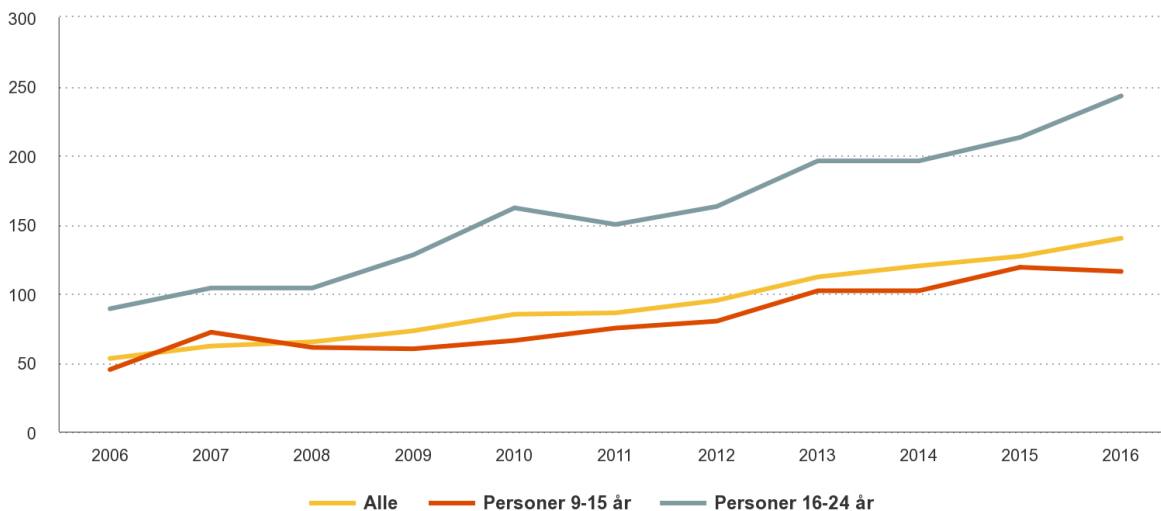
6.3 Internettet før dialogen – motsatt og derfor problematisk?

I fokusgruppen ble dialog som forebygger snakket om. Noen var tilhenger av dialog og savnet en større del av den i skolen. Andre mente at dette er et ”for pinglete tiltak”.

Ungdommen bærer i stor grad de to stemmene jeg har hørt i samfunnet forøvrig. Enten er man blant dialogens forkjempere, eller så er man blant dem som nærmest latterliggjør den. Ved å ta utgangspunkt i materialet ønsker jeg å se nærmere på begge synspunkter. Ikke for å vise til hva som er riktig eller galt, men for å belyse viktigheten av den utviklingen ungdommen i etterkant av intervjuet mente de selv hadde hatt i oppfattelse av tema, seg selv og hverandre. Jeg tror det er viktig å kunne påpeke effekten av refleksjon rundt tematikken og de daglige valg og holdninger man står i, og kanskje spesielt viktig er det for ungdommen å få en mulighet til sentre noen tanker seg i mellom i den livsfasen de står i som identitetsbyggere.

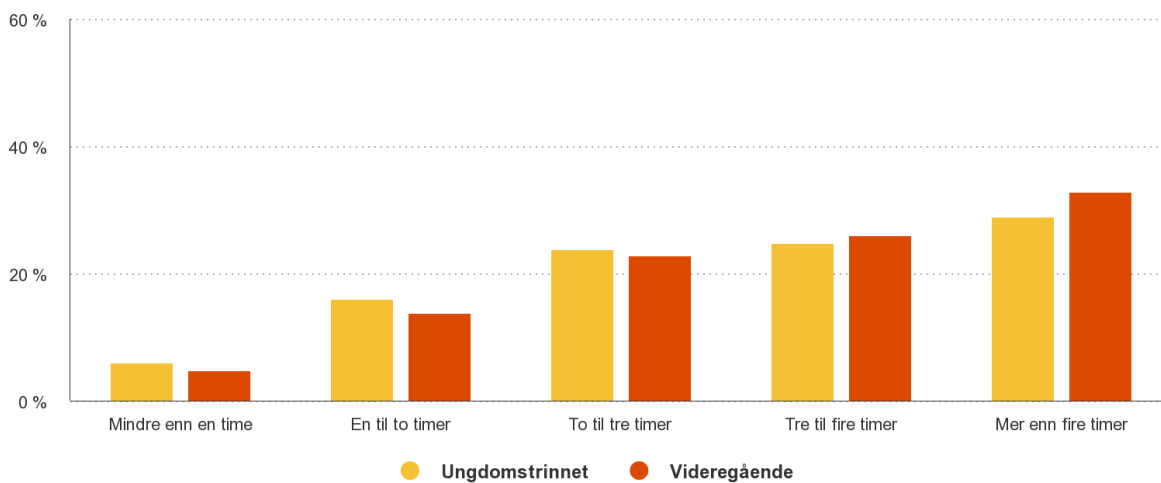
Tiden som blir anvendt på sosiale medier, har muligens også en konsekvens for tiden til samtalen. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (bufdir) har gjort en kartlegging av den utviklingen og de utfordringer som oppstår i forbindelse med internett. Jeg går ikke inn på alle de aspektene, men to av tabellene gir en oversiktlig framstilling av det faktiske omfanget:

Minutter brukt til Internett en gjennomsnittsdag, etter alder. 2005-2016

Kilde: SSB/Norsk mediebarometer, tabell 04519

Utenom skolen, hvor mange timer ungdommer bruker foran en skjerm i løpet av en dag. Tall fra 2016.

Kilde: NOVA 2017

Tabellene gir begge et godt bilde av ungdommers vaner med internett, og i materialet finner man klare uttalelser om den makten de opplever internettet har i hverdagen, samt over de holdninger de opparbeider seg. Sammenlignet med tidsbruken som er satt av til dialog om eventuelle utfordringer rundt dette, er i følge mine informanter lik null. Da jeg spurte dem om dialogens plass i skolen og om de tema vi har hatt fokus på i gruppen, er det følgende svar jeg særlig hefter meg ved:

”Vi har debattpanel av og til, men jeg føler ikke at det hjelper. M: Inviterer disse debattene til dialog, eller er det mer at noen kommer og forteller, holder en samtale gående seg i mellom i panelet? Njja, det er ikke noen dialog nei. Vi er ikke interessert nok! (Gruppen er stille, og det er litt intenst akkurat nå, særlig to av informantene viser tydelig frustrasjon)”

Da jeg spurte dem om hva slags dialog de ønsket seg i skolen, fikk jeg som svar:

”Jeg tror det er viktig at ulike kommer sammen og diskuterer og stiller spørsmål og har en helt åpen diskusjon, og så er jeg så *dritt lei* av at skolen alltid skal være så sensitive på alt, fordi, eh, du får ikke noe dialog når du skal følge den stramme retningslinja, og det er jo ikke noe poeng da, da kan du like så godt bare gå å lese om det! Du vil jo ha en dialog for å spørre de spørsmålene du egentlig ikke skal spørre!”

Jeg fulgte opp med å spørre: At det er takhøyde for å ta den litt tøffe samtalen?

”Ja, at du konfronterer den *du* mener har et ansvar i å svare, for eksempel en imam da – ikke at jeg mener det selv, men hvorfor islam framstår så mye mer ekstremistiske enn andre, og fører til terror. At du diskutere synspunktene! Det er jo ikke noe skolen, eller det har jo ikke skjedd! Eller jeg føler at da sier skolen: Hysj, du kan ikke si sånn! Du må ha en åpen dialog, du kan ikke ha en begrensa dialog – det hjelper ikke!”

I forkant av intervjuet satt jeg i lunsj på lærerværelset med informantens lærer. Da jeg spurte læreren om han trivdes på KKG, nevnte han at han trivdes bedre i jobb som ungdomsskolelærer, og at årsaken til dette hvilte på at det ikke var tilrettelagt for å bygge en relasjon og et forhold til elevene i videregående skole. De var alle overlatt til seg selv, og det var et veldig overfladisk forhold. Han reagerte blant annet på dette fordi elevene har et behov for det båndet i den fasen de står i. Det var ikke tid til å gå mer i dybden av det, men dette slo meg virkelig da en av informantene sa følgende under intervjuet:

”Ehm, jeg tror dialog kanskje er noe av det viktigste for å forebygge, fordi at, du trenger på en måte – når du er usikker – så trenger du å snakke med andre og høre andres innspill. Da reflekterer du litt mer og skjønner andres syn på ting, men jeg merker mer og mer at skolen og lærer burde bli flinkere på det, fordi de sier sånn: Ja, du kan gå til rådgiver å prate hvis du sliter med noe, så får du vite det på begynnelsen av skoleåret – og så er det det! Men på

ungdomsskolen har du en lærer over tre år, læreren blir bedre kjent med deg, og kan se deg hvis du er lei deg og sliter, og da tar de ofte tak i det, mens på videregående ... Og vi hadde jo en elevundersøkelse om hva de synes er vanskelig på skolen og sånn, og da var det mange som sa at de trenger læreren til å passe mer på de, ehm, for de føler lærerne er litt som maskiner, som går inn, har timen – og så går de ut igjen. De vil at lærerne skal ta litt mer initiativ til å spørre litt, ehm, det er lov å spørre de litt om hvordan de har det, om det er noe de sliter med hjemme og sånn. Så jeg tror, spesielt når du vokser opp, at de trenger noen som er litt eldre, og lærere ser det litt oftere også, for de jobber så mye med mennesker at de ser når noen sliter med noe, og da tror jeg det er viktig å ta kontakt.”

Informantene etterlyser en ærlig og åpen samtale om vanskelige tema og trenger og ønsker seg tettere bånd med læreren. Akkurat i dette tilfellet er jo det påvist gjensidig mellom lærer og elev, og som det stadig dukket opp i fokusgruppen, er mangel på tid dilemmaet. Læreren har også vanskelig med å få tiden til å strekke til, for det foreligger en læreplan som skal pløyes, og skal det gjøres noe med tidsklemma, må det antakelig bli en obligatorisk del av opplegget i skolene.

Dialogen er ment å fungere som ei bro mellom hoder, og ungdommen selv er frustrerte over at dette ikke er mer tilrettelagt. I materialet så vi også at ungdommen hadde klare tanker rundt dialogens bidrag som utvikler av gjensidig forståelse, og om den burde få sin obligatoriske plass i skolen:

”Jeg tror nok det, absolutt, og da burde det komme inn i tidlig alder, for når man er barn så har man spørsmål om *alt* mulig, og da er det viktig å få inn at det ikke er noe forskjell på deg og meg, og den som går med hijab, den som går med håret løs liksom – at det er likt mellom alle.”

En annen sa dette:

”Jeg tenker at de fordomsdialogene dine må skje tidlig, for det er typisk at barn, som er så lett påvirkelige, blir fortalt hva de skal tro på, og som kanskje er veldig fordomsfullt overfor andre etnisiteter. Så du blir jo helt hjernevaska, eh, på grunn av at du ikke har noen andre synspunkter eller andre synsvinkler eller andre meninger og innspill som forklarer om andre ting her i verden.”

Ungdommen var i stor grad samstemte om at dialogen må inn i tidlig alder, og alle deres kloke svar viste hvor reflekterte de er rundt forebygging av fordommer i et multikulturell samfunn, men mitt fokus ligger primært på at de selv, på dette tidspunkt og i en brytningsfase fra barn til voksen, selv har et stort behov for å reflektere over temaer som kan virke inn i deres identitetsutvikling. Oddbjørn Leirvik (2007) sier dette om dialog som møteplass i skolen:

”Anten ein er innfødt eller innvandrar trengst det møteplassar der dei som trur forskjellig kan bli litt klokare på kvarandre, litt meir knytta til kvarandre, litt meir forplikta overfor kvarandre – møteplassar der ein også kan bli trena i å finne konstruktive konfliktløysingar der gnisninger ikkje er til å unngå” (Leirvik, 2007: 68).

Disse ordene vil jeg supplere med det faktum at det tradisjonelt sett har vært slik at dialogrommet har vært på en svært liten arena, med et lite publikum, som stort sett har vært ”ei form for øving for dei som vil at religionen skal vere noko meir enn eit kulturelt sjølvforsvar og som har overskot til å vere nysgjerrige” (Leirvik, 2007: 68). Dette synes jeg dekker godt opp under ungdommens egne tanker og etterspørsel. Det er elleve år siden dette ble skrevet, men det er like aktuelt i dag. Det har vært tiltak som alle var i beste hensikt, både i form av inkludering og forebygging av utenforskap, men majoriteten er i stor grad ikke med i detaljene – til tross for at de utgjør flest og dermed også har størst påvirkning i hvordan summen av minoritet og majoritet går sammen i ett og samme samfunn.

6.4 Dialog mot utenforskap – men for *hvem*?

I Kristiansand har vi Forum for Tro og livssyn som ble etablert i 2007. Jevnlig inviteres det til dialogkvelder med ulike tema. Dialogkvelder er organisert med et panel bestående av religiøse ledere og deltakere fra humanetisk forbund som diskuterer ulike tema. Noen ganger tilrettelegges det for at publikum kan stille spørsmål. Dette skjer som regel alltid under en svært begrenset tidsramme. Gjennomsnittlig er det plass til et par raske innspill hvor stemmen fra grasrota stiller kritiske spørsmål det aldri er tilstrekkelig tid til å besvare. Jeg har deltatt på mange av disse samlingene og har merket meg et mønster som bare har blitt tydeligere: I disse samlingene samtales det enten høflig om fellestrekk mellom religionene,

eller så skjer det en sjelden gang at temperaturen stiger fordi det kolliderer mellom imamen og humanetikerens syn på for eksempel sekularisering. Da er ordstyreren raskt til stede og demper en dialog som kunne gitt et mer utvidet og realistisk blikk på de utfordringer vi som samfunn faktisk står overfor, men i stedet leder den ingen steder hen. En slik mangel på mot til å ta opp reelle utfordringer er også hva jeg ser går igjen som en trend i de tiltak som eksisterer rundt forebygging av radikaliserings og utenforskap.

Dialogen kveles før den virkelig har startet fordi det ikke er tillat å ta opp de ubehagelige temaene. Virkningen og formålet faller i realiteten bort, og når jeg ser på ungdommer som deltar, synes jeg nettopp de bærer preg av manglende kommunikasjon og forståelse. Det er ikke mulig å ta den frustrerende samtalen fordi det legges lokk på. Min observasjon er at det da naturligvis blir en eksplosiv frustrasjon i ungdommen, de faller ut fordi de ikke kan få pratet skikkelig ut hjemme, på skolen eller på andre arenaer. De ender opp i de miljøene hvor alt er lov: Undergrunnsmiljøene. Enten det, eller så isolerer de seg med internett og den uuttømmelige tilgangen de der har. Sinne og frustrasjon næres, og som trendrapporten viser, utløses dette ikke bare i mer vold, men mer brutal vold. Når det da har gått for langt og ungdommen stadig krysser ekstreme grenser, møtes de med tiltak som for eksempel kalles ”forebygging av radikaliserings”. Ungdommen spør: Er jeg radikalisert? Betyr det at jeg er i ferd med å bli en terrorist? For dette er kunnskap de har fått gjennom sosiale medier som anvender en definisjon som direkte knyttes til ekstremisme og terror.

Når all denne tvilen aldri blir utfordret gjennom grundig dialog, oppstår det gråsoner, og det er vanskelig å spore hva som virkelig skjer med enkeltpersoner og med samfunnet forøvrig. Min hypotese er at de med definisjonsmakten, altså vi som anvender begrepet ”radikaliserings” oftest, og som samtidig har problemer med å gi begrepet mening, kan være med på å stemple mennesker som i realiteten ikke ser på seg selv som terrorister, men som tvert i mot betrakter seg som idealister som kjemper for det de opplever som riktig og rettferdig. Samtidig er det flere av ungdommene som ikke har kategorisert seg selv. De vet bare at de er sinte og frustrerte over å ikke høre til og å passe inn. Så stiller de seg da i tillegg spørsmål om det å bli karakterisert som en radikalisert. Identitetsforvirringen eksploderer, og de er kanskje mest av alt livredde fordi de gjennom sosiale medier er blitt matet med at de dermed er potensielle terrorister. I noen tilfeller ender dette i en selvoppfyllende profeti. Syse (2014) skriver at ekstremisme ofte fremstilles som ondskap. Mange ganger er de ”ekstreme” ungdommene i den prosessen nettopp fordi vi i et pluralistisk samfunn har mange ulike og

like oppfatninger om hva som er riktig og galt, men at det kun er noen som har rett til definisjonsmakten. Noen ganger medfører den frustrasjonen et opprør mot et demokratisk medborgerskap.

Det intense fokuset på minoritetsungdom i Kristiansand er også verdt å stille spørsmål ved, ettersom det verste tilfellet av vold og drap i Kristiansand i nyere tid ble begått av en norsk-etnisk gutt. Tilbakemeldinger fra undergrunnsmiljøene i etterkant av dobbeltdrapet ved Wilds Minne Skole i 2016, er at minoritetsungdommen har gått fra triste og sinte – til enda sintere, enda mer brutale. Det er et hat i bevegelse som kontaktpersonene ikke vet hvordan de skal håndtere. Den lettvinde varianten med fritidsaktiviteter er ikke lenger tilstrekkelig. Det er for få som har grundig kompetanse om religion, kultur, ideologi og samfunn. Å få fatt i og å snakke igjennom kjerneproblematikken blir for utfordrende. Dialog som tiltak for økt forståelse på et mer langsiktig plan ville muligens bli mer effektivt dersom den kom inn som en obligatorisk del av vår hverdag. Skole og ungdomsarbeid er en møteplass som kan fungere som en arena for kontinuerlig dialog.

I mine øyne er forskning på disse tiltakene noe av det viktigste som kan gjøres for å tjene et pluralistisk samfunn. Det ser ut til at vi trenger bistand i hvordan vi best kan opparbeide gjensidig forståelse, for dessverre er det et faktum at en del skoler er svært konfliktfylte. Lærere forteller om muslimske elever som føler seg presset av storsamfunnet, foreldrenes fordommer og at ”islam” blir brukt som et aggressivt identitetsmerke mot alt som er norsk og kristent (Leirvik, 2007: 69). Det har etter hvert blitt en del eksempler på at denne utviklingen ikke har vært positiv. Volden eskalerer (Magnus, 2017). Dette er reaksjoner jeg tror oppstår av minimal tilgang på gjensidig forståelse og derav manglende respekt. Leirvik skriver at det er viktig å ta tak i de spørsmålene hvor meningene er delte, og at dialog faktisk ikke er utveksling av politisk korrekte fraser om sameksistens og respekt (Leirvik, 2007: 69). Jeg kunne ikke vært mer enig.

6.5 Dialog i praksis

”Informasjonsarbeid basert på dialog handler om å informere om vårt gjennom å spørre om deres” (Berg, 1990)

Under den årlige nasjonale konferanse mot radikaliserings og voldelig ekstremisme, som jeg som nevnt deltok på i oktober 2017, fortalte Berit Berg (NTNU) om prosjektet *Forståelse gjennom dialog* (2016), som i utgangspunktet ble til som virkemiddel for integrering gjennom dialoggrupper. Jeg vil benytte meg av denne rapporten for å kunne påpeke de elementene jeg, basert på hennes erfaring, også mener er overførbart til den form for dialog jeg mener er en mangelvare for ungdommen i Kristiansand. Ikke bare for dem som har havnet i undergrunnsmiljø, men også for dem som har en ”vanlig” hverdag, men som likevel påvirkes av massemediers presentasjon av muslimer, og problematikk som utspiller seg på skolens arena.

Noe av målet med rapporten er at den kan bidra til økt forståelse for betydning av dialog i integreringsarbeidet. De elementene jeg trekker inn fra *Forståelse gjennom dialog* (2016), er i stor grad deltakernes respons og erfaring på hvordan de opplevde dialoggruppene virket i forhold til bekjempelse av fordommer, økt kunnskap om seg selv og andre, og hvordan de stiller seg til dialog som metode for å dempe noe av frykten de har i et nytt samfunn. Dette framhever jeg for å dekke noe av behovet for konkretisering av virkningene av slike prosjekt, ikke minst som en veileder. De fleste i målgruppa som er bosatt i Trondheim, har flyktningbakgrunn og kommer fra land som Afghanistan, Syria, Eritrea, Iran, Irak og Somalia. Hvilket betyr at de snakker forskjellige språk, har ulike religioner og representerer forskjellige kulturer og sosiale grupper. Det de har *felles*, er at de har flyktet fra krig og er helt nye i Norge, de skal lære et nytt samfunn å kjenne, nytt språk, ny kultur, nye samfunnsforhold, klima og levested som er forskjellig fra hjemlandet. Sist men ikke minst er de i en felles situasjon der foreldre og barn skal fungere som familier under nye samfunnsmessige betingelser (Haugen & Berg, 2016).

Ett av de viktigste målene med dialoggruppene er å drive forebyggende arbeid med særlig fokus på samhandling mellom barn og foreldre. Til tross for at dialogbasert informasjonsarbeid har eksistert i flere år, er det først i 2013 at det er blitt tatt initiativ til å

etablere regelmessig og forpliktende samarbeid mellom ulike fagenheter. Dette oppstod som en konsekvens av at bekymringsmeldinger har økt (Haugen & Berg, 2016). Det har med andre ord gått i feil retning, og et av de relativt nye tiltakene bygger på obligatoriske dialoggrupper som innsats. Noe av den store fordelen med dialog, er fraværet av monolog. Det blir en mer gjensidig og balansert læringskurve. ”Ved å få flyktingen til å fortelle om samfunnsforhold, omgangsformer, verdioppfatning, problemløsningsmetoder, kjønnsrollemønstre osv. i hans hjemland, og så knytte dette til tilsvarende forhold i Norge, kan vi oppnå en gjensidig forståelse for hverandres referansebakgrunn som gir utgangspunkt for videre arbeid. Gjennom slike samtaler tar vi flyktingene på alvor, viser respekt og interesse og gir ham en sjanse til å vise hvem han er” (Lie, 1990: 54). Dette er hva jeg anser som det viktigste leddet for en utvikling, og som jeg mener kan betraktes som universelle behov.

6.6 Erfaring fra obligatoriske dialoggrupper

Her refererer jeg kort og presist til deltakernes, altså flyktinger og ansattes, tilbakemeldinger på organisering av kurset og det tematiske innholdet. Det er tre punkter jeg anser som særlig viktig å merke seg i forhold til overføring til andre prosjekt og planer:

- 1) Frivillig versus obligatorisk deltagelse i dialoggrupper som er avgjørende for forebygging samt utvikling av forståelse.
- 2) Strukturert plan i forhold til plassering av deltakere som skal samtale om sårbare, sensitive og vanskelige tema.
- 3) Sammenblanding av ulike stemmer, religioner, kulturer – slik at det blir et mer realistisk utsnitt av det pluralistiske samfunnet Norge har.

Punkt 1 og 2 går direkte inn i empirien fra majoritetsungdommen. Ungdommen selv påpekte disse strategiene – uavhengig av denne rapporten. Dette kan fortelle noe om en universell tilnærming til hvordan mennesker bedre kan forstå hverandre. Om de tre punktene sier deltakerne, da særlig de ansatte, at de strukturelle rammene fungerer godt med hensyn til at det er obligatorisk. Majoritetsungdommen påpekte også nytten i ha obligatoriske dialoggrupper i forhold til kunnskapsheving man ellers ikke tar seg tid til. Fra de ansattes

ståsted er dette en annen holdning enn hos de andre deltakerne. Dette tror jeg har å gjøre med at tiltaket foregår for dem i arbeidstiden, mens det for den andre parten går utover en fritid de kunne brukt på barna. Dette utdyper jeg i neste delkapittel. Om bordplasseringen savnet deltakerne å sitte i en sirkel rundt et bord eller i en hesteko, da det var vanskelig å holde øyekontakt med mennesker som delte sterke historier. Det å være plasserte som om det var undervisning, var ikke å anbefale (Haugen & Berg, 2016).

Noen av deltakerne hadde følgende å si om effekten av innholdet i dialoggruppene og blanding av ulike nasjonaliteter:

”Med nytt liv trenger vi ny informasjon. Hvordan skal vi for eksempel behandle våre barn? Det var også nyttig å lære om skole, barnehage osv.”

”Det fine med kurset var helheten – det er som en sirkel – du kan ikke bare ta en bit og forlate det andre – det var helheten som gjorde kurset så bra!”

”Det å være sammen med flere kulturer er bra fordi vi kan lære om hverandre.”

”I hjemlandet er det slik at i begynnelsen er alt lov, så blir det trangere og trangere. I Norge er det motsatt, her er nesten ingenting lov når de er barn og så skal de blir mer fri med alderen!” (Haugen & Berg, 2016).

De fire korte sitatene illustrer godt viktigheten av å prate sammen, og at det behovet er gjensidig for å kunne opparbeide den forståelsen og kunnskapen som skal til for demokratisk medborgerskap. Foreldrene mener det er mange tilbud og mye informasjon til barna, men det etterlyses tiltak for og sammen med ungdommen.

Dette er også hva jeg ser er gjeldende for situasjonen i Kristiansand. Ungdommen er ofte overlatt til seg selv. Majoritetsungdommen gav tilbakemeldinger på at det ville være viktig å blande sammen ulike stemmer i en dialog slik at alle parter bedre kan forstå hverandre. Responsen fra dialoggruppene bekreftet at denne formen for dialog fungerer som solid informasjonsarbeid. Flere av deltakerne understreker at de har endret oppfatning og utvidet forståelse som har påvirket personlige holdninger de i utgangspunktet hadde. Det de før betraktet som en fiende, betraktet de i etterkant som en god ressurs og en god hjelp. Det

foreligger grundige tilbakemeldinger på at dialoggruppene har endret deres adferd (Haugen & Berg, 2016).

6.7 Frivillig eller obligatorisk: Tidsklemma

Nyere forskning viser at foreldrenes roller forandrer seg idet man går fra å være asylsøker til å få opphold i Norge (Archambault, 2011; Berg, 2010; Berg og Lauritsen, 2009). Det går ut på at man som asylsøker har begrensede muligheter til å ta del i det norske samfunnet og blir satt i et ”venteværelse”, mens myndigheter tilrettelegger for barnet. Men idet en familie får oppholdstillatelse, snus hverdagen på hodet. Fra at foreldre har vært en passiv aktør, forventes det plutselig at foreldrene tar aktivt del i samfunnet og selv tar seg fram i systemet. Dette innebærer da også at de i tillegg er helt avgjørende for i hvilken grad barna blir integrert. Integreringsprosessene er med andre ord i stor grad overlatt til foreldrene. Det forventes dermed at det *samtidig* som den sårbare tiden den voksne er i, også skal skje en fullverdig integrering og oppdatering i et samfunn som er helt fremmed, og at dette skal overføres til barna på en så god måte at de smelter inn sammen med det norske samfunnet (Haugen & Berg, 2016). Dette presset og denne formen for tidsklemme er i for mange tilfeller urealistisk. Derfor er det at det i første omgang har blitt iverksatt dialoggrupper som en obligatorisk del av integreringen. Deltakerne i fokusgruppene gir tydelige tilbakemeldinger på at tidsklemma er et problem. Samtidig er de takknemlige for å få obligatoriske kurs som gir kunnskap og hjelp. Men det er en fortvilelse rundt situasjonen. ”Jeg har jo nesten ikke tid til å være sammen med barna mine”, er uttalelser som går igjen. Samtidig viser dataene at foreldrene er i en integreringsprosess mens de går på kurset, og dette fremmer økt forståelse (Haugen & Berg, 2016).

Noe av de største utfordringene jeg har møtt på i forhold til gjennomføring av dialoggrupper og generell fordypning i tematikken jeg tar for meg i avhandlingen, er nettopp tidsklemma. Mange hevder at de ikke har tid til å frivillig sette seg inn i andre kulturer, religioner, samfunnssyn og lignende. Majoritetsungdommen gav også uttrykk for dette, og som en av dem sa:

”Problemet i dag er at ingen har tid. Alle vil bare ha det veldig fort, kjapt, så vil avisen ha flest mulig lesere, flest mulig klikk, flest mulig penger (...), og det er helt *sykt* at det er det her

folk hører og ingenting mer, men det er jo egentlig på grunn av det at verden er sånn den er. Det er jo ingen som tar seg tid til å se en to-tre timers lang dokumentar for å lære seg et tema, de vil bare ha den korte artikkelen”.

I stor grad kan det framstå som at det er en forventning om at sameksistens skal fungere – mer eller mindre automatisk. I tillegg er det mange meningsytringer om at innvandrere er forpliktet til å lære seg språket og å oppføre seg som norske. Ifølge iverksettelsen av obligatoriske dialoggrupper er det mye som tyder på at dette ikke er en gjennomførbar holdning og strategi. Derfor mener jeg at for å kunne møte så avgjørende samfunnsspørsmål og tiltak som i forebygging av ekstremisme, er det helt nødvendig at et design som *Forståelse gjennom dialog* (2016) blir en obligatorisk del for flere enn akkurat bare innvandrere. Det må strekke seg til skoler, foreldre, arbeidsplasser - på et langt grundigere nivå. Og å sammenligne et etablert skolesystem og den tidsklemma man der prater om - i forhold til å få på plass en obligatorisk dialoggruppe - står virkelig i kontrast til presset innvandrerforeldre står i. Det er vanskelig å måle effekten av forebyggende arbeid på kort og lang sikt, samtidig som vi vet at forebygging har stor samfunnsmessig betydning. I Folkehelseinstituttets rapport for forebyggende arbeid påpekes det at kvaliteten på hjemmemiljø har stor betydning for barns psykiske helse (Haugen & Berg, 2016). Dette gjelder ikke kun for minoritetsbefolkningen, men samfunnet som helhet. Å ha tidsklemma som forklaring på hvorfor vi står på såpass bar bakke i tiltak for forebygging av en av samfunnets største trusler: ekstremisme, er vanskelig å fullt ut begripe. Spesielt når vi vet at ekstremisme er noe som skjer, uansett etnisk bakgrunn.

6.8 Oppsummering av studienes funn

Som en avslutning på kapittelet gjør jeg en oppsummering av de mest sentrale funnene. Hovedtendensen i materialet er at radikaliseringsknyttes til islam, og at det er et ensidig negativt lada begrep. Begrepet relateres til terror og virker generaliserende for islam som religion. Syv av syv har ingen betenkeligheter med egen tolkning av begrepet, men de reflekterer etter hvert rundt media som en årsak til at de har den oppfattelsen. Altså mener informantene at media har ansvar for den holdningen de har, samtidig som at det trer fram spor av en gjennomtenkt avveining av hva islam framstår som for dem – altså uavhengig begrepet ”radikaliserings”.

Informantene har en bevissthet om islams mangfoldighet, samtidig som at det er noen forståelsesrammer de ikke har et kritisk forhold til. Til tross for at syv av syv informanter var overbevist om at media har mye makt og påvirkningskraft, var det hos seks av syv ikke tydelig i hvilken grad de selv kjente seg påvirket. Kun én av informantene viste tidlig i intervjuet, upåvirket av andre, en stor skepsis til den stadige postingen av nyhetsartikler, og viste seg motvillig til å la seg manipulere i en retning han ikke hadde kontroll over.

Seks av syv informanter var optimistiske til dialog som metode for forebygging av ekstremisme og nedbryting av fordommer. Syv av syv fortalte at dialog som tåler de tøffe temaene var fraværende i skole og ellers på de arenaene de oppholder seg. Noen var mer oppgitt og frustrert over dette enn andre. Den som var mest kritisk til medias unyanserte framstilling, var også mest frustrert over den manglende muligheten til å få i gang en dialog hvor alt kan snakkes om. Den som var mest skeptisk til dialog, var også mest overbevist om at folk flest tenker at det er muslimer som står bak terror. Dette kan være tilfeldig, men likevel er det likhetstrekk med de erfaringer jeg har gjort i arbeidslivet som mentor.

I forhold til informantenes møte med avisartiklene og medias representasjon av muslimer, er det en tendens til at majoriteten oppfatter islam som annerledes enn den religionen de har lært om i skolen. Det er stort skille mellom kunnskapen de innhenter i skolen og kunnskapen de innhenter i media. Én av syv uttrykker en form for aksept for ”at det bare er sånn”. Seks av syv uttrykker misnøye med det.

Etter empiri fra fokusgruppen er det belegg for å tro at deres holdninger bøyes i en retning de i utgangspunktet selv ikke ønsker, men som de blir mer bevisste på etter å ha hatt dialog om tematikken og fått reflektert rundt framstillingen av muslimer i sosiale medier.

Avslutning: Ord kan skape en splittende virkelighet

”Citizenship is a status bestowed upon those who are full members of a community. All those who possess the status are equal with respect to the rights and duties with which that status is endowed. There is no universal principle that determines what those rights and duties shall be, but societies in which citizenship is a developing institution create an image of an ideal of citizenship against which achievement can be measured and towards which aspiration can be directed” (Dwyer, 2004: 40).

Begrepshistorikere hevder at ord har så mye makt og er så beskrivende at de til slutt bidrar til å forme en virkelighet. Skal vi se til Dwyers (2004) forklaring av samfunnsborgeres like rettigheter og muligheter, er det etter mitt arbeid med avhandlingen blitt klarere enn før hvor vanskelig nettopp det er. På den ene siden ligger det til rette for og en oppmuntring til demokratisk medborgerskap, og alt dette innebærer av positivitet for enkeltindividet – på den andre siden er det svært vanskelig å skille fra hverandre samfunnets daglige tilgang på begrep som helt klart peker ut minoriteter og virker splittende. Jeg spør meg ofte om hvor vanskelig det må være å kjenne seg likeverdig når terrorrelaterte begrep så ettertrykkelig blir vinklet mot fundamentet i mange norske borgers liv. Majoriteten vi som multikulturelt samfunn i sum *egentlig* er ment å være, er i realiteten ikke det. Grupperinger blir tydeligere.

Et utsnitt av majoritetsungdommen har uttalt seg om hva slags holdninger og forståelse de har av begrepet ”radikalisering”, og de er enstemmige om at det er et begrep som de forbinder med muslimer og terror. Dette har ingenting å gjøre med ungdommens iboende nestekjærlighet og vilje til å tenke annerledes, men er et resultat av den tolkningen de opplever blir dreiet i negative retninger etter medias vinkling og representasjoner. Til tross for ungdommens ønske om å være inkluderende ser jeg likevel tendensen til den påvirkningskraften begrepet har. De er skeptiske, samtidig som de ettertrykkelig gav beskjed om at de var fullstendig bevisste på at det var feil å dømme en hel religion. Likevel er de ikke i tvil om at ordet betyr en trussel mot samfunnet og at det knyttes til muslimer. Når dette er oppfatninger majoritetsungdom har, og som da også er del av “generasjon kjærlighet”, stiller jeg meg spørsmål om hva andre generasjoner opparbeider seg av holdninger. Noe av det kommer til uttrykk gjennom sosiale mediers kommentarfelt som er åpne for hvem som helst å lese. Dette er holdninger jeg ikke tror fremmer vilje til demokratisk medborgerskap.

I sosiale medier er det tilrettelagt for ekskludering av sosial og politisk karakter. Thomas Hylland Eriksen sier: ”Hvilke kulturforskjeller det til enhver tid legges vekt på, er et spørsmål om makt og politikk” (2007: 324). Og det er akkurat dette analysen gjenspeiler.

Radikalisering trekker et klart skille mellom medborgere og “de andre” og konstruerer en virkelighet som påvirker ungdommens holdning til sine bekjente – til tross for deres årvåkenhet når det gjelder toleranse, medmenneskelighet, religion, politikk og samfunn. Dét synes jeg forteller en hel del om media og språkets makt. Dette kan forsterke ungdommens trang til å ta avstand fra, eller tviholde i et samfunn som tilbyr større frihet og tvang - på en og samme tid. Det forventes å forstå, akseptere og ha toleranse for noe man frykter - på begge kanter. Storsamfunnets rolle når det gjelder å møte enkeltindivider og ikke grupper er helt avgjørende for framtidens kommunikasjon mellom dem det i all hovedsak dreier seg om: de neste generasjoner. Jeg tror at sosiale medier, dialog og begrep må bli en del av den obligatoriske læreplanen. Som ungdommen selv sa;

“Det må være rom for en åpen og ærlig samtale – uten sensitive lærere som skal dysse ned alt. Hvis ikke er det håpløst å komme til kjernen av hva problemet egentlig er”.

Ungdommen jeg har pratet med er alle en del av majoriteten. De har ikke de store identitetskrisene, sammenlignet med den ungdommen i Kristiansand som kjenner seg fasttjoret i et undergrunnsmiljø. Likevel er majoritetsungdommen bærere av en sterk innflytelse på utfallet av den framtidige sameksistensen. Derfor vil refleksjonen de selv har behov for å gjøre i møte med sine egne holdninger, medias makt, og utvikling som medborgere i et multikulturelt samfunn, være svært viktig å prioritere en tilrettelegging for. Blindsoner i form av stereotype holdninger tror jeg har en større effekt på push- og pull-faktorer enn mange instanser innen forebygging helt ser ut til å ta på alvor. Og ettersom tilrettelegging for et demokratisk medborgerskap er en av regjeringas viktigste prioriteringer innen forebygging, vil mekanismene som bidrar til at det lykkes, etter mitt syn, være uvurderlig viktig. Et skritt nærmere kan være å gå begrep som virker mer splittende enn samlende ordentlig etter i sømmene.

Litteratur

Aagre, W. (2006). *Ungdomskunnskap. Hverdagslivets kulturelle former*. Bergen: Fagbok Forlaget.

Aftenposten Redaksjon (2015). *Aftenposten mener: Kamp mot radikaliserings er viktigst*. Leder. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/meninger/leder/i/jkJO/Aftenposten-mener-Kamp-mot-radikaliserings-er-viktigst> (26.01.18)

Andersen, S. (1997). *Case-studier og generalisering*. Forskningsstrategi og design. Fagbokforlaget.

Andreassen, B. O. (2008). *Konfliktperspektiver i religionsundervisning og religionsdidaktikk – en bredere og bedre tilnærming til religion?* Acta Didactica Norge, 2(1), Art. 11. Hentet fra: <http://journals.uio.no/index.php/adno/article/view/1027> (05.04.18)

Archambaut, J. (2011). *Refugee Children, Citizenship and “the best interests of a child”*. *Experiencing Settlement as New Citizens in Norway*. (Doktorgradsavhandling), Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norsk senter for barneforskning NTNU, Trondheim.

Arnett, J. J. (2006). *Emerging Adulthood in Europe: A Response to Bynner*. Journal of youth studies, Vol.9.

Baklien, B. (2000). *Evalueringsforskning for og om forvaltningen*. S: 53-78 i Foss, O., og J, Mønnesland (red.). Evaluering av offentlig virksomhet. NIBRs pluss-serie 4: 2000. 24 s.

Barbour, R.S. & J. Kitzinger (1999). *Developing Focus Groups Research: Politics, Theory and Practice*. London: SAGE Publications.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2017). *Tabeller: Mediebruk*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Fritid/Barn_og_unges_mediebruk/ (02.03.18)

Berg, B. (1990). *Velkommen, nye landsmenn? Erfaringer med kommunalt flyktningarbeid*. Oslo: Kommuneforlaget.

Berg, O. T. (2014) *Pluralisme*. Hentet fra: [https://snl.no/pluralisme - _politikk](https://snl.no/pluralisme_-_politikk) (28.02.18)

Biesta, G. (2011). *The Ignorant Citizen: Mouffe, Ranciere and the Subject of Democratic Education*. Stud Philos Education 30: 140-153.

Bjørgero, T. & Horgan, J. (2009). Kap 1: Introduction. I Bjørgero, T. & Horgan, J. (Red.) (2009) *Leaving Terrorism Behind: Individual and Collective disengagement* (s. 1-14) London: Routledge.

Bjørgero, T. Gjelsvik, I. M. (2015). *Forskning på forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme: En kunnskapsstatus*. Oslo: Politihøgskolen.

Bourdieu, P., & Wacquant, J. L. (1993). *Den kritiske ettertanke, grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Bourdieu, P. (1996). *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag.

By- og regionsforskningsinstituttet & Høgskolen i Oslo og Akershus. (2016). *Forebygging radikalisering og voldelig ekstremisme: Sammendrag av rapporten «Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme – Hva er kommunens rolle?»* (Rapport nr. 15). Oslo: Allkopi. Hentet fra: <http://kriminalitetsforebygging.no/wp-content/uploads/2016/12/Forebygging-av-radikalisering-sammendrag.pdf>

Børhaug, K., Christophersen, J., Aarre, T. (2014). *Introduksjon til samfunnskunnskap. Fagstoff og didaktikk* (3. Utg.). Oslo: Samlaget.

Campbell, D. (2017) *Facebook and Twitter harm young people`s mental health*. Hentet fra: <https://www.theguardian.com/society/2017/may/19/popular-social-media-sites-harm-young-peoples-mental-health> (05.04.18).

Davies, L. (2008). *Educating Against Extremism*. London: Trentham Books.

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. (2016). *Befolkningsundersøkelse om risikopersepsjon og beredskap i Norge*.

Hentet fra:

https://www.dsb.no/globalassets/dokumenter/nyheter/rapport_bu_2016.pdf15.01.18
(15.01.18)

Dunbar, S. D. (1998). *The place of interreligious dialogue in the academic study of religion*. Journal of Ecumenical Studies, 35.

Dwyer, P. (2004). *Understanding social citizenship. Themes and perspectives for policy and practice*. England. Bristol. The Policy Press and Social Policy Association.

Døving, C. A. (2009). *Integrering. Teori og empiri*. Oslo: Pax Forlag.

Døving, C. A., & Kraft, S. E. (2013). *Religion i pressen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Erikson, E. (1992) *Identitet: Ungdom og kriser*. Hans Reitzel. København.

Fern, E.F. (1982). The use of focus groups for idea generation: The effects of group size, acquaintanceship and moderator on response quantity and quality. *Journal of Marketing Research*, XIX: February. Pp. 1-13.

Fjelstad, D. (2009). *Lesning i samfunnsfag- og opplevelse, innlevelse og erkjennelse*. Oslo: ILS. Elektronisk utgave. Hentet fra:

https://www.udir.no/pagefiles/veiledninger/samfunnsfag/pdf/2/dag_om_samfunnsfaget.pdf
(05.03.18)

Foucault, M. (1991). *The Foucault reader*. Ed. Paul Rainbow. New York: Pantheon Books.

Fonneland, T. A. (2006). *Kvalitative metodar: Intervju og observasjon*. Natvig, R. J. (2006). *Religionsvitenskapelig feltarbeid*. I: Kraft, S. E. & Natvig, R. J. red., *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax Forlag.

Gereluk, D. (2012) *Education, Extremism and Terrorism: What should be taught in citizenship education and why*. New York: Continuum International Publishing Group.

Gule, L. (2012). *Ekstremismens kjennetegn: Ansvar og motsvar*. Oslo: Spartacus Forlag AS.

Gule, L. (2015). *Regjeringens definisjoner av radikaliserer gjør oss alle til voldelige ekstremister*. Hentet fra: <https://www.dagbladet.no/kultur/regjeringens-definisjoner-av-radikaliserer-gjor-oss-alle-til-voldelige-ekstremister/60186366> (07.03.18).

Gustavsson, B. (2001). *Vidensfilosofi*. Århus: Klim Forlag.

Gripsrud, J. (2015). *Mediekultur, mediesamfunn* (5. Utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Haugen, M., Berg, B. (2016). *Forståelse gjennom dialog*. Hentet fra: <https://samforsk.no/Publikasjoner/2016/Forståelse%20gjennom%20dialog%20web.pdf>. (15.03.18)

Henriksen, J. O., og Krogseth, O. (2001). (red.): *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Hjarvard, S. (2008). *En verden af medier, medialiseringen af politik, sprog, religion og leg*. Fredriksberg C: Samfundslitteratur.

Hjarvard, S. (2012). *Three forms of mediatized religion. Changing the public face of religion*. I Stig Hjarvard & Mia Lövheim (Red.), *Mediatization and religion. Nordic Perspectives*. (s. 21-44). Göteborg: Nordicom.

Hoel, N. (2013). *Embodying the field: A Researchers Reflections on Power Dynamics, Positionality and the Nature of Research Relationships*. Equinox Publishing Ltd.

Hoffmann, C., og Moe, V. (red.) (2017). *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017. Befolkningsundersøkelse og minoritetsstudie*. Hentet fra: <http://www.hlsenteret.no/aktuelt/2017/resultater-holdningsundersokelse.html> (04.04.18)

Hoover, S. M. (2006). *Religion in the media age*. London: Routledge.

Imsen, G. (2006). *Elevens verden. Innføring i pedagogisk psykologi*, 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Jackson, L. (2010). *Images of Islam in US media and their educational implications*. *Educational Studies. A journal of the American Educational Studies Association*, 46(1), 3-24. doi: 10.1080/00131940903480217

Jakobsen, T., Follesø, R., Halås, T. C., Mevik, K. (2007). *Ungdom i svevet*. Hentet fra: <http://www.ungdomisvevet.no/om> (05.04.18).

Jensen, T. (2003). *Mange muslimer, mange islamer*. I Mona Sheikh, Faith Alev, Babar Baig & Noman Malik (Red.), *Islam i bevægelse* (s. 23-64). København: Akademisk Forlag.

Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. Utg.). Oslo: Abstrakt Forlag.

Johansen, G. A. (2016). *Radikaliseringprosessen. Forklaringsmodell*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/radikalisering/veileder/begreper-ord-og-uttrykk/radikaliseringstunnellen/id2399043/> (26.03.18).

Jordheim, H. (2001). *Lesningens vitenskap. Utkast til ny filologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Justis- og beredskapsdepartementet. (2014). *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Handlingsplan. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/c74e3bb8914f41abaad0ac713ac24983/handlingsplan-mot-radikalisering-og-voldelig-ekstremisme_2014.pdf (15.01.18)

Justis- og beredskapsdepartementet. (2015). *Nasjonal veileder for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/radikalisering/veileder/id2398051/> (12.02.18).

Kaufmann, C. (2018). *Self-Fulfilling Prophecies*. Hentet fra: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/psychology-writers/201210/using-self-fulfilling-prophecies-your-advantage> (24.04.18).

Kvale, E. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Kruger, R. (1993). *Quality Control in Focus Group Research*. Morgan, D. (red). Successful Focus Groups. Advancing the State of the Art. A Sage Focus Edition.

Kruger, R. (1998). *Analyzing & Reporting Focus Group Results*. Focus Group Kit 6.

Leirvik, O. (2007). *Religionspluralisme. Mangfold, konflikt og dialog i Norge*. Oslo: Pax Forlag.

- Lie, M. L. (1990). "Når flyktingene kommer til kommunen" i: Berg, B. (red) (1990). *Velkommen, nye landsmenn? Erfaringer med kommunalt flyktingarbeid*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Lindholm, M. (2001). *Nyheten, fortellingen og årsaksloven*. Norsk medietidsskrift, 8(2), 84-99.
- Ljunggren, C. (2014). *Citizenship, education and national identity: Teaching ambivalence*. Policy Futures in Education. Hentet fra: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2304/pfie.2014.12.1.34> (27.02.18).
- Lohne, J.L. (2017). *Jacob (14) og Tone (48) knivstukket 60 ganger*. Hentet fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/dobbeltdrapet-i-kristiansand/faedrelandsvennen-jakob-14-og-tone-48-knivstukket-60-ganger/a/23931073/> (28.02.18)
- Lundby, K. (2011). *Religion og medier – fortellinger og fortegninger*. Kirke og kultur, 116(1), 5-17.
- Lundby, K., & Gresaker, A. K. (2015). *Religion i mediene – omstridt og oversett?* I Inger Furseth (Red.), *Religionens tilbakekomst i offentligheten? Religion, politikk, medier, stat og sivilsamfunn i Norge siden 1980-tallet* (s. 69-104). Oslo: Universitetsforlaget.
- Mathé, N. E. H. (2015). *Begrepsforståelse i samfunnsfag. Hva vil vi med begrepene? Bedre skole*, 2015 (1), s: 68-72.
- Magnus, A. (2017). *Gjenger i Oslo: Ungdom har pistoler og barn selger hasj*. Hentet fra: https://www.nrk.no/norge/xl/gjenger-i-oslo_-ungdom-har-pistoler-og-barn-selger-hasj-1.13412236#authors--expand (25.04.18).
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research Design. An Interactive Approach* (3 utg.) Los Angeles: Sage.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self & Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago.
- Merriam, W. (2018). *Radikal*. (2018). Hentet fra: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/radical> (07.03.18).
- Morgan, D. L. (1998). *Planning Focus Groups. Focus Group Kit 2*. California: SAGE Publications Inc.

NOU 2011: 20. *Ungdom, makt og medvirkning*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/kommunereform/Verktoy/lokaldemokrateveilederen/kommunen-og-innbyggerne/ungdomsrad/id2425384/> (05.04.18).

Nustad, P. (2014). ”Kapittel 1: Hva er Dembra?”. I: *Dembra: Lesestykker til bruk mot antisemittisme, rasisme og udemokratiske holdninger*. Upublisert manuskript. 5-9.

Politiet; Kristiansand driftsenhet, Kriminalitetsforebyggende team; Barnevernstjenesten i Kristiansand, Kriminalitetsforebyggende koordinator; By- og samfunnsenheten. (2016). Trendrapport. *Ungdom og kriminalitet i Kristiansand*. Hentet fra:
https://www.kristiansand.kommune.no/globalassets/aktuelt/2017/kristiansand-kommune_trendrapport2016.pdf (25.04.18).

Puchta, C. & J. Potter (2004). *Focus Group Practice*. SAGE Publications.

Reiten, K. (2017). *Det virker ikke som de forstår Alvoret*. Hentet fra:
<https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/p6674X/-Det-virker-ikke-som-de-forstar-alvoret> (06.03.18).

Repstad, P. (1998). *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 3. Utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Ricoeur, P. (2001). *Hva er en tekst? Å forstå og forklare*. I. Lægred, S & Skorgan, T. red., *Hermeneutisk lesebok*. Oslo: Spartacus.

Roald, A. S. (2012). *Islam*. Oslo: Pax Forlag.

Røkenes, O. H & Hanssen, P. H. (2007) *Bære eller breste. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforlaget.

Sandberg, T. (2018). *Forebygger radikaliseringsfeil*. Hentet fra:
<https://www.dagsavisen.no/innenriks/forebygger-radikaliseringsfeil-1.1090300> (07.03.18).

Silverman, D. (1993). *Interpreting qualitative data. Methods for analyzing talk, text and interaction*. London: SAGE.

Skeie, G. (2001). “Pluralisme og identitet”. Religion og livssyn. Tidsskrift for Religionslærerforeningen i Norge. Årgang 13, nr. 1.

Slaatta, T. (2016). *Om medieforskning, kulturelle uttrykk og symbolsk makt*. Hentet fra: https://www.idunn.no/nmt/2016/03/om_medieforskning_kulturelle_uttrykk_og_symbolsk_makt (05.04.18).

Sletthom, A. (2015). Oslo kommune: *Trusselen fra radikal islam er i stor grad medieskapt*. Aftenposten. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/jL50/Oslo-kommune-Trusselen-fra-radikal-islam-er-i-stor-grad-medieskapt> (15.01.18)

Stiver, D. (1996). *The philosophy of religious language. Sign, symbol & story*. Oxford: Blackwell Publishing.

Storø, J. (2004). *Å gå over brennende bruer. En kvalitativ studie av barneverningdommers overgang til selvstendig tilværelse*. Hovedfagstudiet: avdeling for økonomi-, kommunal-, og sosialfag: i samarbeid med NTNU. Høgskolen i Oslo.

Strand, A. K., Nervik, H., Nilsen, K. Retriever Norge AS. (2016). *Islam og muslimer i norske medier i 2016*. Hentet fra: http://www.frittord.no/images/uploads/files/Muslimer_og_islam_i_mediene_2016.pdf (05.04.18).

Stray, J. H. (2012). "Demokratipedagogikk" i Berge, K. L. og Stray, J.H (red.). *Demokratisk medborgerskap i skolen* (s: 59-76). Bergen: Fagbokforlaget.

Svedberg, L. (1992). *Gruppesykologi*. Lund: Studentlitteratur, Sverige.

Syse, H. (2014). "Kapittel 7: Om anti-demokratiske grupper og ekstremisme" I: *Dembra: Lesestykker til bruk mot anti-semittisme, rasisme og udemokratiske holdninger*. Upublisert manuskript. 41-45.

Taylor, C. (2001). "Fortolkning i humanvitenskapene". I: Lægreid, S og Skorgan, T. Red., *Hermeneutisk lesebok*. Oslo: Spartacus, 239-286.

Thagaard, T. (20019). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode* (3.utg.) Bergen: Fagbokforlaget.

Teigen, K. H. (2016). *Holdning*. Hentet fra: <https://snl.no/holdning> (11.02.17)

Torp, I. S. De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2017). Hentet fra:
<https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/a.-forskning-samfunn-og-etikk/> (11.02.17)

Tucker, P. & M. Wood (2001). Respondent cooperation in focus groups: a field study using moderator ratings. *International Journal of Market Research*, 43: Quarter, pp. 391-407.

Tørrissen, T. (2016) *Radikalisering starter med "oss" mot "dem"*. Hentet fra:
<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/aBr3A/Kronikk-Radikalisering-starter-med-oss-mot-dem--Terje-Torrissen> (17.02.18)

Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper – Om fokuserande gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur, Sverige.

Wilkinson, S. (1998). *Focus group methodology: a review*. *International Journal of Social Research Methodology*, 1: 3, pp. 181-203.

Vedlegg 1.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

”Ungdommers holdning til og forståelse av radikaliserings og dialog”

Bakgrunn og formål

Jeg er masterstudent i religion og samfunn ved Universitetet i Oslo. Gjennom masterprosjektet skal jeg undersøke forståelsen av og holdningen til radikaliserings og dialog. Deltakerne vil være mellom 18-19 år. Jeg vil ha fokus på den offentlige debatten om islam og hvordan den oppleves. En viktig del er å få fram deres forhold til religion og de vaner man har med sosiale medier, og om medias fremstilling av begrep som radikaliserings bidrar til en eventuell forsterkning av stigmatisering. Begrepsanalyse og medias makt vil stå sentralt i prosjektet og i de opplysninger jeg da får av intervjuene. Målet er å finne ut av om tolkningen av begrepet kan begrense grunnleggende forståelse for konflikthåndtering, og om en endring av holdning til begrepet kan prege den framtidige kommunikasjonen i et multikulturelt samfunn. Når mediene fokuserer på radikaliserings og politikerne følger etter, kan det bli interessant å se til dialog som tiltak for økt gjensidig forståelse og avklaring av om begrepet fungerer godt nok. Jeg ønsker å se nærmere på hvilken forståelse ungdommen har av dialog og hva slags holdning de måtte ha til den som en strategi for å bedre kommunikasjon, og i tilfellet hva slags form for dialog de mener kan være effektiv. For å få så bredt innsyn i dette som mulig, ønsker jeg å intervju ungdom med ulike etniske bakgrunn.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Masteren vil ha et materiale som er basert på kvalitative intervjuer. Antallet vil være mellom 5-10 personer. Da prosjektet også har som mål å avdekke medias framstilling av begrep og hvordan ungdommen påvirkes av dette, er tanken å finne fram til en relevant tekst, deretter lage en intervjuguide. Jeg vil også ha et par åpne spørsmål for å ha en fleksibilitet.

Noen av spørsmålene vil være basert på teksten de har lest, andre vil gå mer direkte på deres holdning til tro, holdning og mening. Enkelte av temaene vil også inneholde snikislamiserings og radikaliserings ungdom. Dette er viktig informasjon å få tak i for å avdekke begrepets funksjon og rolle i ungdommers liv.

Intervjuet vil foregå på følgende måte:

Jeg samler deltakerne til en gruppesamtale hvor jeg stiller spørsmål med utgangspunkt fra problemstillingen. Målet her er å la samtalen gå mellom deltagerne. Jeg skal være ordstyrer, men la ungdommen selv få snakke sammen om tematikken. Her vil det forhåpentligvis ligge

rikelig med materiale. Jeg ønsker å ta opp intervjuene på bånd for senere å kunne transkribere dem. Dette vil forhåpentligvis gjøre at nyansene kommer bedre fram og at jeg i tillegg kan ha konsentrasjonen rettet mot dem framfor å ta notater.

Det er i denne forbindelse viktig å fremheve at forskeren har taushetsplikt. Opptak av intervjuene, lydfiler samt de transkriberte utgavene, vil bli oppbevart på et sikkert sted, og slettes når prosjektet avsluttes. Informantene vil bli anonymisert, det vil si at ingen skal kunne gjenkjenne vedkommende ved gjennomlesning av oppgaven. I de tilfeller hvor foreldre samtykker for barna, vil de på forespørsel få se spørreskjema og intervjuguide. Prosjektet skal etter planen avsluttes 30.04.2018.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Nina Lian, telefon: 920 56381, eller veileder: Ingvild Flakerud, telefon: 917 92519.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS, og er blitt godkjent.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2.

Temaliste og intervjuguide

Min hypotese er at grunnlaget for en dialog mellom grupper kan ødelegges dersom begrepene som anvendes ikke fungerer slik de skal. At det faktisk kan øke stigmatisering, konflikt og misforståelser. Først og fremst vil jeg ha hovedvekt på medias vinkling av begrepet. Jeg ønsker å skaffe mer oversikt i det mediestyrt debattsamfunnet. Selve begrepet "radikalisering" er avgjort fordi det har endret seg betraktelig de siste årene og brukes hele tiden. Jeg synes det er helt vesentlig å forske på språkets makt, særlig presentert gjennom media. Dette fordi det er den tilgangen vi mennesker i stor grad søker for å holde oss oppdaterte.

Språkets makt i etablering av tillit og mistillit finner vi i alle samfunn og tradisjoner. Dette kan være av spesiell betydning og samfunnsnytte da det *kan* avsløre hvordan et storsamfunn styres og formes av begrep som brukes ukritisk – i tillegg er det mange som ikke vet hva det egentlig henviser til. Et begrep er i ferd med å få rotfeste i fortolkning av en usedvanlig komplisert prosess. Det er i kjølvannet av stigmatisering og fordommer at en allerede presset situasjon kan eskalere. Dette ønsker jeg derfor å forske på. Noe av målet mitt er å komme nærmere en gjennomsnittlig tolkning av begrepet "radikalisering" - nettopp for å kunne avdekke om dets hyppige bruk i media er med på å forverre eller forbedre en multikulturell kommunikasjon.

Intervjuguide:

Personlig:

- Alt fra alder til etnisitet, språk
- Litt om familiebakgrunn, røtter, årsak for å ha flyttet til Norge

Fritid:

- Alt fra interesser til vennegjeng, blanding av etnisk norske og flerkulturelle
- Samfunnsengasjement
- Religion

- Hvilke temaer som har en tendens til å dukke opp
- Sosiale medier

Religiøsitet:

- Religiøs bakgrunn
 - Forhold mellom ulike religiøse grupper
 - Ritualer, organisasjon
 - Annet forhold til religion enn foreldre – evt hvordan
 - Hvilke tanker rundt religiøse møtesteder kontra nettaktivitet i dagens globale internett samfunn

Politisk tilhørighet

- Politikkenes viktighet i familien
- Engasjement
- Organisatorisk tilhørighet
- Tanker om forbedringer i Norge
- Hva betyr verdier, holdninger og moral for deg
- Tanker om ytringsfrihet, demokrati og norsk lovgivning
- Deltagelse i demonstrasjoner/aksjoner/debatter
- Eventuelt hvorfor engasjementet

Islam og Kristendommens historie og forbilder

- Fellestrekk
- Hva er viktig ved historien
- Viktighet av formidling av historien

- Relevans i dag
- Tanker om integrering av islams historie i Norge
- Andre religiøse forbilder og hvorfor

Islam i Norge

- Å være muslim i Norge (Alt fra hvordan det tilrettelegges, eventuell diskriminering, positiv erfaring)
- Hva gjør omtalen av norske muslimer med deg

Begreper fra den offentlige debatten

- Tanker knyttet til snikislamisering – stemmer det med virkeligheten
- Hva tenker du når jeg sier radikalisert ungdom (framstilt i media)
- Hvordan vil du beskrive skillet mellom radikal og ekstremist
- Hva er forskjell mellom islam og islamisme
- Knytter du begrepet radikalisering til en bestemt gruppe – i tilfelle hvem og hvorfor
- Hvordan vil du definere jihad
- Hvordan vil du definere sinne
- Føler du deg noen ganger sint – og hvorfor

Dialog:

- Hvordan vil du definere dialog?
- Hvilken erfaring har du med dialog om vanskelige tema?
- Har du ulike måter å fortelle om dine interesser med familie kontra venner? På hvilken måte?
- Er klasserommet en plass hvor dialog står i sentrum?
- Tror du det vil være nyttig å ha en likere form for samtale i hjemmet, i venneflokken og på skolen? I tilfellet hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvilken effekt tror du dialog kan ha for å bedre forstå dem du tenker du ikke har så mye til

felles med?

-Tror du dialog kan være viktig for at mennesker skal føle seg mindre alene?

-Hva slags form for dialog tror du vil fungere best for å komme til kjernen av problemet? Forsiktig eller mer direkte? Og hvorfor?

-Er det noen områder hvor du ser dialogen som negativ? I så fall hvilke og hvorfor?

Vedlegg 3.

Godkjenning fra NSD

Holdning til og forståelse av begrepet "radikalisering" - blant ungdommer i Kristiansand

Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder Ingvild Flakerud Nina Lian

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering.

Endringsmeldinger gis via et eget [skjema](#). Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en [offentlig database](#).

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2018, rette en henvendelse angående

status for behandlingen av personopplysninger. Dersom noe er uklart ta gjerne kontakt over

telefon. Vennlig hilsen

Marianne Høgetveit Myhren

Kontaktperson: Eva J. B. Payne tlf: 55 58 27 97 / eva.payne@nsd.no Vedlegg:

Prosjektvurdering Kopi: Nina Lian, nina.lian@gmail.com

Eva J. B. Payne

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

FORMÅL Formålet er å undersøke forståelsen av og holdningen til begrepet radikaliserings, blant ungdommer mellom 16- 18 år. Studenten vil ha fokus på deres vaner med sosiale medier, og om medias fremstilling av dette begrepet bidrar til en eventuell forsterkning av stigmatisering. Begrepsanalyse og medias makt vil stå sentralt i prosjektet og i de opplysninger jeg da får av intervjuene. Målet er å finne ut av om tolkningen av begrepet kan begrense grunnleggende forståelse for konflikthåndtering, og om en endring av holdning til begrepet kan prege den framtidige kommunikasjonen i et multikulturelt samfunn. Studenten ønsker å intervju etnisk norsk- og muslimsk ungdom for å få så bredt innsyn i holdningen til dette begrepet som mulig.

INFORMASJON OG SAMTYKKE Utvalget (ungdommer) informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, men vi ber om at følgende endres/tilføyes: - legg til at Universitetet i Oslo er behandlingsansvarlig institusjon.

SENSITIVE OPPLYSNINGER Det behandles sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning.

TREDJEPERSONSOPPLYSNINGER Personvernombudet vurderer at det kan fremkomme sensitive opplysninger (politisk/religiøs oppfatning) om identifiserbare tredjepersoner (familiemedlemmer og venner). Vi forutsetter at det kun registreres opplysninger som er nødvendig for formålet med prosjektet, og at disse anonymiseres fortløpende så fremt det lar seg gjøre. Personopplysningene skal kun behandles en kort periode, og ingen enkeltpersoner vil gjenkjennes i publikasjoner.

Vi gjør oppmerksom på at studenten i utgangspunktet har informasjonsplikt ovenfor tredjeperson. Personvernombudet legger til grunn at tredjeperson, så langt det lar seg gjøre, får informasjon om prosjektet og mulighet til å reservere seg. Informasjon kan eksempelvis gis muntlig via informant muntlig. Dersom det i noen tilfeller skulle vise seg

uforholdsmessig vanskelig/utilrådelig å informere tredjeperson, kan studenten unntas fra informasjonsplikten.

INFORMASJONSSIKKERHET Personvernombudet legger til grunn at student/forsker etterfølger Universitetet i Oslo sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

PROSJEKTLUTT OG ANONYMISERING

Prosjektnr: 55443

Forventet prosjektlutt er 30.06.2018. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å: - slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)

- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn) - slette digitale lydopptak